

172917

**BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
VERGİLENDİRİLMESİ**

Evrin Derya BALCI
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir , 2003

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ

Evrım Derya BALCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Maliye Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Fethi HEPER

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran 2003

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ

Evrin Derya BALCI
Maliye Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2003
Danışman : Prof. Dr. Fazlı HEPPER

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesi günümüz ekonomisinde verginin payını ve önemini göz önünde aldığımızda önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmamızda Türkiye'deki bankacılık sektörünün tarihi gelişimini inceledikten sonra bu sektörde uygulanmakta olan vergileri ele alarak sektör üzerindeki etkilerine yer verdik. Sorun olarak da Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanmakta olan vergilerle Türkiye de uygulananları bir karşılaştırması yapılmıştır. Sonuç olarak bankacılık sektörünün içeriğini ve kapsamında ki vergilerin inceleyerek geçmişten günümüze nasıl bir yol kat ettiğini ve nasıl bir gelişim sağlayabileceğine yer verilmiştir.

ABSTRACT

Taxation in Banking sector is becoming a very important abstract , as a result of its' share and importance in econoy. Here ,it is analyzed that the historical improvement of bankink Sector in turkey and the effect of taxation system, on it. We also made a comparasion of taxation that are taken ,place between europe countries and Turkey . as a result, in this work _out ;we tried to show the historical improvements of bankink sector and the taxation systems to see the effects of todays banking system.

JÜRİ ve ENSTİTÜ ONAYI

Evrım Derya BALCI 'nın "Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi" başlıklı tezi/..../2003 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca , Maliye Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

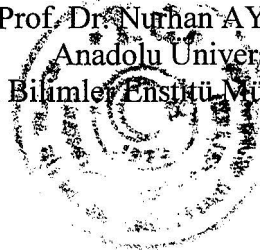
ADI SOYADIİmza

Üye(Tez Danışmanı) : Prof. Dr . Fethi HEPER

Üye : Doç. Dr. Nurhan Erdel

Üye : Doç. Dr. Recai Döner

Prof. Dr. Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

1. BANKACILIĞIN GELİŞİMİ.....	2
1.1. Bankacılığın Tanımı ve Tarihçesi.....	2
1.2. Bankacılığın Dünyadaki Gelişimi.....	3
1.3. Bankacılığın Türkiye'deki Gelişimi.....	5
1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	6
1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem.....	7
1.3.2.1. 1923-1932 Dönemi.....	8
1.3.2.2. 1933-1944 Dönemi.....	9
1.3.2.3. 1945-1960 Dönemi.....	9
1.3.2.4. 1961-1980 Dönemi.....	10
1.3.3. Türkiye'de 1980 Sonrası Yerli Bankacılık.....	12
1.3.4. Türkiye'de 1980 Sonrası Dış Bankacılık	19
2. BANKACILIK SEKTÖRÜ	23
2.1. Türkiye'de Bankacılık Sektörü	23
2.1.1. Bankalar Kanununun Amaç ve Kapsamı	23
2.1.2. Merkez Bankası.....	23
2.1.3. Kamu Sermayeli Bankalar	25
2.1.4. Özel Sermayeli Bankalar	26
2.1.5. Yabancı Bankalar	27
2.1.6. Kamu Otoritesi ve Bankalar	27
2.1.7. Denetim.....	27

3. BANKACILIK İŞLEMLERİ.....	30
3.1. Günümüz Bankalarının Temel İşlevleri	30
3.1.1. Mevduat	30
3.1.2. Banka Kredileri	31
3.1.2.1. Nakdi Krediler.....	32
3.1.2.2. Gayrinakdi Krediler.....	32
3.1.3. Bankacılık Hizmetleri.....	33
3.1.3.1. Akreditif.....	33
3.1.3.2. Senet Tahsili	34
3.1.3.3. Havale	35
3.1.3.4. Kiralık Kasalar	36
3.1.3.5. Menkul Değerler Hizmetleri.....	37
3.1.3.6. Repo.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRME

1. GENEL OLARAK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRME ÖNEMİ ...	39
2. BANKA İŞLETMELERİNİ İLGİLENDİREN VERGİLER	42
3. BANKA İŞLETMESİ AÇISINDAN SEKTÖRÜN VERGİLENDİRİLMESİ.....	44
3.1. Kurumlar Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi.....	44
3.1.1. Kurumlar Kazancının Tespiti.....	45
3.1.2. Kurumlar Vergisinde Mükellefiyet.....	45
3.1.3. Kurumlar Vergisinde Matrahın Tespiti.....	46
3.1.4. Bankaların Kurumlar Vergisi Tevkifatı Sorumlulukları	49
3.2. Gelir Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi.....	53
3.2.1. Bankaların İşlemlerinde Gelir Vergisi Tevkifatı	53
3.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi	56
3.3.1. Banka ve Sigorta Muamele Vergisinin Konusu	56
3.3.2. Banka ve Sigorta Muamele Vergisinde Mükellefiyet.....	57

3.3.3. Banka ve Sigorta Muamele Vergisi İle İlgili İstisnalar	63
3.3.4. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinde Matrah ve Oran	65
3.4. Damga Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi	66
4. BANKA MÜŞTERİLERİ AÇISINDAN SEKTÖRÜN VERGİLENDİRİLMESİ	67
4.1. Gelir Vergisi Mükellefi Olarak Banka Müşterileri.....	67
4.1.1. Ücret Gelirlerinin Vergilendirilmesi	68
4.1.2. Serbest Meslek Kazancının Vergilendirilmesi	70
4.1.3. Menkul Sermaye İradının Vergilendirilmesi.....	71
4.1.4. Gayrimenkul Sermaye İradları'nın Vergilendirilmesi	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1. AVRUPA BİRLİĞİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ	75
2. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BANKACILIK SİSTEMİNDE UYGULANAN VERGİLER.....	76
2.1. Avrupa'da Bankacılık Sektörü.....	76
2.1.1. Avrupa Bankacılık Mevzuatının Amaçları.....	76
2.1.2. Prensipler	77
2.2. Avrupa Birliği Bankacılık Sektöründe Uygulanan Vergiler	78
2.2.1. Kurumlar Vergisi.....	79
2.2.2. Gelir Vergisi.....	83
2.2.2.1. Banka Müşteriler Açısından Sektörün Vergilendirilmesi	83
2.2.2.2. Bankaların Yapmış Oldukları İşlem Açısından Vergilendirilmesi.....	85
2.2.3. Diğer Vergiler	86
3. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERDE UYGULANAN SİSTEM İLE TÜRKİYE'DE UYGULANAN SİSTEMİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	89
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	95

GİRİŞ

Bankacılık sistemi ülke ekonomisinin aynası gibidir. Yerli ve yabancı tasarruf sahipleri ile bu tasarrufları kullananların durumlarını, beklentilerini davranışlarını, ekonominin gücünü veya zayıflığını yansıtır.

Sektör son yıllarda hızlı gelişmeler göstermiş, ekonomik sistemde önemli fonksiyonlar üstlenerek, ekonomide yer alan diğer sektörlerle hareket imkanı sağlayan ve ekonomideki etkinliği yükselten bir konuma ulaşmıştır. Geniş örgüt ağına ve fonksiyonel işlem perspektifine sahip olan bankalar, mali piyasalara öncülük etmekte ve ekonomideki tasarrufların yatırıma dönüşmesine büyük katkılar sağlamaktadır. Bu işlevi ile bankalar ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde önemli katkıları olan kuruluşlar olarak görünmektedir.

Bankacılık sektörü bilindiği gibi finansal piyasalar, sermaye, para, kambiyo, menkul kıymet piyasalarını içeren ve fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki fon akımını sağlayan, bu işleyiş ile kurumlara yönelik kuralları koyan bir bütünü ifade etmektedir. Bu bütün içerisinde, para yaratan finansal kurumlar olma özelliğini taşıyan bankalar, işleyiş içerisinde ve özellikle ülkemizde bu alanda faaliyet gösteren diğer kuruluşlara göre, mali açıdan güçlü olmalarına bağlı olarak, yönlendirici ve piyasa koşullarını belirleyici bir rol oynamaktadır.

Kamu otoritesi tarafından alınan ve merkez bankasınca uygulanan kredi, finansman, faiz politikası gibi işlemlerle ilgili kararlar ekonomideki tasarrufların nicelik olarak belirlenmesini sağlamaktadır. Sektör incelendiğinde karşımıza iktisadi hayata önemli fonksiyonel değerler taşıdığı görülmektedir. Bu fonksiyonların daha ileri düzeylere erişebilmesi için en iyi yöntem teşvik olmakla birlikte teşvik araçlarının en önemli alan vergi düzenlemeleridir.

Ekonomide bu kadar önemli yer tutan bankacılık sektörünün, değişik amaçlarla ve ağırlıklı olarak, gelir elde etme ile ekonomiyi yönlendirme araçlarından birisi olan vergiye karşı duyarlılığına ise hiç şüphe olmamakla birlikte vergisel uygulamaların tamamı bu sektör üzerinde önemli etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde iki önemli hedefin olduğu kabul edildiğinde; bu hedeflerden ilki; ekonominin içinde sektörün aldığı role bağlı olarak, sektörün teşvik edilmesi gerekliliği, ikincisi ise; devlet maliyesi açısından bakıldığında bankacılık sektörü içinde gerçekleşen vergi doğurucu olayların vergilendirilerek devlete gelir teşkil etmeleridir. Devlet; finansman kaynakları elde etmek için, ödeme gücü bulunan her kişi, kurum ve kuruluştan vergi isteme hakkına sahip olan bir kuruluştur. Vergi gelirleri içerisinde devlet maliyesine en çok katkıda bulunan vergi, gelir üzerinden alınan vergi olmakla birlikte, gelir vergisinin bankacılık sektörü içerisinde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu vergi banka işletmelerinin ve müşterilerinin gelir ve kurumlar vergisi mükellefiyetlerinden oluşmaktadır.

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesini ele aldığımızda, iki hedefin bir birleriyle çakıştığını görmekteyiz. Daha açık bir ifade ile devlet gelir ihtiyacını iyi bir kaynak olarak değerlendiren bankacılık sektörünü maksimum düzeyde vergilendirecek, ancak ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleşmesi için sektörün gelişmesini sağlayacak teşvik tedbirleri uygulayacak bunu da gerekirse vergi indirimi ile sağlayacaktır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmamızın birinci bölümünde "Türk Bankacılık Sektörü" nün tarihi gelişimi tüm ana hatları ile ele alınacak, Türk banka sisteminin günümüzdeki çizgisine gelene kadar geçirmiş olduğu sistematik ve mali değişiklikler ve bankaların yapmak zorunda oldukları işlemler genel olarak incelenecektir. İkinci bölümde ise günümüz uygulaması açısından bankacılık sektöründe, sektör üzerinde uygulanacak vergilendirmeler, Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Banka Sigortalar muamele vergisi başlıkları altında geniş bir açıdan ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise günümüz açısından önemli bir konuyu ifade edecek olan Avrupa Birliği üye ülkelerde uygulanan bankacılık sisteminin vergilendirilmesine yer verilecek ve uygulanan sistem ile bir karşılaştırması yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ'NÜN TARİHİ GELİŞİMİ

1. BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

1.1. Bankacılığın Tanımı ve Tarihçesi

Banka "daha çok üçüncü kişilerden topladıkları fonları nakit ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlara aktaran ve böylelikle üretim ve tüketimi finanse eden mali nitelikli aracı kuruluştur"¹ biçiminde tanımlanabilir.

Dünyanın her yerinde ekonomik yaşamın yaygın ve vazgeçilemez kuruluşlarından biri olan bankaların tarihsel kökenleri çok eskilere dayanmaktadır. Yapılan kazılar sonucu Mezopotamya'da Uruk kenti yakınlarında ortaya çıkan "kızıl toprak"olarak bilinen yapı en eski banka yapısıdır diyebiliriz. Ve yine aynı şekilde eski çağlarda hükümdarların sarayları ile mabetlere para veya eşya olarak yapılan tevdiat bankacılığın ilk izleri olarak kabul edilmektedir. Tarih boyunca bankacılığın gösterdiği gelişme para kavramındaki gelişme ile ilişkili olarak sürmüştür. Bankacılık en eski uygarlıklarda oluşmaya başlamış, bunun yanısıra tarihsel süreç devam ettikçe bankacılık da gelişme imkanı bulmuş ve "Babil İmparatorluğu zamanında önemini artıran bankacılığın kurallarını ilk kez Hamurabi, Hamurabi yasaları arasına yerleştirmek gereksinimi duymuştur. Hamurabi yasalarında; para ikrazına, emtia tevdiadına, komisyon mukavelesine dair hükümler yer almaktaydı. Babil uygarlığına ait belgeler arasında bulunan kil levhalardan bazılarının üzerinde faizle gümüş alım-satımına dair senetlere rastlanmıştır. Bu levhalar birkaç nüsha olarak yapılır biri mabette veya kentin belge mahsenleri denilen gizli bölmelerinde saklanır, diğer nüsha da ilgililere verilirdi. Yine bu çağlara uzandığımızda bize hukuksal açıdan bankacılığa ait izleri gösteren arazi ipoteğine ve kefalet karşılığı borç verme işlemlerine rastlamaktayız.

¹ T.O.B.B. Banka ve Sigorta Sektörleri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Temmuz, 1996), s.6.

Mısır'da bankacılığın gelişmesi büyük İskender'in burayı ele geçirmesinden sonra yani M.Ö. IV. yüzyılda görülmektedir. Eski Mısır'da mürekkep faizini yasaklayan hükümler yer almaktaydı. Batlayüs zamanında bankacılık denetimi daha açık olarak devletin tekelindeydi. Bu durum bankacılık sahasındaki kişisel işlemlerin ortadan kalması demektir. Ancak ülke Romalıların eline geçtiğinde özel bankerler yeniden eyleme geçme imkanı bulmuşlardır"².

Eski Atina ve Roma'nın ilk bankerleri saraylıktan kar sağlayan kişiler görünümündeydi. Eski Yunanlılarda hiçbir kayıtlamaya tabi değil ve özel bankerler yanında monateristlere tevdi edilen paralar başkalarına tevdi edilebiliyordu. Genel ticaretin bu derece serbest olduğu bir devirde bankacılık Atina ve Roma'da denetime tabi tutulmuş, çeşitli defterler tutularak bunların ibrazına zorunluluk getirilmiştir. "Roma'nın politik yönden toplayıcı karakteri ticari merkez olmasını da sağladığından bankerlerin işleri genişlemişti. M.Ö. III. yüzyıldan itibaren para sistemi düzenlendikten sonra içte ve dışta ticari müdahaleler de ilerleme kaydedilmiştir"³. Romalıların bankacılığa ilişkin en kayda değer katkıları hukuk ve muhasebe alanında getirdikleri teknikler olmuştur.

Haçlı seferleri sırasında bankacılık gelişimini sürdürmüş, yeni deniz yollarının bulunuşu evrensel ticaretin daha çok genişleyebilirle olanağı bulmasına imkan sağlamış ve bankacılık yüzyıl sonlarında yeni ufuklara açılarak Floransa, Venedik, Cenevre gibi İtalyan kentlerinde gelişmeler kaydetmeye devam etmiştir.

Modern anlamda bankacılık etkinliğini gösteren ilk banka ise 1609'da kurulan Amsterdam Bankası olmuştur. O günden bu yana bankacılık gelişen tekniği ve giderek yaygınlaşan işleviyle dünya ekonomisinin önemli parçalarından biri durumuna gelmiştir.

1.2. Bankacılığın Dünyadaki Gelişimi

Bankacılığın gelişmesi tanımından da yola çıkarak yapılabilecek bir açıklamayla kurumların yöneticilerinin, toplanan fonları yani bankalara emaneten bırakılan paraların tümünün aynı anda çekilmediği ve sürekli bir tortu bıraktığının farkına varmaları ile

² Turgut Sungur: **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, Türkiye İş Bankası Yayınları s.1.

³ Servet Eyüpgiller, **Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, (Ankara, 1997), s:7.

gerçekleşmiştir. Bankacılar, bu tortuyu kasalarında saklamak yerine karlı işlerde kullanmayı tercih ederken, para sahiplerinin taleplerini koruyabilmek için de kasada bol miktar yedek para tutmayı öngörmüşlerdir. Büyük bunalımların henüz yaşanmadığı ve devletin sisteme bile karışmadığı dönemlerde bankacılık çevrelerinde bankacılık adına "altın kural" ve "dönüştürme görevi kuralı" adında iki kural kabul edilmiştir.

"Altın kuralı, bir bankanın vaatlerini yerine getirmeme tehlikesine manız kalmadan açabileceği kredilerin, nicelik ve nitelik bakımından topladığı fonlara denk olmasıdır"⁴. Bu kural, bankalarca verilen kredi vadelerinin, toplanan mevduat ve sağlanan diğer kaynakların vadelerini geçmemesi suretiyle geçerli olabilecek bir kural olduğundan altın kuralın ilk biçimi için çok katı diyebiliriz. Aynı şekilde uygulamaya konulduğunda bunu vadeleri izlemenin çok kolay olmamasının yanı sıra, yatırılan mevduatın çekilen mevduattan fazla olması gibi bir durumda kalacak tortu nedeniyle bu kurala katı bir şekilde sadık kalınması anlamını yitirecektir. Bu gibi nedenlerle kural giderek yumuşatılmış ve "bankaların taahhütlerinin vadeleri, bu taahhütlerine eşit miktardaki alacaklarını tahsil etmeden önce gelmiş olmalıdır." şekline dönüşmüştür. Bütün bu yumuşamalara rağmen altın kuralı, Fransız ve İngiliz bankaları tarafından kabul edilmiş ancak Alman bankacılar tam tersi bir uygulamayı kabul etmişlerdir.

Alman bankacılara göre ki bu, ikinci kural dediğimiz "dönüştürme görevi kuralı olarak" adlandırılır; "bankalar kısa vadeli kaynakları orta ve uzun vadeliye dönüştürerek sanayiinin emrine vermeli ve yatırımlarda kullanılmasını sağlamalıydılar. Bankacılık sistemine güven sağlanmalı ve önemli olmayan mevduat çekilişlerini karşılamak üzere bir miktar değer tutulmak, kalan mevduat vadesine bakılmaksızın uzun vadeli plasmanlara dönüştürülmeliydi. Mali aracı kuruluşların asli görevi bu dönüştürme işlevi olmalı, bunalım dönemlerinde ise, Merkez Bankaları sistemi desteklemeli idi. Böylece en randımanlı krediler uzun vadeli krediler olduğundan banka sisteminin karlılığı artarken sanayii yeterli kaynak temin ederek yatırıma yönelecek mali sektör kalkınmanın finansmanı için işlevini yerine getirmiş olacaktı"⁵.

Alman bankacıların ekonomik büyüme bakımından likidite kurallarını tamamen ihmal ederek sanayii finanse etmek gibi bir uygulamayı tercih etmeleri olumlu sonuçlar doğururken;

⁴ T.O.B.B. Banka ve Sigorta Sektörleri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Temmuz, 1996), s.6.

⁵ T.O.B.B. Banka ve Sigorta Sektörleri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Temmuz, 1996), s:7.

tamamen dönüştürme görevi ya da vade uzatma işlevi ilkelerine bağlı kalmaları 1872-1931 yılları arasındaki bunalımda sakıncalarını dışa vurarak pek çok bankanın bu tarihlerde sahneden çekilmesine yol açmıştır.

Bankacılığa likidite politikası açısından bakacak olursak bu politika ülkelere göre farklılıklar göstererek ekonomik gelişme paralel bir süreç izlemiştir. Bankaların likiditesini, ekonominin likiditesinden ayrı düşünmek olası değildir. Her ikisinin de likidite düzenlemesi Merkez Bankası tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte banka likiditesini düzenleyici önlemleri de göz ardı etmemeliyiz. Devlet ekonomik tercihlerin banka sistemleri üzerinde yaratabileceği olumsuzlukları gidermek amacıyla koyan türe göre önlemler almayı ihmal etmemiştir. Her bankanın mali bünyesini sağlam kılabilme, gelişmesinin uygun koşullar altında sağlıklı olmasını sağlayabilmek için gerekli ilkeler getirmiştir. Aksi halde dış faktörlerden gelecek sorunların yaratacağı olumsuzluklarla bankalar için içinden çıkılması zor sorunlar doğabilecektir.

Günümüze gelindiğinde; kambiyo kontrollerinin gevşemesi, uluslararası ilişkilerin gelişmesi, serbest piyasa mekanizmasının tam istihdama ulaşmada en etkin araç olduğu konusundaki yaygın inanış sonucu devletlerin faiz hadlerine daha az müdahale eder hale gelmesi, mali araçların çeşitlenmesi, bankaların likidite yanında başka önemli risklerle de karşı karşıya gelmesi sonucunu doğurmuştur. Bunların başlıcaları faiz riski ve döviz kuru riskidir. Sonuç olarak bütün bunların sonunda bankacılık işlevlerinde değişikliklerle bankacılık, bir kaynak havuzunu oluşturmak, riskleri en aza indirgeyerek kaynak yapısına bağlantılı olarak rantabilite sağlamak şekline dönüşmüştür.

1.3. Bankacılığın Türkiye'deki Gelişimi

Ülkemizde sanayiinin kurulmasında ve gelişmesinde banka sisteminin rolü büyüktür. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde başlayan bankacılık hareketi yabancıların etkin olduğu, esas itibarıyla dış ticaret finansmanı ile uğraşılan bir bankacılık türü idi. Kurtuluş savaşı sonrasında ise ülkenin içe dönmesi sonucu dış kaynaklar kuruyunca iç piyasalarda artan kredi talebi ve buna bağlı olarak yükselen faiz hadleri Anadolu'da sermayenin banka sistemine akmasına neden olmuştur. Bu kısa açıklamanın ardından Türkiye'deki bankacılığın

gelişimini Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası gelişmeleri olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

1.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Ülkedeki ekonomik yapı ile bankacılık faaliyetleri arasında yakın bir ilişki vardır. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik yapısı da bankacılık alanındaki gelişmelerini etkilemiştir.

Osmanlı imparatorluğunun yapısına baktığımızda; bankacılığın değişip gelişmesi için gerekli koşulların elverişli olmadığını, bunun yanında toplumda egemen olan değer yargılarının imparatorlukta 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar bugünkü anlamıyla bankacılık olarak nitelendirilebilecek bir bankacılık sisteminin oluşmasına imkan tanımadığını görürüz. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğunda bankacılık açısından önemli üç kuruluştan söz edebiliriz.

Osmanlı İmparatorluğu, 1840 yılında çıkardığı kağıt paranın değerini istikrarlı tutması için 2 galata bankerini yapılan bir anlaşmayla görevlendirmiştir. Daha sonra anlaşmanın yenilenmesiyle ve devletin yardımı ile bu iki banker tarafından 1847 yılında İstanbul Bankası -Banque de Constantinople- kurulmuştur. Sermayesiz çalışan bu banka para değerindeki düşüşü engelleyemeyerek 1852 yılında iflas etmiştir.

- "1856'da İngiltere'de kurulan ve daha sonra Fransız ortakların da katıldığı Osmanlı Bankası ise 1863 yılında Padişah Fermanı ile Osmanlı İmparatorluğunda da kurulmuştur"⁶. İstanbul'da kurulan bu banka dönemin en önemli bankasıdır. Banka 1856'da İngiliz sermayesi kanalıyla borçlanan hükümetin onayı üzerine kurulmuş 1863'te devlet bankası niteliğine bürünmüştür.

- Rumeli ve Batı Anadolu çiftliklerinin kredi taleplerinin karşılanamamasından fon ve çok yüksek faizler yüzünden alınan kredilerle yoksullaşmanın olduğu bir ortamda Mithat Paşa Tuna valiliği sırasında tarımla uğraşanlara düşük faizle kredi vermek amacıyla 1863 yılında ilk milli bankanın temelini oluşturan memleket sandıklarını kurmuştur. Günümüz T.C. Ziraat

⁶ Seza Reisoğlu, **Bankalar Kanunu Şerhi**, (Ankara, 1998), s.l.

Bankasının temeli sayılan bu sandıklar başta hızlı bir gelişme göstermiş ancak çeşitli nedenlerle zaman içinde zayıflamışlardır. Mithat Paşa tarafından kurulan diğer bir ulusal finansman kurumu da İstanbul Emniyet Sandığı'dır. 1868 yılında İstanbul'da faaliyete geçen banka, balı ülkelerindeki tasarruf bankaları benzeri bir kuruluştur.

"Osmanlı İmparatorluğunda ulusal bankaların oluşması, II. Meşrutiyet ortamının sahip olduğu, yeni akımların estiği dönemde, İttihat ve Terakki Cemiyetinin desteği ile 1908 yılından sonra hızlanmıştır. 1908-1923 yılları arasında 11'i İstanbul'da, 13'ü Anadolu'nun çeşitli kentlerinde olmak üzere 24 banka kurulmuştur.

Sonuç olarak Osmanlı döneminde bankacılık alanındaki gelişmeler şu üç aşamadan geçmiştir: Borçlanma bankacılığı, Yabancı sermayeyi destekleyen bankacılık, Ulusal bankacılık"⁷

1.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

"1923 yılına gelindiğinde Türkiye'deki bankacılığın genel durumu ana hatlarıyla şöyledir:

- 22'si ulusal, 13'ü de yabancı olmak üzere 35 banka faaliyette bulunmaktadır.
- Banka şube sayısı 139'dur.
- Kredi piyasası yabancı banka egemenliği altındadır.
- Dış ticaret büyük ölçüde yabancı banka kredilerine bağlıdır.
- Ulusal bir merkez bankası yoktur"⁸.

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bankacılık alanındaki gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için bu gelişmeleri belirli dönemlere ayırarak incelemekte isabet vardır, böylelikle değişik dönemlerde izlenen farklı politikaların ve ekonominin yapısında meydana gelen değişimlerin bankacılığın yapısını nasıl değiştirdiği daha kolaylıkla anlaşılacaktır.

⁷ T.O.B.B. Banka ve Sigorta Sektörleri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Temmuz, 1996), s.9-10.

⁸ T.O.B.B. Banka ve Sigorta Sektörleri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Temmuz, 1996), s. 10

1.3.2.1. 1923-1932 Dönemi

"1923 İzmir İktisat Kongresi, bankacılık ile ilgili önemli gelişmelere de yol açmıştır. Kongrede ileri sürülen görüşlere göre:

- Ekonomik-kalkınma, bankacılığın gelişmesi ile sağlanabilir.
- Özel sektör imkanlarının yeterli olmaması nedeni ile bankaların kurulmasına devlet katkıda bulunmalıdır.
- Ulusal bankacılık sisteminin kurulamaması halinde Türk ekonomisi, yabancı sermayenin baskısı altında ezilecektir"⁹.

Cumhuriyet döneminin ilk milli bankası 26 Ağustos 1924'de Atatürk'ün direktifleri ile kurulan Türkiye İş Bankasıdır. 1923-1932 döneminde İş bankasını takiben Türkiye Sınai ve Kredi Bankası ve Emlak Bankası kurulmuş, tek şubeli yerel bankaların sayılarında artışlar olmuştur.

Ulusal bankacılık gelişmeye başlamış her ülkenin bir merkez bankasına sahip olması görüşü dünyada yayılmaya ve geçerlilik kazanmaya başlamıştır. 1929 dünya ekonomik buhranı Düyun-u Umumiye İdaresine katılan devletleri derinden etkileyerek zayıf düşürmüştür. Ülkede ulusal bir Merkez Bankasına özlem vardı ve bunun için uzun bir hazırlık dönemi yapılmıştır. Yapılan hazırlıklarla uygun ortamlar hazırlanmış ve artık Türkiye için Merkez Bankası kurulmasında engel kalmamıştır.

Nihayet 11 Haziran 1930 tarih ve 1717¹⁰ sayılı Kanun ile T.C. Merkez Bankası 15 milyon sermayeli bir A.Ş. olarak kurulmuştur. Bankanın amacı ülkenin ekonomik kalkınmasına yardım etmektir. Bunu gerçekleştirmek için bankaya;

- İskonto fiyatını tespit ve para piyasasını düzenlemek.
- Hazine işlemleri yapmak.

⁹ Burçak Tulay-Ebru Akgönül. **T.B.B. Bankacılar Dergisi**, sayı no:28. (Mart, 1999). s.44.

¹⁰ İlk Merkez bankası kanunu 14 Ocak 1970 tarihli ve 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır.

- Hükümetle ortaklaşa Türk parasının değerinin korunmasına yönelik tüm önlemleri almak, görevleri yüklenmiş ve gerekli yetkilere sahip kılınmıştır.

1.3.2.2. 1933-1944 Dönemi

1930'lu yıllarda izlenen iktisat politikalarının amacı KİT'ler aracılığı ile yatırımlarda bulunarak ekonomik kalkınmayı hızlandırmak olmuştur. Bu politika bankacılık sistemini de etkilemiş ve 1933-1938 yılları arasında önemli devlet bankaları faaliyete geçmiştir. Kısa bir dönemde özel yasalar ile,

"Sümerbank (1933), belediyeler bankası (1933), Etibank (1935) Denizbank (1937), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938). kurulmuştur.

1938-1944 yılları arasında II. Dünya Savaşı nedeniyle ve bankacılıkta durgunluk yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile hayattaki canlanma bankacılık sektörünü de etkilemiştir"¹¹.

1.3.2.3. 1945-1960 Dönemi

Bu dönemin bankacılık açısından en belirgin özelliği, özel sektör bankalarının çoğalması ve hızlı bir gelişim göstermesidir. Söz konusu dönemde üçü özel kanunla olmak üzere birleşmelerle birlikte 30 yeni banka kurulmuştur. 1944 yılında kurulan Yapı kredi bankası da özelliği itibari ile bu döneme ait olarak kabul edilebilir.

Türkiye'nin ilk özel bankası olan Yapı ve Kredi Bankası, Cumhuriyet dönemi bankacılığının duayenlerinden Kazım Taşkent (1894-1991) tarafından 1944 yılında kuruldu.

Türkiye'nin en büyük bankalarından olan Akbank ise 1948 yılında Adana'da kurulmuştur. 1955 yılında Türk özel sektör bankalarının en önemlilerinden Pamukbank bir grup İstanbul ve Adanalı iş adamı tarafından kuruldu. Bu dönemde kurulan değişik bir finansman kurumu da Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (TSKB) dir. 1950 yılında kurulan

¹¹ T.O.B.B. Banka ve Sigorta Sektörleri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Temmuz, 1996), s. 12

bu banka uzun ömürlü olmayan Türkiye Sınai ve Maden Bankası uygulaması bir yana bırakılacak olursa ülkemizdeki ilk kalkınma bankasıdır.

Bu dönemde özel yasa ile üç bankanın Denizcilik bankası, Türkiye Vakıflar bankası ve Türkiye Öğretmenler bankasının kurulduğunu görüyoruz. Denizcilik Bankası 1992 yılında Emlak Kredi ile birleştirilmiş 1997 yılında da özelleştirilmiştir. Söz konusu dönemde özel yasa ile kurulan bankalardan biride Türkiye Vakıflar Bankasıdır. Bankanın amacı taşınır ve taşınmaz mal ve değerler karşılığında kredi açmak ortaklıklar kurmak veya kurulmuş olanlara iştirak etmek taşınmaz mal alıp-satmak her türlü bankacılık işlem ve hizmetleri yapmak. Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Mülhak Vakıflar İdaresinin bankaya vermede yarar gördüğü taşınmazları ve işletmeleri için gerekli tüm işlem ve girişimleri yapmaktır.

"Cumhuriyetin kurulmasından 1945 yılına kadar banka şube sayısında belirgin bir artış olmazken özellikle 1945 yılından sonra banka şube sayıları hızla artmıştı. 1944 yılında banka sayısı 405 iken 1959 yılı sonunda 1759'a kadar yükselmiştir.

1958 yılında ayrıca bankacılık mesleğinin gelişmesi bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi, amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur"¹².

1.3.2.4. 1961-1980 Dönemi

1960-1980 döneminin en belirgin özelliği, Türk bankacılık sistemine kalkınma planlarında belirtilen ilkelere uygun bir bankacılık sisteminin yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Kısaca denilebilir ki bu dönemde Kalkınma ve Yatırım Bankaları önem kazanmış Holding bankacılığı atılım yapmıştır. 1950'li yılların sonlarına doğru Türk ekonomisi bunalıma girmiş ve bir takım istikrar tedbirlerine gerek duyulmuştur.

Bu istikrar tedbirleri uygulanmaya başlandığında bankacılık sektörü üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Etkilerin olumsuz sonucu olarak 1959-1962 yılları arasında 11 banka iflas etmiş iki banka birleştirilerek devletleştirilmiştir¹³.

¹² Haluk Aytekin, **Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi**, (İstanbul, Sayı no: 30), s. 16

¹³ Bu Bankalar; Konya İktisadi Milli Bankası (1912-1959), Akşehir Bankası (1916-1960), Niğde Bank (1948, 1960), Sanayi Bankası (1958, 1961) Zor Zürra ve Tüccar bank (1922-1961), Esnaf Kredi Bankası (1957-1961), Doğu Bank (1952-1961); 1959'da kurulan Muha bank ile 1957'de kurulan Tümsu bank 1959 yılında Türkiye

Planlı dönem olarak da nitelendirilen 1960-1980 döneminde siyasiler tarafından ekonomik durgunluğun ancak yapılacak belirli planlar dahilinde aşılabileceği kabul edilmiştir. Bu nedenle "1960 yılında, ekonomik ve sosyal hedeflerin belirlenmesinde hükümetlere yardımcı olacak, uzun ve kısa dönem plan ve programları hazırlayacak ve bu planların gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlayacak bir kuruluş olarak Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Ve yine bu dönemde uygulamaya başlanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi çerçevesinde bankacılık sistemi kontrol altında tutulmuş ve faiz oranları T.C. Merkez Bankası tarafından belirlenmiştir"¹⁴.

1963 yılında 1315 sayılı karar ile 6 ticaret bankası¹⁵ Sınai yatırım ve Kredi Bankasını kurmuşlardır. Bankanın amacı, Türkiye'de kurulacak veya kurulu bulunan özel sanayi teşebbüslerine orta vadeli yatırım ve işletme kredisi sağlamaktır. Ayrıca bir diğer amaçta, yerli ve yabancı sermayenin Türkiye'de özel teşebbüs tarafından kurulacak sanayii işbirliklerini teşvik etmek ve ülkemizde menkul kıymetler piyasasının kurulup gelişmesine hizmet etmektir.

Bu dönemde hazırlanan I. Beş Yıllık Kalkınma Planında Devlet Yatırım Bankasının kurulması öngörülmüş ve Banka 441 sayılı yasa ile 1964 yılında faaliyete geçmiştir. Bankanın başlıca amacı İktisadi Devlet Teşekküllerinin plan hedeflerine uygun olarak kararlaştırdıkları yatırımları için, gereken krediyi sağlamak ve bu amaçla garantiler vermektir. Yine bu dönemde III. Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası 13 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 1975 yılında kurulmuştur. Amacı, yurt dışında çalışan işçilerin birikimlerini iktisadi bir güç olarak birleştirerek karlılık ve verimlilik sağlayacak şekilde değerlendirmek ve yurt düzeyindeki teşebbüslere yönelik, kalkınma planları ilkelere uygun çalışmalar yapmaktır.

"Kalkınma planlarında Türkiye'de yeterli sayıda ticaret bankası olduğu görüşünün benimsenmesi ve kalkınma yatırım bankalarının kurulmasına öncelik verilmesi bu dönemde yeni ticaret veya mevduat bankası kurulmasını kısıtlamıştır. Bununla birlikte az sayıda da olsa

Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası adı altında birleşti en çok 1961'de iflas etti. Türk Ekspres bank (1953-1962) ve Buğday bankası (1955-1962) 1962 yılında Anadolu bankası ile birleşti.

¹⁴ Haluk Aytekin; **Uzman Gözüyle Bankacılık**, (sayı no :30), s: 19.

¹⁵ Bu bankalar İş Bankası, Osmanlı, Akbank, Garanti, Vakıflar ve Türkiye Kredi bankasıdır.

özel görevleri olan ticaret bankaları (Türk Ekspres Bankası ile Buğday Bankasının hazine katkısıyla birleştirilmesiyle oluşan Anadolu Bankası, Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, Arap-Türk Bankası) faaliyete geçmiştir"¹⁶.

Bu dönemde şube bankacılığı önemini korumuş. 1970'lerin ortasından itibaren banka yönetimleri holdinglerin eline geçmiştir. Özellikle holding bankacılığının gelişmesi Türk bankacılığını geniş şube ağına sahip bir yapıya kavuşturmuştur. Bunun nedeni olarak 1958'de yürürlüğe giren 7129 sayılı Bankalar Kanununun 38. maddesini gösterebiliriz. Çünkü bu madde ile bankaların en az yüzde 25 sermayesine sahip oldukları iştiraklerine açacakları kredi oranında üst sınır kaldırılmıştır.

Sonuç olarak yirmi yılı kapsayan Planlı dönemin bankacılık alanındaki özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz.

- Kalkınma planları ile mali örgütlenmeye ve bankaların kaynak kullanımına yön verilmesi.
- İhtisas bankalarına, kalkınma ve yatırım bankacılığına önem verilmesi.
- Yeni ticaret bankalarının kurulmasının sınırlandırılması.
- Holding bankacılığının gelişmesi.
- Şube bankacılığına önem verilmesidir.

1.3.3. Türkiye'de 1980 Sonrası Yerli Bankacılık

1980 sonrası dönemde, bankacılık sektöründe değişmeyen olguların başında, sektörle devlet arasındaki ilişkide dolaylı ya da dolaysız kontrolün yine devletin elinde olması gelmektedir.

Ele aldığımız döneme baktığımızda döneme damgasını vuran 24 Ocak kararlarıyla karşılaşmaktayız. 1980 sonrasında yeni ekonomik kararlar -politikaları-özünde şu uygulamaları taşımaktaydı.

- Ekonomik büyümeyi sağlayıcı finansal kaynakların yaratılması

¹⁶ T.O.B.B. Özel İhtisas komisyonu Raporu Banka ve Sigorta sektörleri, (Temmuz, 1996), s.13.

- Dış ticaret işlemlerinin liberalizasyonu
- Vergi reformu
- Sermaye piyasasının kurulması
- Bankalar Kanununun uluslar arası standartlara uygun şekilde yeniden düzenlenmesi
- Para piyasası kurumlarının oluşturulması
- Menkul kıymetler piyasasına işlerlik kazandırılmasıdır.

"Kararlan alanların ilk yapmak istedikleri; bugünkü tüketimi geleceğe erteleme ödülü olarak ele alan Neo Klasik iktisat kuramından hareket ederek haziran 1980'de faiz oranlarını serbest bırakmak oldu. bunun hemen ardından 70 sayılı kanun hükmünde kararnamenin kabul edilmesi ile bankacılık sektörüne girişi kolaylaştırdıkları gibi sektör açısından yeni bir araç olarak görülebilecek mevduat sertifikası ile de yastık altındaki ve kayıt dışı ekonomideki paranın bir kısmı sektöre parasal kaynak aktarabilmek için finansal sistemin aktif büyüklüğünün artması gerektiğinin düşünülmesi sektöre kaynak aktaracak kararların kısa sürede yürürlüğe konulmasını sağladı"¹⁷.

"Türkiye'de 24 Ocak 1980 Kararlarıyla ekonomide piyasa mekanizmasına geçiş süreci başlamış, 30 ve 32 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile finansal serbestleşmenin uluslar arası boyutu tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu süreç birden bire ve istikrarlı bir şekilde ortaya çıkmamış tam aksine oldukça sancılı bir süreç olmuştur. Finansal sisteme yönelik düzenlemelerin olması gereken kurallara göre uygulanamaması sistemin derinlik kazanmasını engellemiştir"¹⁸.

Türkiye ekonomisinde 1980 yılı sonrası, yeni ve liberal bir sürecin başlamış olduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir. Ele aldığımız bu dönemde görmekte olduğumuz finansal sistemdeki ve bankacılık sektöründeki köklü değişimleri kronolojik olarak kısaca ele almaya çalışalım.

1981 yılında finansal sistemdeki gerek yasal gerekse kurumsal eksiklikleri gidermek amacıyla Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmış, yasal düzenlemeden sonra Sermaye Piyasası

¹⁷ Tezer Üçal, Ö.Faruk Çolak, **Finansal Sistem ve Bankalar**,(Ankara, 1999), s.109-110.

¹⁸ Abdullah Taşçıoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunu ve İlgili yasal düzenlemeler**, (İstanbul T.B.B. Yayını 1998), s. 22.

Kurulu 1982'de çalışmalarına başlamıştır. 1985 yılında kurulan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986 yılında faaliyete geçirilmiş, ayrıca 1986 yılında T.C. Merkez Bankası öncülüğünde, bankalar arası para piyasası oluşturulmuştur. 1985 yılında bankaların döviz ve efektif alış-satış kurlarını serbestçe tespit edebilmelerine imkan tanınırken yabancı sermayeyi ve beraberinde teknoloji çekerek ithalatın ucuzlatılıp, ihracatın ve istihdamın arttırılması amacıyla serbest bölgelerin kurulmasına yönelik kanun çıkarılmıştır¹⁹.

1988 yılında mali piyasalarda yapılan bir değişiklik ile döviz kurlarının piyasa koşulları altında tespit edileceği bir sisteme geçilmesi öngörülmüş ve bu amaçla Merkez Bankası bünyesinde döviz ve efektif piyasaları açılmıştır. Sermaye hareketlerini serbestleştirilen düzenlemenin 1989 yılında yürürlüğe girmesiyle, yurtdışından kaynak girişi hızlanmış ve Türkiye ekonomisi için yeni bir dönem başlamıştır. Yine aynı yıl içinde yapılan bir diğer düzenleme ile Merkez Bankası bünyesinde döviz karşılığı altın piyasası açılmıştır. 1990 yılındaki en önemli gelişme ise Merkez Bankasının para programı uygulaması olmuştur. Programın hedefinin Merkez Bankası parasının toplam yükümlüler içindeki payının arttırılması olduğu söylenebilir. Yine aynı yılda serbest bölgelerde "kıyı bankacılığı" da dahil tüm bankacılık işlemlerim yapmak üzere banka kurulmasını ve yabancı bankaların şube açmalarını mümkün kılan yasal düzenleme getirilmiştir.

1991 yılına geldiğimizde sektörü ve ekonomiyi derinden etkileyen Körfez Krizi olayı karşımıza çıkmaktadır. Körfez krizinden kaynaklanan olumsuzluklar sonucunda, kamu açıklarının GSMH içindeki payı önceki yıllara göre önemli ölçüde artmıştır. Kriz ekonomi sektörünün yansıra bankacılık sektörün üzerinde de büyük bir baskı oluşturmuş özellikle döviz tevdiat hesaplarında ciddi azalmalara yol açmıştır.

Bankalar arası ödemelerin elektronik takas yöntemiyle yapılmasını sağlayan Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi, 1 Nisan 1992 tarihinde 43 bankanın katılımı ile işleme geçmiştir.

1994 yılındaki ekonomik kriz sonrasında bankacılık sektörüne yönelik düzenleyici gücü ve yetkisi olan kurumlar, bir başka yasal düzenlemeyi de burada araç olarak kullanmışlardır. Bu düzenleme Tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınmasından başka bir şey

¹⁹ Burçak Tulay-Ebru Gökğönül, **T.B.B. Bankacılar Dergisi**, sayı no: 28 (Mart, 1999), s. 45.

değildir. Nitekim 1994 krizi öncesinde işçi kredi bankası, Bağbank, İstanbul Emniyet sandığı tasfiye edilirken, 1987 yılında Töbank kamulaştırılıp Halk Bankasına devredilmiş ayrıca Anadolu Bankası da Emlak Kredi Bankasıyla birleştirilerek sistem dışına çıkarılmıştır. 1994 krizi sırasında da TYT Bank, Marmara Bank ve İmpex Bank sistem dışı kalmıştır. Sisteme yönelik güvenin sarsıldığı bu ortamda etkileri hafife indirmek amacıyla daha önce düzenlenen Tasarruf Mevduat sigortasının kapsamı genişletilmiştir. Finansal sisteme olan güveni sağlamaya yönelik olarak yapılan bu tür düzenlemeler, uzun dönemde istikrarı bozucu etkiler yaratmaktadır. Bundan dolayı kısa dönemde hedef, sisteme yönelik paniği azaltıcı önlemler olurken, uzun dönemde hedef, sistemde risk primini azaltmaya ve finansal istikrarı sağlamaya yönelik olmalıdır.

"Bankacılık sektörüne yönelik düzenlemeler sektörde kamusal sermayeli başkaların payında nispi düşüşler sağlamış ise de gerçekte sektör üzerinde devlet müdahalesini sağlamıştır"²⁰.

"1996 yılının bankacılık sektörü açısından önemi; Gümrük Birliği Antlaşması nedeniyle belirsizliklerle dolu bir yıl olmasıdır. Hükümet tarafından da "Kaynak Paketi" olarak adlandırılan bir dizi ekonomik karar açıklanmıştır. Paketin sektörü etkileyen en önemli kalemi, T.C. Ziraat Bankası'nda açılacak ve "Bedelsiz İthalat Hesabı" olarak adlandırılacak hesapta bir yıl süreyle 50 bin Alman Markı yatırımcılara yıllık yüzde 10 faiz ve ek olarak bedelsiz otomobil, makine-teçhizat ve benzeri malların ithalatı imkanının tanınması ve kamu kuruluşlarının fonlarının ortak bir havuzda toplanıp yönetimi için hazinenin yetkilendirilmesi olmuştur"²¹.

1997 yılında öncelikli olarak enflasyonun düşürülmesi kapsamında Hazine ve Merkez Bankası arasında protokol imzalanmıştır. Ekonomide olumlu gelişmeler yakalanmaya çalışılırken aynı yılın Ekim ayında ortaya çıkan Asya krizi ise bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir.

"1998 yılında açılan şubelerle birlikte banka şube sayısı bankacılık tarihimizdeki en yüksek düzeyine ulaşmıştır. T.C. Merkez bankasının açmış olduğu krediler 1998 yılında cari

²⁰ Ümit Erol, 2000'e doğru Türk Finans Anayasasının Genel Görünümü sorunlar ve yapısal Bozukluklar, **İktisat Dergisi**, (Nisan, 1998) s: 18.

²¹ Burçak Tulay ve Ebru Gökgönül, **a.g.e.**, s:46.

fiyatlarla dahi değişme göstermemiş 1997 yılına oranla 1998 yılında reel olarak azalma kaydetmiştir. 1998 yılındaki ekonomik durgunluk banka kredilerine yansımış; banka kredilerindeki artış hızı yavaşlamıştır. Aynı yılda banka karlarında artış hızının yavaşlaması, hatta reel olarak eksi oluşu bankaların karlılık oranlarını da olumsuz yönde etkilemiştir²².

1999 yılı içinde bankacılık sistemine 4'ü kalkınma ve yatırım bankası, 2'si yabancı banka şubesi olmak üzere 6 yeni banka katılmıştır. 1999 yılı sonu itibariyle T.C. Merkez Bankası dışında, Türkiye'de faaliyette bulunan banka sayısı 81'e yükselmiştir. Bankaların 62'si ticaret bankası, 19'u da kalkınma ve yatırım bankasıdır.

Tablo 1. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar.

	1995	1996	1997	1998	1999
Ticaret bankaları	55	56	59	60	62
Kamusal sermayeli	5	5	5	4	4
Özel sermayeli*	32	33	36	38	39
Yabancı sermayeli	18	18	18	18	19
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	13	13	15	19
Kamusal sermayeli	3	3	3	3	3
Özel sermayeli	7	7	7	9	13
Yabancı sermayeli	3	3	3	3	3
Toplam	68	69	72	75	81

* Fondaki bankalar dahil.

Bankacılık sistemdeki şube sayısında 1995 yılından itibaren gözlenen artış eğilimi 1999 yılında da devam etmiş ve toplam şube sayısı 321 artarak 7.691'e ulaşmıştır. Özellikle özel sermayeli ticaret bankaları grubunun şube sayısında önemli bir artış gözlenmiştir.

²² Öztin Akgül. **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Yıl:36, (Eylül, 1999) s:8.

Tablo 2. Bankacılık Şube Sayısı.*

	1995	1996	1997	1998	1999
Ticaret bankaları	6.219	6.419	6.795	7.339	7.660
Kamusal sermayeli	2.875	2.886	2.915	2.832	2.865
Özel sermayeli**	3.240	3.429	3.674	4.393	4.674
Yabancı sermayeli	104	104	116	115	121
Kalkınma ve yatırım bankaları	25	23	24	30	31
Kamusal sermayeli	9	9	10	12	12
Özel sermayeli	12	10	10	14	16
Yabancı sermayeli	4	4	4	4	3
Toplam	6.244	6.442	6.819	7.370	7.691

* K.K.T.C. ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil

** Fondaki bankalar dahil.

1999 yılında bankacılık sisteminde şube sayısında görülen artışa paralel olarak personel sayısı da artmıştır. 1998 yılında 166-492 olan toplam personel sayısı 1999 yılında %5 oranında artarak 173.988'e yükselmiştir. Toplam personelin %41'i kamusal sermayeli ticaret bankalarında %53'ü özel sermayeli ticaret bankalarında, %2'si yabancı sermayeli ticaret bankalarında, kalan %3'de kalkınma ve yatırım bankalarında istihdam edilmektedir.

Tablo 3. Bankacılık Sisteminde Çalışanlar.

	1995	1996	1997	1998	1999
Ticaret bankaları	138.694	142.046	149.618	161.189	168.558
Kamusal sermayeli	72699	70.284	69.218	71.072	72.007
Özel sermayeli*	63.010	68.592	76.601	86.066	92.366
Yabancı sermayeli	2.985	3.170	3.799	4.051	4.185
Kalkınma ve yatırım bankaları	6.099	6.107	5.246	5.303	5.430
Kamusal sermayeli	5.245	5.110	4.357	4.341	4.336
Öze! Sermayeli	716	859	802	880	1.027
Yabancı sermayeli	138	138	87	82	67
Toplam	144.793	148.153	154.864	166.492	173.988

* Fondaki bankalar dahil.

2000 yılına baktığımızda; Türk bankacılık sisteminde toplam aktifler Haziran 2000 itibariyle bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 70 oranında artarak 86.935 trilyon TL'ye ulaşmıştır. 1999 yılı sonunda yüzde 92 olarak gerçekleşen toplam aktiflerin milli gelire oranı Haziran 2000 itibariyle yüzde 90 civarında gerçekleşmiştir.

Ticaret bankaları grubunda kamusal sermayeli bankalar %70, özel sermayeli bankalar yüzde 65, yabancı bankalar %82, kalkınma ve yatırım bankaları yüzde 74 oranında büyürken, Tasarruf Mevduat Sigorta Fonuna devredilen bankalardaki büyüme, 1999 yılı sonunda fona alınan 5 bankanın da eklenmesiyle, %151 oranında olmuştur.

Tablo 4. Türk Bankacılık Sistemi, Haziran 2000.

	Trilyon	Yıllık	Milyon	Yıllık	Yıl sonuna göre	
					Yüzde değ.	
					TL	Dolar
	TL.	yüzde değ.	Dolar	yüzde değ.		
Ticaret bankaları	82.978	70	134.247	15	21	6
Kamu b.	29.699	70	48.049	15	18	3
Özel b.	45.471	65	73.566	12	27	11
Fondaki b.	3.181	151	5.147	70	-22	-31
Yabancı b.	4.627	82	7.485	23	23	7
Kal. Ve yat. Bankaları	3.957	74	6.402	18	15	0.5
Toplam	86.935	70	140.648	15	21	5

2000 Ocak-Haziran döneminde bankacılık sektöründe 81 banka faaliyet göstermiştir. Haziran 2000 itibariyle sektördeki toplam şube sayısı ise 45 adet artarak 7.741'e ulaşmıştır.

Eylül 2000 itibariyle toplam aktifler 95.946 Trilyon TL'ye ulaşmıştır. Dolar bazında toplam aktifler ise 144.088 Milyon dolardır. Sektörde yoğunlaşma ifade eden ilk on bankanın 2000 yılı itibariyle sektör aktif payı %47 mevduat payı %50 kredi payı ise %70'dır.

Türkiye'deki banka sayısına ve 1995'den bu yana gözlenen artışa baktığımızda Ticaret Bankaları ve Özel Sermayeli Bankalarda önemli bir artış yaşandığı göze çarpmaktadır. Günümüz gereksinimleri değerlendirilerek banka sayısını inceleyerek olursak Türkiye'de

gereksinimin üzerinde bir banka varlığından söz edebiliriz. Sektörde önem arzeden banka ve şube sayısı değil kurumların işlevleridir. Az fakat organizasyon ağları ülkenin tüm yükünü taşıyıp parasal dolaşımını sağlayacak şekilde kurulan bir sistem, sektörü optimum çalışmaya taşırken, fazla ve geniş bir ağ çerçevesine kurulmuş fakat etkin çalışmayan bir sektör ülke içinde yapıcı olmaktan çok sistematik bozukluk ve sorunlara yol açacaktır. Bankacılık sektöründe işlem hacmini gösteren kalemler mevduat ve kredilerdir. Bankaların işlevlerinden biri de tasarrufları ekonomiye tekrar döndürmek olarak görülmektedir. Ancak bu finansal kuruluşların bunu gerçekleştirirken optimum düzeyde çalışması kuşkusuz aranan bir özelliktir. Ülkede kurulmuş ve kurulacak olan bankaların aktif büyüklükleri ve dolaşıma kazandırdıkları fonksiyon, mekanizmayı sarsmayan ve aynı şekilde kurumu atıl bırakmayan bir yapıda olmalıdır. O halde ülkemize bakacak olursak 1999 yılı itibariyle 81 banka ve 7961 şube sayısının karşımıza çıktığını göreceğiz. Kanımca; toplam aktif büyüklüğü 133.5 Milyar dolar olan bankacılık sektöründe bu büyüklüğü taşıması gereken banka sayısını 81'e ulaştırılmamış olması gerekirdi. Nitekim son yapılan denetlemelerle de sistematik olarak çökmüş ve çökmekte olan bankalar fona devredilerek ekonomi üzerindeki etkisi çekilmeye çalışılmıştır. Olaya farklı bir açıdan bakacak olursak elbette ki geniş bir iletişim ağıyla ülke insanına hizmet götürmek, şubelerdeki yoğunlaşmayı önlemek, hedeflenmesi gereken amaçların içinde yer almalıdır. Ayrıca dikkat çekilmesi gereken bir konuda kayıt dışı ekonominin gözle görülür bir şekilde varlığından bahsedilebilecek olan ülkemizde kredi kartı uygulaması tam anlamıyla sisteme geçirilerek ekonomi dışındaki kaynakları ekonomiye çekmeye çalışmak bizi başarıya daha çabuk ulaştıracakken, bankacılık sistemimiz içerisinde hâlâ sıcak para alış verişi yapılarak bu amaç geciktirilmektedir. Sistematik açıdan düzenli bir şekilde işleyen ve bankacılık sistemimize son yıllarda katılmış olan elektronik bankacılık sistemini başarıyla gerçekleştiren, hizmet ağı kuvvetli ve ekonominin gücünü taşıyabilecek bankaların varlığı kanımca ülke gelişimine daha büyük katkılar sağlayacaktır. Bu nedenle ülkede yaşanan bir çok enflasyon çeşidinin yanı sıra bir de banka enflasyonunu eklemek ülkeye hiçbir geliri sağlamayacaktır.

1.3.4. Türkiye'de 1980 Sonrası Dış Bankacılık

"Buraya kadar 1980 sonrası dönemde, başta bankacılık olmak üzere finansal alanda yapılan liberalleştirme sürecine ilişkin alman tedbirler ile bunların başta bankacılık olmak üzere finansal alandaki yansımalarına tarihsel perspektif içinde yer verilmiştir. 1980 sonrası

dönem, ekonomi ve dolayısıyla para-kredi-bankacılık sisteminde önemli değişmelerin olduğu ve dışa açılma felsefesinin benimsendiği bir dönem olmuştur"²³.

24 Ocak 1980'den bu yana ülkemiz ekonomisinde yeni programlı düzenlemeler yapıldığını ve bu programların kapsamlı bir biçimde sürdürülmeye çalışıldığını gömlekteyiz. "1980 sonrası için gündeme gelen bu istikrar programında, kısa vadeli başlıca hedefler olarak, enflasyonun denetim altına alınmasına ve dış ödeme güçlüklerinin aşılmasına öncelik verilmiştir. Programın orta ve uzun dönemli hedefleri ise, ekonomik faaliyetleri piyasa mekanizmalarına dayandırmak ve ekonomiye dış rekabet gücü kazandırarak tedricen sanayileşmiş batı ülkeleriyle bütünleşmek olarak belirlenmiştir"²⁴.

1980 istikrar programının büyük ölçüde para-kredi politikalarına dayandırılması sonucu, bankacılık sektörü, programın uygulanmasında kaçınılmaz olarak önemli bir görev üstlenmiş ve ekonominin pek çok kesiminde olduğu gibi bir yapısal değişme sürecine girmiştir. Bankalar, bu yapısal değişme sürecine uyum sağlama yönünde, yavaş da olsa, önemli adımlar atmıştır. Böylece her alanda uluslararasılaşma ve uluslar arası faaliyetlerin hacmi genişlemiştir. Buna paralel olarak ulusal finansal piyasalar arasında da finansal kurumların yoğun işbirliği ve faaliyetleri sonucu bütünleşme artmaya başlamış, uluslar arası serbest sermaye için alternatif piyasalar gelişmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminde yapısal değişme yönünde 1980'den bu yana kaydedilen gelişmeleri, şu ana başlıklar altında inceleyebiliriz:

i. Faiz Politikası

Kamu otoriteleri tarafından tespit edilen vadeli tasarruf mevduatı ve kredi faiz oranları 1 Temmuz 1980 tarihinden geçerli olarak serbest bırakılmış, bankalara hamiline mevduat sertifikası çıkarma imkanı tanınmıştır. Böylece, uygulanan liberal ekonomik model içerisinde Türk bankacılığına yeni bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır. Serbest faiz politikası ile, içinde bulunulan enflasyonist ortamda vadeli tasarrufların özendirilmesi, bankacılık kesimi dışına kayan fonlar ile beyan dışı fonların bankalar sistemine çekilmesi ve banka kaynakları

²³ T ezer Öçal, **Türk Banka Sistemi**, (Ankara, 1992), s. 130.

²⁴ Recai Kartaloğlu, **1980 Sonrası Türk Bankacılığının Analizi**, 21.04.1992 Dünya Gazetesi.

dönem, ekonomi ve dolayısıyla para-kredi-bankacılık sisteminde önemli değişmelerin olduğu ve dışa açılma felsefesinin benimsendiği bir dönem olmuştur"²³.

24 Ocak 1980'den bu yana ölkemiz ekonomisinde yeni programlı düzenlemeler yapıldığını ve bu programların kapsamlı bir biçimde sürdürölmeye çalışıldığını gömlekteyiz. "1980 sonrası için gündeme gelen bu istikrar programında, kısa vadeli başlıca hedefler olarak, enflasyonun denetim altına alınmasına ve dış ödeme güçlüklerinin aşılmasına öncelik verilmiştir. Programın orta ve uzun dönemli hedefleri ise, ekonomik faaliyetleri piyasa mekanizmalarına dayandırmak ve ekonomiye dış rekabet gücü kazandırarak tedricen sanayileşmiş batı ölkeleriyle bütünleşmek olarak belirlenmiştir"²⁴.

1980 istikrar programının büyük ölçüde para-kredi politikalarına dayandırılması sonucu, bankacılık sektörü, programın uygulanmasında kaçınılmaz olarak önemli bir görev üstlenmiş ve ekonominin pek çok kesiminde olduğu gibi bir yapısal değişme sürecine girmiştir. Bankalar, bu yapısal değişme sürecine uyum sağlama yönünde, yavaş da olsa, önemli adımlar atmıştır. Böylece her alanda uluslararasılaşma ve uluslar arası faaliyetlerin hacmi genişlemiştir. Buna paralel olarak ulusal finansal piyasalar arasında da finansal kurumların yoğun işbirliği ve faaliyetleri sonucu bütünleşme artmaya başlamış, uluslar arası serbest sermaye için alternatif piyasalar gelişmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminde yapısal değişme yönünde 1980'den bu yana kaydedilen gelişmeleri, şu ana başlıklar altında inceleyebiliriz:

i. Faiz Politikası

Kamu otoriteleri tarafından tespit edilen vadeli tasarruf mevduatı ve kredi faiz oranları 1 Temmuz 1980 tarihinden geçerli olarak serbest bırakılmış, bankalara hamiline mevduat sertifikası çıkarma imkanı tanınmıştır. Böylece, uygulanan liberal ekonomik model içerisinde Türk bankacılığına yeni bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır. Serbest faiz politikası ile, içinde bulunulan enflasyonist ortamda vadeli tasarrufların özendirilmesi, bankacılık kesimi dışına kayan fonlar ile beyan dışı fonların bankalar sistemine çekilmesi ve banka kaynakları

²³ T ezer Öçal, **Türk Banka Sistemi**, (Ankara, 1992), s. 130.

²⁴ Recai Kartaloğlu, **1980 Sonrası Türk Bankacılığının Analizi**, 21.04.1992 Dünya Gazetesi.

üzerindeki baskı yapan kredi taleplerinin frenlenmesi amaçlanmıştır. Böylece, vadeli tasarruflar arttırılırken, kredilerin daha rasyonel bir biçimde kullanılacağı düşünülmüştür.

Faiz oranlarına ilişkin bu düzenlemeden sonra, bankalar, doğabilecek bazı sakıncaları ortadan kaldırmak ve daha uygun koşullarda rekabet edebilmek amacıyla faiz oranları konusunda aralarında anlaşma yoluna gitmiş ve vadeli tasarruf mevduatı ile kredi faiz oranları yükseltmiştir. Ancak, bu uygulama, mevduat toplama yönünden rekabetin yoğunlaşmasını önleyememiştir. Gittikçe yoğunlaşan rekabet ortamının, bankalar arasında varılan anlaşmaya rağmen, bazı bankaların sistemdeki paylarını arttırmak, bazılarının da kendi sıkışık durumlarına kısa dönemli çözümler bulmak amacıyla anlaşma dışı uygulamalara yönelerek faizleri tırmandırmaları sonucu, bir anlamda haksız rekabete dönüştüğü söylenebilir.

Bu arada, Merkez Bankası da, kısa dönemli likidite sıkışıklıkları nedeniyle bankaların aşırı faiz rekabetine girmelerini önleyici bazı mekanizmalar geliştirmiştir. Bu çerçevede, bankaların kısa dönemli fon ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, 1986 yılında Merkez Bankası bünyesinde Bankalar arası Para Piyasası (Interbank) oluşturulmuştur. Fon fazlası olan bankaların, Interbank'ta, bu fonları, ihtiyacı olan diğer bankalara satmaları; böylece, bir ölçüde de olsa bankaların likidite sıkışıklıklarının giderilmesi ve piyasa faizinin oluşması amaçlanmıştır.

ii. Dışa Açılma

1980 öncesinde Türk ekonomisinin içe dönek yapısı dolayısıyla, bankacılık sektörü de bu doğrultuda gelişmişken; programın uygulandığı son 8 yılda dışa açılma, dış kaynakların geliştirilmesi ve tedricen Batı ülkeleriyle bütünleşme yönünde büyük mesafeler alınmıştır. Ancak AT'ye tam üyelik başvuru da dikkate alındığında, bu sürecin önümüzdeki yıllarda hızlanması ve Türk bankacılık sisteminin daha dinamik bir yapıya kavuşması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda 1980'den itibaren bankalarımızın yurt dışı faaliyetleri artarken, bu faaliyetlerin niteliği de büyük ölçüde değişmiştir.

Yurt dışında şube düzeyinde teşkilatlanarak batı ekonomik düzeni içinde doğrudan bankacılık yapmanın çeşitli yararları bulunduğu gayet açıktır. Dış şubeler o piyasalarla ilgili haberlerin gecikmeksizin elde edilip yorumlanmasına, uluslararası para ve sermaye piyasaları ile yakın ilişkiye girebilmeye, döviz ve döviz kredisi kaynaklarının değerlendirilebilmesine

imkan vermektedir. Ayrıca, uluslar arası kredi sistemi içinde çalışmak, ortaya çıkan finansman olanaklarının yakından izlenmesi ve değerlendirilmesi, banka konsorsiyumlarının devreye sokulması açısından da büyük önem taşımaktadır²⁵.

iii. Yeni Teknikleri Uygulama ve Elektronik Bankacılığa Giriş

Ekonomimizin, 1980'den itibaren uygulanan politikalar çerçevesinde liberal bir anlayışla dışa açılması ve dünya ekonomisiyle entegrasyonu yönünde adımlar atılması, bankalarımızda uluslar arası finansal merkezlere yakınlaşma hedefini ön plana çıkarmış; artan yurt dışı faaliyetlerin niteliği büyük ölçüde değişirken, bankalarımız uluslar arası finans piyasalarında uygulanan tüm finansman şekilleri ve tekniklerinin ülkemize aktarılması çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede, mali danışmanlık ve diğer toptancı işlemlerle tacir bankacılık konularında yürütülen faaliyetler sayılabilir. Ayrıca, birçok bankamız daha dinamik ve çağdaş bir yapıyı hedefleyerek banka mekanizasyonunu başlatmış ve önemli mesafeler almış, uluslar arası gelişmeleri yakından takip edecek uzman kadroları devreye sokmuştur.

Elektronik ve iletişim alanlarındaki hızlı gelişmeler, günümüzde bankacılık sektörüne de yansımış bulunmaktadır. Bugün, çok değil beş-on yıl önce hayal sayılabilecek birçok bankacılık hizmeti elektronik aletler ile yapılmaktadır. Böylece, hem zamandan, hem çeşitli büro giderlerinden büyük tasarruf sağlanmaktadır. Daha önce bilgisayarları sadece banko gerisi yoğun işlemlerin çözümünde kullanan bankalarımız, bugün gerçek zamanlı-çevrim içi (real time on-line) şube sistemleri ile, banka önündeki ve gerisindeki işlemleri aynı anda sonuçlandırmakta; ofis otomasyonu ve yönetim bilgi sistemleri ile işleri basitleştirmekte, yönetimin çabuk ve doğru kararlar almasını sağlamaktadır

²⁵ Tamer Aksoy, **Çağdaş bankacılıktaki son eğilimler ve Türkiye'de uluslar arası bankacılık** 1998. s:268.

2. BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. Türkiye'de Bankacılık Sektörü

Ülke ekonomisinde önemli bir yeri olan bankacılık sektörünü geniş bir açıdan ele aldığımızda banka faaliyetlerinin farklılıklarını inceleyerek bunu gerçekleştirebiliriz.

2.1.1. Bankalar Kanununun Amaç ve Kapsamı:

Kanunun amacı, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, mali piyasalarda güven ve istikrarı ve ekonomik kalkınmanın gereklerini de dikkate alarak kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere bankaların kuruluş, yönetim, çalışma, devir, birleşme, tasfiye ve denetlenmelerine ilişkin esasları düzenlemektir.

"Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yurtdışında kurulmuş ve kurulacak bankaların Türkiye'deki şubeleri bu Kanun hükümlerine tabidir. Özel kanunlarla kurulmuş olan bankalar hakkında da kanunlarında yer alan hükümler dışında bu Kanun hükümleri tatbik olunur. Bu Kanunda açıklık olmayan hallerde genel hükümler uygulanır"²⁶.

2.1.2. Merkez Bankası

Cumhuriyet dönemine kadar, Osmanlı döneminde çok sayıda yerli ve yabancı banka kurulmuş, ancak merkez bankasının fonksiyonlarını yerine getiren ilk banka, yabancı sermaye ile kurulmuş olan Osmanlı Bankası olmuştur. Ancak yeni devletin içerisinde bir yabancı bankanın merkez bankası olarak görev yapması kabul edilemeyeceğinden milli bir merkez bankasının kurulması için çalışmalara başlamıştır.

Bu çalışmalar sonucunda 30 Haziran 1930 tarihinde çıkarılan 1715 sayılı yasa ile T.C. Merkez Bankası kurulmuş ve bu banka 3 Ekim 1931 tarihinde çalışmaya başlamıştır. T.C.

²⁶ 4389 sayılı Bankalar Kanunu madde 1.

Merkez Bankası banknot ihracı ayrıcalığına (imtiyazına) sahip bir anonim şirket olarak kurulmuş ve 1999 yılına kadar bu ayrıcalığa süre tanınmıştır. Bankanın amacı; ülkenin ekonomik gelişmesine yardım etmektir. Görevleri ise, iskonto oranı belirlemek, para piyasasını ve paranın tedavülünü düzenlemek, Hazine işlemlerini yapmak, hükümetle birlikte Türk parasının istikrarını sağlamak için gerekli önlemleri almaktır. 1715 sayılı bir Merkez Bankası Yasası 40 yıla yakın bir süre uygulanmıştır. Bu süre içerisinde başta yasada Türk parasının altın karşılığı olması ile ilgili maddeleri olmak üzere bir çok maddesi değiştirilmiştir.

26 Ocak 1970 tarihinde ise 2111 sayılı yasa ile T.C. Merkez Bankası yeni bir yapı ile yeni görev ve yetkilerine kavuşturulmuştur.

1211 sayılı bu yasada Banka, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası adını ve sınırlı ortaklık olma niteliğini korumaktadır. Ancak bu yasada, açıklık bulunmayan durumlarda bankanın, özel hukuk hükümlerine bağlı olduğunu belirtilmiştir. Bu yasaya göre bankanın banknot çıkarmak ayrıcalığını 1999 yılına kadar sürdürecektir.

5 Nisan 1994 istikrar önlemleri çerçevesinde T.C. Merkez Bankasının daha önce bir yapıya kavuşturulması çabası içine girilmiştir. 9 Aralık 1999 kararlarıyla T.C. Merkez Bankası 1 Haziran 2001 tarihine kadar para kuruluna benzer bir faaliyet içine girmiştir.

T.C. Merkez Bankasının Görev ve Yetkileri

"Bankanın görevleri yasada açık bir şekilde ve dört başlık altında belirlenmiştir. Bu görevler:

- Para kredi politikasını, kalkınma planlarını ve yıllık programlara uygun bir şekilde yürütmek,
- Hükümet ile birlikte, ulusal paranın iç dış değerini korumak amacıyla gerekli önlemleri almak,
- Ulusal paranın miktar ve tedavülünü, bu yasa gereğince düzenlemek,
- Bankalara ödünç para verme işlemlerini, bu yasada yazılı sınırlar içerisinde yürütmek.

Aynı yasada bankanın yetkileri de şu şekilde belirlenmiştir.

- Ülkede banknot ihracı, tek elden sadece T.C. Merkez Bankasına aittir.
- Banka kredi işlemlerinde uygulayacağı reeskont, iskonto ve faiz oranlarını tesbit etmek hakkına sahiptir.
- Ödünç para verme işlerinde ve mevduat kabulünde alınacak ve verilecek, faiz komisyon ve öteki ücretlerin oranıyla, mevduatta vade ve bunların yürürlük zamanlarını banka saptayabilir.
- Kalkınma planları ile yıllık programlarının hedeflerine uygun olarak, banka plasmanları üstünde düzenleme önlemleri alır. Başka bir deyişle, kredi türlerinin sektörel ve konular itibariyle dağıtımını düzenler.
- Özel sektör kuruluşlarınca satışa çıkarılabilecek tahvillerin miktar, fiyat ve satış koşullarının saptanması ile ilgili kararlar alabilir.

Banka yasa tarafından verilen bu görev ve yetkilerine bağlı olarak banknot ihraç etme hakkına sahip olduğu gibi, zaman zaman piyasayı yeni kupür ve biçimde para sürerek, gerekirse eskilerini tedavülden kaldırmaktadır. Ayrıca banka yaptığı işlemlerde uygulayacağı reeskont, iskonto ve faiz oranlarını ve açık piyasa politikasının koşullarını, bütün ülke düzeyinde geçerli olmak üzere saptayarak duyurabilmektedir.

Banka, hükümetin mali ve iktisadi danışmanı olarak da görev yapmaktadır. Devletin uluslararası mali ve ekonomik ilişkileri, ithalat, ihracat kambiyo ve döviz işlemleri bankaca yapılmaktadır. Bunların dışında bankaların taahhütlerine ve mevduatlarına karşı bulunduracakları, genel dispoñibilitenin (karşılık ve ihtiyat) oranı Merkez Bankasınca belirlenmektedir. Son olarak da T.C. Merkez Bankası, her türde altını alıp satabileceği gibi, altın ithal ve ihraç edebilir. Ayrıca altın karşılığında avans alıp verebilir ve çeşitli bankacılık işlemlerini yapabilir"²⁷.

2.1.3. Kamu Sermayeli Bankalar

"Kamu sermayeli bankalar, ilgili oldukları alana kredi vermek, üretimi artırmak amacıyla ve özel yasalarla kurulmuşlardır, içlerinden en önemlisi, Ziraat Bankası'dır. Grupta yer alan diğer bankalar ise şunlardır:

- Türkiye Emlak Bankası; Konut yapımına destek olmak amacıyla 1926 yılında kurulmuş 1988 yılında Anadolu Bankası ile birleştirilmiştir.
- Sümerbank; Porselen ve tekstil sektöründe faaliyette bulunmak amacıyla 1933 yılında kurulmuştur.
- Etibank; Madencilik ve enerji alanlarında faaliyette bulunmak amacıyla 1935 yılında kurulmuştur.
- Türkiye Halk Bankası; Esnaf ve sanatkarların kredi gereksinimini karşılamak amacıyla 1938 yılında kurulmuştur.
- Türkiye Vakıflar Bankası; Taşınır, taşınmaz mal karşılığında kredi vermek, ortaklıklar kurmak amacıyla 1954 yılında kurulmuştur.
- Denizcilik Bankası; Denizcilik alanında teşebbüsler kurulması ve işletilmesi amacıyla 1952 yılında kurulmuş, 11.7.1992 tarihinde Türkiye Emlak Bankası'na devredilmiştir.
- Türkiye Öğretmenler Bankası; Memur ve öğretmenlere konut yapımı için taşınmaz mal ipoteği karşılığında kredi vermek amacıyla 1959 yılında kurulmuş 21.5.1992 tarihinde Türkiye Halk Bankası'na devredilmiştir.

Özel amaçlı olarak kurulmuş bulunan kamu sermayeli bankalar, ticaret bankası faaliyetlerin de sürdürmektedirler"²⁸.

2.1.4. Özel Sermayeli Bankalar

"Değişik zamanlarda kurulmuşlardır. Birbirinden farklı özelliklere sahiptirler, bazılarının şubesi çok bazılarının az sayıdadır. Bazıları turizm gibi belli bir alanda uzmanlaşmışken bir çoğu genel amaçlı faaliyette bulunmaktadır. Sermayesinde başka bir bankanın pay sahibi olduğu bankaların yanında çok ortaklı bankalarda bulunmaktadır. Bu grupta yer alan bankaların verdikleri kredilerin çoğu kısa vadeliidir"²⁹.

²⁸ Kasım Eren. *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık*, (1996, İstanbul), s. 88 - 89.

²⁹ TBB. *Bankalarımız, 1994*,

2.1.5. Yabancı Bankalar

Özellikle 1980 yılından başlayarak Türkiye'ye gelmeye başlayan yabancı bankalar çoğunlukla dış ticaret alanında faaliyet göstermektedirler. Dış ticaretin finansmanı ile ilgilenen bu bankalar teminat mektupları vermekte döviz işlemleri yapmaktadırlar. Yabancı bankaların faaliyetleri toptancı bankacılık biçiminde göze çarpmaktadır.

Az sayıda müşteri ile çalışıp büyük tutarda işlerle uğraşırlar. Kuruluş şube açma gibi konularda Bankalar Kanunu'na tabidirler. Bu nedenle anonim şirket statüsünde kurulurlar.kurulmaları veya şube açmaları için gereken asgari özsermaye miktarları ulusal bankalar için öngörülen miktarlarla aynıdır.

2.1.6. Kamu Otoritesi ve Bankalar

Türkiye'de bankalar, hükümetin tespit ettiği ve Merkez Bankası'nın uyguladığı para ve kredi politikaları ilkelerine uymak zorundadırlar. Bu, ekonomideki likidite düzeyini istenen biçimde oluşmasını sağlamak için gereklidir.

Ekonominin parasal genişlik durumunun kontrol edilmesinde, dolayısıyla para ve kredi politikalarının yürütülmesinde bankaların faaliyetlerinin kontrol edilmesi önem taşımaktadır. Söz konusu kontrol ekonomideki likidite düzeyinin ekonominin gereklerine göre istenilen şekilde ayarlanmasını ve buna göre artırılıp azaltılmasını içerir. Bankacılık sisteminde,para ve kredi politikalarının yürütülmesinde yararlanabilecekleri çeşitli araçlar vardır. Bu araçlar para ve kredi politikasının uygulanmasında bankaların istenilen doğrultuda faaliyet göstermeleri ve ekonominin parasal genişlik durumunun ayarlanması konusunda Merkez Bankası'nın bankalara başlıca müdahale aracıdır.

2.1.7. Denetim

Para yaratma imkanına sahip olan ve ödeme mekanizmasında önemli görevler üstlenen bankaların, mali kesim içinde özel bir konumu vardır. Gerek tasarruf sahiplerinin korunması, gerek parasal hedeflere ulaşılması açısından, bankacılık sistemi ile tek tek bankaların sağlıklı bir mali yapıya sahip olmaları önem kazanmaktadır. Bu nedenle, birçok ülkede bankaların

mali yapılan gözetim ve denetim altına alınmıştır. Son yıllardaki ülke ekonomilerinde ve bilhassa mali piyasalarda kaydedilen hızlı gelişmelere paralel olarak, artan kredi riskinin yanında yeni risk faktörleri de ortaya çıkmıştır. Yeni mali araçların devreye girmesi, teknolojik gelişmeler, ekonomik krizler, bankacılık faaliyetlerinin milli sınırlar ve paralar dışına çıkmış olması gibi gelişmeler, bankaların ülke riski ve döviz riski gibi yeni ve farklı risklerle karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda, bankaların denetimi ve gözetimi tüm dünyada daha büyük bir önem kazanmıştır.

Bankaların Denetimi deyiminden, genel olarak, Devletin bankacılık sahasına müdahalesi, bankalar üzerindeki Devlet denetimi anlaşılır. Gerçi bankalar, anonim şirket olmaları dolayısıyla anonim şirket hukukuna, vergi yükümlüsü olmaları dolayısıyla vergi hukukuna, personel istihdam etmeleri itibarıyla sosyal güvenlik hukukuna, KİT statüsünde buldukları takdirde Kamu İktisadi Teşebbüsleri hakkındaki düzenlemelere göre de denetlenmektedirler. Ama, bu denetimlere banka olmayan diğer kuruluşlar da tabidir. Oysa bankalar üzerindeki devlet denetimi banka olmaları dolayısıyladır.

Devletin bankacılık alanına müdahale etmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

Birinci neden, bankaların ekonomide tasarruf edenlerle, tasarrufları kullananlar arasında aracılık etmeleri, ulusal ekonomide çok önemli yeri olan bu faaliyetlerin genel menfaatleri ve kamu düzenini çok yakından ilgilendirmesidir.

İkinci neden, bankaların geniş halk kitlelerinin tasarruflarını mevduat adı altında topluyor olmasıdır. Devlet tasarruf erbabının tasarruflarını korumak için bankalara müdahale etmekte, halk tasarruflarının korunması için bankaların emin bir şekilde çalışmasına yönelik düzenlemeleri yapmakta ve denetlemektedir.

Üçüncü neden ise, bilindiği gibi bankalarda toplanan tasarrufların ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmasını sağlamaktır.

Türkiye de denetim işleminin sağlam bir temele oturularak uygulanabilmesi için bu konuda yetkili olan Bankalar Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur.

Kurum, tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem

ve uygulamaları önlemek, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla yükümlü ve yetkilidir. Kurumun merkezi Ankara'dadır.

Bir banka kuruluşu esnasında kurucularında bulunması gereken niteliksel ölçütlerin arasında mali güç ve saygınlığın yeterli ölçüde bulunması şartı yeni benimsenmiştir ve kuşkusuz sübjektif bir kriter olarak ele alınmaktadır. İktisadi yaşam yönünden devlet için önemli bir yer teşkil eden bankaların kötü niyetli kişilerin ellerine geçmesini önlemek amacıyla, özde doğruluğu tartışılmaz olan gerekliliği ön planda bir denetleme sistemine elbette ki ihtiyacımız vardı. Tam bankalar üzerinde geniş denetleme yetkisine sahip olan Bankalar Düzenleme ve Denetleme Kurulu kanımca geç kalınmış olmasına rağmen ülkede bilinmez bir girdaba girmekte olan bankacılık sistemimize kurtarması ümit edilen önemli bir kuruluş olarak doğmuştur. Geniş yetkilerle donatılmış olan bu kuruluşun düzenli ve sistematik bir şekilde çalışmasını sürdürmesi görüşüme göre ülke yararına olacaktır. Bankaların güvenilirlikleri ve mali güçlerinin istenilen düzeyde olması elbette herkes tarafından aranan bir özelliktir. Mevzuatın içeriği de göz önüne alındığında bir bankanın mali bünyesinin sağlamlığı güvenilirliğinin dışı vurumu konusunda ciddi önlemler alınmış ve banka dışı mercilere geniş yetkiler çerçevesinde denetim yetkisi verilmiştir. Ve bütün bunların yanı sıra bir banka kuruluşunun yıkılması durumunda tasarruf mevduatı belirli ölçüde devlet güvencesi altına alınmıştır. Finansal piyasalarda yaşanacak olumsuzluklar bireysel tüketiciden toplumsal esenliğe geniş bir alanı etkileyecektir. Bu yüzden, piyasanın özgürce ve sağlıklı bir biçimde yürümesinin güvencesini oluşturan hukuksal denetimin gerek kurallar gerekse uygulama yönünden yeterli etkinlikte olması aranması gereken özelliklerdendir. Kanımca bu denetim mekanizmasının ticaret hukukunun temel özelliklerine ve özgürlükçü piyasa sistemine ters düşecek unsurlar taşımaması gerekmektedir. Bu açıdan kuruluşu baktığımızda 64 maddede Bakan'a banka işlemleri ve düzenlemeleri konusunda geniş bir yelpazede haklar tanınmıştır. Ticaret hukukuna ve evrensel mantığa aykırı bazı zorlamaların törpülenmesi ve bu derece geniş yetkilerin tek bir şahsa devredilmesini tehlikeli görüyor ve başkalarının denetlenmesi ile başkalarına ait olan hakların elden alınması arasındaki çizginin gözden kaçırılmadığı etken bir denetimin hem ülkede hukuki ilkelerin çiğnenmemesini hem de uygulamada hak edilmeyen olumsuz durumların ortaya çıkmamasını gerekli ve yetkili kılacaktır.

3. BANKACILIK İŞLEMLERİ

3.1. Günümüz Bankalarının Temel İşlevleri

Günümüz bankalarının temel işlevlerini üç ana grupta toplamak mümkündür.

- Mevduat toplama
- Kredi verme
- Bankacılık hizmetleri

"Bankaların esas etkinlikleri halkın elinde duran gereksinim fazlası parayı saklamak ve değerlendirmek amacıyla halktan toplayıp iş yapmak isteyen ancak kaynak bulamayan girişimcilere belli bir bedel karşılığında kullandırmaktır.

Böylelikle mevduat sahibi, banka ve girişimcinin çıkarları birbirlerini tamamlamış olur ya da hiç olmazsa birbirlerine yaklaştırmaya çalışır.

Öte yandan gelişen ve çarpıklaşan ekonomik yaşamın isteklerine uygun olarak bankalar, birtakım parasal ve ekonomik hizmetleri de yine belli bir bedel karşılığında olmak üzere müşterilerine sunarlar. Hatta günümüzde çoğu banka daha az riskli ve daha çok karlı olması nedeniyle bu yönde uzmanlaşmayı yeğlemektedir".

3.1.1. Mevduat

"Bankalara, istenildiği zaman ya da muayyen bir vadenin sonunda çekilmek üzere yatırılan paralara 'mevduat' veya 'tevdia' denir. Mevduatın kaydına, yatırılan veya çekilen paraların takibine mahsus hesaplara da mevduat hesapları veya yerine göre tevdia hesapları, alacaklı cari hesaplar gibi çeşitli isimler verilir. Ancak bu hesapların ortak yönü devamlı alacaklı bakiye vermesidir. Yani bu hesaplarda müşteri yatırdığından fazla para çekemez."³⁰

³⁰ Fikri Pala, *Banka Muhasebesi ve Maliyet Sistemi*, (Bursa, 1995), s. 83.

Günümüzde yurdumuzda da giderek yaygınlaşan ve overdraft adı verilen bir yolla mudie yatırdığından daha fazla para kullanma olanağı sağlayan uygulamalar söz konusudur. Kredili mevduat hesabı, borca geçen alacaklı hesap gibi türlü adlarla da anılan bu hesaplar esas olarak kredi hesabı niteliğinde olup, kredi konusundaki kısıtlama, ilke ve işleyiş kurallarına tabidirler. Dolayısıyla mevduat hesaplarının ana özelliği, sürekli olarak alacaklı bakiyede seyretmeleridir. Yani hesap da mutlaka mudiiin yatırdığı paraların çektiği paradan daha çok olması zorunluluğu vardır.

Öte yandan mevduat yoluyla mudi belli bir tutarda paranın mülkiyetini bankaya aktarmakta ve banka da en azından aynı tutarda parayı mudi, geri vermekle yükümlü bulunmaktadır. Bu durumda söz konusu işlemin BK. nün 306. maddesinde tanımlanan karz sözleşmesiyle açıklaması da mümkündür.

Mevduatın karz yada usulsüz tevdi sayılması konusunda yargıya varabilmek için tarafların bu konudaki niyetine bakmak uygun olur. Para bankaya sadece saklanmak amacıyla yatırılıyorsa ve banka da bunu sadece saklamak üzere kabul ediyorsa usulsüz tevdi sözleşmesinin, eğer mudiiin parasını değerlendirmek, bankanın da başka işlerde kullanacağı kaynağı sağlama amacı varsa karz sözleşmesinin varlığına hükmetmek gerekecektir.

"Bankaların uygulamakta oldukları mevduatlar vadelerine göre; ihbarsız yada vadesiz mevduat, ihbarlı mevduat, vadeli mevduat olarak üçe ayrılırken, niteliklerine göre de tasarruf, resmi, ticari, Bankalar mevduatı ve diğer mevduat olmak üzere gruplara ayrılmaktadırlar"³¹.

3.1.2. Banka Kredileri

Bankacılıkta kredi, belli koşullarla kişilere ödünç para verilmesi veya onların bir yükümlülükleri için garanti verilmesi anlamına gelmektedir.

Bir kişiye kredi vermekle ona hem mali bir olanak sağlamakta hemde saygınlık kazandırmaktadır.

³¹ Turgut Sungur, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, (T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999), s.5-9.

3.1.2.1. Nakdi Krediler

Faiz ya da, faiz ve komisyon karşılığında ödünç para verilmesi biçiminde kullanılan kredilerdir. Bu tür krediler; iskonto,iştira,avans ve borçlu cari hesaplar olarak kullanılırlar.

"**İskonto**; senet kırdırma olarak bilinen iskonto, vadesi henüz gelmemiş olan senedin, işletmenin nakdi ihtiyacı için, vadesinden önce nakde çevrilmesi işlemidir"³².

"**İştira**; borçlusu başka şehirde bulunan henüz vadesi gelmemiş emre muharrer senet ve poliçe bedellerinden işlem tarihinden vade tarihine kadar ki gönlere ait faiz, komisyon vesair masraflar düşüldükten sonra kalanın cirantaya ödenmesi işlemidir"³³.

Avans; bir defaya mahsus olmak üzere, belirli bir vade ile çoğunluklarda maddi bir güvence karşılığında açılan kredilerdir.

Borçlu cari hesaplar ise ; belli bir vadeye bağlı olmaksızın TTK nün 87. maddesi hükümlerine göre açılma,belli bir limit içerisinde müşteriye para çekme ve yatırma yetkisi veren güvenceli ya da güvencesiz kredilerdir.

3.1.2.2. Gayrinakdi Krediler

"Bir işin yapılması, bir borcun ödenmesi ya da bir yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda bankanın alacağı bir ücret ya da komisyon karşılığında yükümlü adına taahütte bulunması, ona kefil olması biçiminde kullanılan kredilerdir.

Bu tür kredilerde başlangıçta ödünç para verilmesi söz konusu olmayıp, garanti verilmesi, yani borcun ödenmemesi ya da yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda tazmin edilmesi taahhüdü vardır.

Gayrinakdi krediler; teminat mektubu kredisi, sair kefalet kredisi, ithal garantisi, kabul kredisi, aval kredisi gibi türlere ayrılmaktadır"³⁴.

³² Turgut Sungur, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, (T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999), s.5-9.

³³ Fikri Pala, **Banka Muhasebesi ve Maliyet Sistemi**, (Bursa. 1995), s. 116.

3.1.3. Bankacılık Hizmetleri

"Bankaların sahip oldukları geniş organizasyon, yurtiçi ve yurtdışı bankalarla muhabirlik ilişkileri, ticaret ve mali konulardaki uzmanlıkları sayesinde müşterilerine çeşitli hizmetler sunabilirler. Bu hizmetlerden bankalar oldukça önemli gelir sağlarlar fakat bazende reklam amacıyla bazı hizmetleri sağlayabilmektedirler"³⁵.

Belli bir bedel karşılığında kişilere sunulan bu hizmetlerden en önemlileri olan akreditif, tahsil senetleri, havale, kiralık kasalar, menkul değerler ve repo hizmetlerinin esaslı noktaları bu bölümde incelenecektir.

3.1.3.1. Akreditif

Ülkeler arası ticarete, her ülkenin değişik para birimine sahip olması ve birçoğunda sıkı kambiyo kısıtlamalarının bulunması dolayısıyla ortaya çıkan güçlükler, genellikle ticari bankalar aracılığıyla geliştirilen çeşitli uluslararası ödeme biçimleriyle aşılmaktadır.

Bu ödeme biçimleri, peşin ödeme ile açık hesap gibi iki uç arasındaki güven derecesine göre değişen çeşitli özelliklerde yöntemlerden oluşmaktadır. Bu yöntemlerden en hızlı güvenli, kullanışlı yaygın olanı akreditifli ödemedir.

Akreditif öz olarak koşullu bir uluslar arası havale niteliğindedir. Bu yöntemde önce alıcı, ülkesindeki kendi bankasına (amir banka) başvurarak, malı alacağı ülkedeki satıcı lehine, satıcının bankası (lehtar banka) nezdinde bir akreditif açtırır. Akreditifin açılmasıyla amir banka lehtar bankaya, malı temsil eden uygun belgeleri ibraz etmesi kadıyla satıcıya mal bedelini ödeme yetkisi vermiş olur. Böylelikle satıcı uygun belgeyi bankasına ibraz ettiği anda parasını alabileceği, alıcıda parayı ödediği anda akreditif koşullarına uygun malın yola çıktığı garantisini kazanmış olurlar.

Akreditifler, açan bankanın akreditifi iptal edebilip edememesine göre kabili rücu - gayri kabili rücu (vazgeçilebilir - vazgeçilemez); lehtar bankanın ödeme garantisini verip

³⁴ Turgut Sungur, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, (T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999), s. 68.

³⁵ Fikri Pala, **Banka Muhasebesi ve Maliyet Sistemi**, (Bursa, 1995), s. 128.

vermemesine göre teyitli - teyitsiz ; açan bankanın, bedelini kredilendirip kredilendirmemesine göre finansmanlı finansmansız gibi birçok yönden çeşitlere ayrılırlar. Bankalar uluslararası ticarete aracılık işlevlerinin en önemlilerinden biri olan akreditif açma hizmeti karşılığında belli oranda komisyon edeler. Bugünkü uygulamaya göre bu oranlar, işlem türlerine göre binde 15 ila %1,5 arasında değişmektedir.

3.1.3.2. Senet Tahsili

Bilindiği gibi gündelik yaşamda ,çeşitli alış satış işlemleri yada diğer borç-alacak ilişkileri dolayısıyla kişiler arasında senetler düzenlenir işte bu senetlerin alacaklılarının senet vadelerini izlemeye ,vadelerinde ödenmeyen senetlerden doğan hakların yitirilmemesi amacıyla asgari yükümlülüklerin yerine getirilerek hakkın yasal yollardan aranması için gerekenlerin yapılmasında karşılaşılabilecekleri güçlükler bankacılıkta «Senet Tahsili» denilen hizmetin geliştirilmesinde etken olmuştur.

Bankalara tahsil edilmek üzere verilen senetler kambiyo senetleri olabileceği gibi adi senetler de olabilir.

Tahsil edilecek kambiyo senetleri bankaya tahsil ciroyuyla ve bir «tevdî bordrosu» ekinde verilirler. Söz konusu bordroda :

- Senedin protesto edilip edilmeyeceği,
- Senet poliçe ise kabule arz edilip edilmeyeceği,
- Borçlu ya da muhataptan vadeden sonraki günler için gecikme faizi alınıp alınmayacağı,
- Senet tahsil edildiğinde bedelin mudie nasıl ödeneceği gibi hususlarda açık ve kesin mudi talimatları yer alır. Tahsil senedini kabul eden banka, mudiin vekili durumunda olduğundan, onun verdiği talimata uymak zorundadır.

Uygulamada genellikle çok sayıda senetli satışı olan, büyük ticari işletmelerin gereksindiği bir hizmet olan senet tahsilinde, bankalar mudi adına bir hesap açarak senet bedellerini vadelerinde bu hesaba kaybederler ve böylelikle önemli bir mevduat kaynağından yararlanmış olurlar.

Ayrıca tahsile verilen senetler tutarı üzerinden hizmet komisyonu ve senet başına belirlenecek bir haberleşme gideri tahsil olunur. Güncel tarifeye göre haberleşme gideri, senedi şube kendisi tahsil edecekse 4.000.000 TL, diğer bir şube tahsil edecekse 5.000.000 TL dir.

3.1.3.3. Havale

Bankacılıkta havale genel olarak bir yerden başka bir yere para gönderilmesi anlamına gelmektedir.

Hukuki yönden havale, bir kimsenin kendi hesabına, diğer bir kimseye nakit ya da kıymetli evrak ya da buna benzer şeyler vermeye üçüncü bir kişiyi yetkili kılmasıdır. Bu işlemde havale emrini veren amir, lehine havale verilen lehdar ve havaleyi ödeyecek olan (tanımdaki yetki verilen) da bankadır.

Ticaret Hukukunda çek ne ise, adi hukukta da havale odur. İkisi de ödeme emri niteliğindedir. Aralarındaki farklar şunlardır :

- Çekte ödeme emri kayıtsız şartsızdır. Havale ise koşullu olabilir.
- Çekin mutlaka yazılı olması gerekir. Havale sözlü olarak da verilebilir.
- Çekin konusu sadece nakit olduğu halde havalenin konusu nakit dışı şeyler de olabilir.

Ancak bankacılık uygulamasında çıkabilecek hukuki sorunlar dolayısıyla, havale tamamıyla çek gibi düşünülmekte ve ;

- Kayıtsız koşulsuz olmasına,
- Havale emrinin yazılı olarak verilmesine,
- Konusuna sadece nakit olmasına dikkat edilmektedir.

Havale bankada hesabı bulunmayan iki kimse arasında olabileceği gibi havaleyi gönderenin ya da alacak olanın ya da her ikisinin bankada hesabı olması durumunda da sözkonusu olabilir. Bu gibi hallerde yapılacak havale, hesaptan havale ya da hesaba havale biçiminde olur.

Havale işlemi mektup, telgraf, telefon ya da teleksle yapılabilir.

Havale emrini alan şube, mektup havalesindeki yetkili imzaları, telefon, telgraf ve teleks havalesinde ise şifreyi kontrol eder, imza ve şifrenin doğruluğunu saptadıktan sonra lehdara ihbarname gönderir.

Lehdarın şubeye başvurması durumunda kimliği araştırılmak ve makbuz föyüne imzası alınmak suretiyle kendisine ödeme yapılır.

Bir yerden bir yere para havalesi, bankacılıkta keşide çeki uygulamasıyla da mümkündür.

Çekin verilmesi : Bu takdirde para göndermek isteyen kişiye yatırdığı para tutarında ve havaleyi göndermek istediği yerdeki banka şubesi üzerine keşide edilmiş, şifreli bir çek verilir. Ayrıca karşı şubeye de havale emri gönderilir.

Çek ihbarını alan şube şifreyi çözdükten sonra çek tutarım lehdar adına hazır tutar. Çeki ibraz eden lehdarın kimliği saptanır, çekin arkasına adresi ve imzası alınır, daha sonra da (havale emri gelmiş olsa da olmasa da) çek tutarı kendisine ödenir.

3.1.3.4. Kiralık Kasalar

Sahip oldukları altın, mücevher hisse senedi, tahvil, kıymetli belge vb. gibi her türlü değerleri saklamak isteyen ama bu varlıklarının banka memurları da dahil hiç kimse tarafından bilinmemesini arzu eden kişilere bu amaçla hizmet götürebilmesi için kiralık kasalardan yararlanılır.

Kiralık kasalar şambrfort denilen, gizlilik ve güvenliği tam, özel odalarda bulundurulur. Büyük, orta, küçük olmak üzere çeşitli büyüklükte yapılan bu kasalar bir bedel karşılığında bankalarca müşterilerine kiralanır.

Kiralık kasa isteyen ve talebi uygun görülen müşterilerle banka arasında bir kiralık kasa sözleşmesi düzenlenir. Bu sözleşmede, bankanın kasa içindekilerden sorumlu olmadığı, güvenlik gerekçesiyle müstecirin huzurunda kasayı her zaman açıp muayene edebileceği

sözleşme süresi, süre bitiminde ne yapılacağı, kira bedelinin ödenme biçimi, anahtarın yitirilmesi, vekaletle kasanın çalıştırılması gibi hususlar bulunmaktadır.

Müşterinin kasayı her açısından takip kartonunun ilgili bölümünde tarih ve saat yazılır ve yanı müşteriye imza ettirilir.

Müşterinin ölümü durumunda ölünün öğrenildiği tarihten sonraki 15 gün içinde Vergi Dairesine yazı ile başvurularak ölen kişinin bankada kiralık kasası bulunduğu bildirilir ve kasa derhal mühürlenir. Varislerinin veraset ilamıyla başvurularından önce de kimseye açtırılmaz.

3.1.3.5. Menkul Değerler Hizmetleri

Son yıllarda Türk bankacılığı sermaye piyasasının olağanüstü gelişmesinden büyük yarar sağlamaktadır. Gerçekten de sermaye piyasaları gelişmiş ülkelerde çoğu bankaların gelirlerinin yarısından fazlasını bu piyasadan sağladıkları görülmektedir.

Sermaye piyasasının en önemli araçları hisse senedi ve tahvil gibi menkul değerlerdir. Bu menkul değerlerin şirketler tarafından çıkarılmaları (ihraç) aşamasından sonra tâbi oldukları tüm işlemlere aracılık edilmesi bankaların menkul değerler hizmetlerini oluşturur.

Bankalar bu hizmeti de komisyon karşılığında yaparlar. Buna göre her çeşit tahvil ve hisse senetleri alış ve satışlarında, borsa fiyatlarına göre saptanacak toplam üzerinden asgari % 5 oranında komisyon tahsil edilecektir.

3.1.3.6. Repo

"Repo (Repurchase Agreement) ülkemizde son yıllarda uygulanmakta olan bir yatırım yöntemidir. Bu yöntemde banka, yatırımcı kuruluş veya kişiye menkul değer satmakta ve bu menkul değerleri satış anında belirlenen fiyatı üzerinden belli bir süre sonra geri almayı taahhüt etmektedir.

Satılan menkul değerler, müşteriye teslim edilebileceği gibi, çoğu zaman da banka tarafından müşteri adına saklanmakta ve menkul değerlerin kararlaştırılan vadede geri satın alınacağına ilişkin taahhüdü de taşıyan bir makbuz müşteriye verilmektedir³⁶.

³⁶ Turgut Sungur, **Bankacılar İçin Banka Tekniği**, (T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999), s. 117-125

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRME

1.GENEL OLARAK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERGİLENDİRMENİN ÖNEMİ

İktisadi büyüme ve kalkınmada toplumun tasarruf eğiliminin çok önemli bir yeri vardır. "Tasarruf; kişinin gelirinden tüketim harcamaları çıkarıldıktan sonra kalan ekonomik değerdir"³⁷. Diğer bir deyişle tasarruf; bireylerin gelirinden tüketmedikleri ve çeşitli nedenlerle ileriki dönemlerde kullanılmak üzere biriktirdikleri iktisadi kaynaklardır.

"Bireylerin gelirlerinden tüketmeyerek tasarruf ettikleri fonları kullanım şekilleri, toplumda yerleşmiş olan geleneklere ve alışkanlıklara bağlıdır. Toplumdan topluma ve bölgeden bölgeye değişebilen bu alışkanlıklar, ekonomik etkinlik ve maksimum faydanın sağlanması açısından önem kazanmaktadır. Bazı toplumlarda tasarruf edilen kaynaklar, atıl bir takım iktisadi değerlere sözgelimi değerli madenlere, mücevherlere, antikalara, sanat eserlerine v.s. yatırılarak iktisadi hayata girmeyebilmektedir. Bazı toplumlarda ise, tasarruf edilen kaynaklar bankalar ve menkul kıymet borsaları gibi finansal kurumlar aracılığı ile derhal ve etkili bir şekilde ekonomik hayata aktarılmaktadır. İşte tasarruf edilen bu iktisadi kaynakların iktisadi hayata ne miktarda aktarılabileceğini belirleyen, ekonominin parasallaşmasıdır. Ekonomide parasallaşmayı sağlayacak olan mekanizma, etkin şekilde çalışan finansal kurumlardır. Hiç şüphesiz finansal kurumlar içerisinde de en önemli işlevi bankacılık faaliyetleri üstlenmektedir"³⁸.

Bankacılık sektörünün ekonomik hayatta üstlenmiş olduğu bu önemli role bağlı olarak, sektörün vergilendirilmesi de önem kazanmaktadır. Konunun iki ayrı yönü vardır. Bir yönüyle bankacılık sektörü, kamunun finansmanını karşılamak üzere diğer sektörlerle eşit şekilde vergilendirilebilecek bir iktisadi vergi kaynağı olarak görülebilir. Diğer yönüyle ise;

³⁷ Özhan Uluatam, **Makro İktisat** (Ankara, 1995), s. 110

³⁸ Özhan Uluatam, **a.g.e.** s. 111

sektörün ekonomik büyüme ve kalkınmadaki rolüne bağlı olarak, teşvik edici bir vergilendirme anlayışı ile sektörün vergi yükü diğer sektörlerle oranla daha düşük tutulabilir. Ancak, uygulamada nasıl bir yol izleneceğine, ekonomik aktivitelerin yönünü ve şeklini düzenleme yetkisini bulunduran siyasi otorite karar verecektir.

"Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde, sektörü teşvik edici ve yabancı bankaların rekabetine karşı koruyucu uygulamaların yapılması gerektiğini düşündürecek gerekçeler bulunabilir. Ancak, bu düşüncenin karşıtı olarak teşvik ve koruma uygulamalarının aleyhinde gerekçeler de ileri sürülebilir."³⁹

"Bankacılık sektörünü teşvik edici uygulamaların yapılması gerektiğini düşündüren ilk husus, verginin iktisadi birimlerin gayretlerini azalttığı gerçeğine dayanır. Vergi, tasarrufları düşürür, iktisadi birimlerin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkiler⁴⁰. Mevduat faizi ve diğer bankacılık gelirleri üzerine getirilecek vergi, bireylerin tasarruf eğilimini azaltır ve yapılan tasarrufların banka sisteminden kaçmasına neden olabilir. Aynı şekilde, bankaların vergilendirilmesine yönelik düzenlemeler de, bankaların iktisadi aktivitelerini olumsuz yönde etkiler, karlılık ve verimliliği azaltabilir.

İkinci olarak, vergisel teşvikler sektörlerin rekabet gücünü artırır. Uluslar arası alanda bankaların rekabet gücünün sağlanabilmesi, en az uluslar arası düzeyde bankalara sağlanmış olan teşvik tedbirlerinin sağlanması ile mümkündür.

Bankacılık sektörünün teşvik edilmesine ilişkin bir önemli gerekçe de, diğer sektörlerle nazaran bankacılık sektörünün taşıdığı nispi önemdir.

Bankacılık sektörü, diğer sektörlerin işlerlik kazanması yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, bankacılık sektörünün teşvik edilerek rekabet gücünün ve mali yapısının güçlendirilmesi, diğer sektörleri de dolaylı yoldan olumlu yönde etkilemektedir.

" Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde bir diğer önemli husus da siyasidir. Genellikle siyasi iktidarlar, vergilendirici kararlar almaya çekinirler. Ayrıca, ekonomik

³⁹ İsmail Türk, **Maliye Politikası**, (Ankara, 1998), s. 223s

⁴⁰ İsmail Türk, **a.g.e.**, s. 274

kitleleri vergilendirmek oldukça zordur. Siyasi iktidarlar siyasi endişeler ile vergilendirici düzenlemelere gitmek hususunda, oldukça çekingen davranırlar. Bunun yanında, ekonomide önemli bir yeri olan bankacılık sektörünün lobicilik faaliyetleri, bankacılık sektörünün vergilendirilmesini önemli ölçüde engellemektedir."⁴¹ Yukarıda sıralananların aksine, bankacılık sektörünün korunması ve teşvik edilmesi gerektiği görüşünün, karşısında yer almayı gerektirecek önemli bir takım nedenler de vardır.

Devletin kamu hizmetlerini gerçekleştirirken ihtiyaç duyduğu gelirin elde edilmesinin en kolay ve etkili yolu vergi almaktır. Bilindiği gibi, " vergi kamu hizmetleri giderlerini karşılamak üzere devletin, fertlerden zora dayanarak aldığı iktisadi değerlerdir. Bu değerler, fertlerin faydalandıkları belirli bir kamu hizmeti karşılığı olmayıp, genel olarak, bütün kamu hizmetlerinin karşılığıdır ."⁴²

" Vergi, devletten sağlanan faydaya göre değil kişilerin ödeme gücüne göre belirlenmektedir "⁴³. Bu nedenle devlet, ödeme gücü olduğunu tespit ettiği tüm fertlerden vergi isteme hakkına sahiptir. Bankacılık sektöründe de hem banka işletmesi hem de müşterileri açısından bir gelir sağlanması söz konusudur. Devlet, kamu hizmetlerini sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu geliri elde etmek üzere, bankaları ve müşterilerini vergilendirebilir. Bu sayede devlet, kamusal nitelikteki faaliyetlerini sürdürebilir ve iktisadi kalkınmaya yönelik yatırımları yapabilir.

Bankacılık sektörünün vergiden muaf tutulması ve çeşitli teşvik mekanizmaları ile korunması, vergi ilkelerinden genellik ve eşitlik ilkelerini ihlal eder. Genellik ilkesi; o ülkede yaşayan tüm fertlerin, mali gücüne göre vergilendirilmesini ifade etmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, bir ülkede bulunan vatandaş ya da yabancı (mükellef kapsamına giren) tüm fertler, vergi ödemekle yükümlüdür. Eşitlik ilkesi ise; fertlerin ödeme güçlerine göre genel vergi yüküne katılmalarını ifade eder. Devletin çeşitli sektörler ile ilgili teşvik edici muafiyet ve istisna uygulamaları, vergi ilkelerinden sapmalara yol açacaktır. Bu durum, fertlerin devlet idaresi hakkındaki görüşlerini olumsuz yönde etkileyecek ve devlete karşı duyulan güveni sarsıcı bir sonuç doğurabilecektir.

⁴¹ İsmail Türk, **a.g.e.**, s.275

⁴² Akif Erginay, **Kamu Maliyesi**, (Ankara, 1994), s. 28

⁴³ Emine Orhaner, **Kamu Maliyesi**, (Ankara, 1997), s. 107.

Sonuç olarak, bankacılık sektörünün vergilendirilmesinin, banka işletmeleri, devlet ve fertler açısından önemli sonuçları vardır. Bu durumda, olumlu ve olumsuz etkilerin hepsinin bir arada ele alınması, ekonominin ve devlet maliyesinin en yüksek faydayı elde edeceği bir uyumun sağlanması gerekmektedir.

Bankacılık sektörünün taşıdığı özellikler, gelir üzerinden alınan vergileri bankacılık sektörü için daha önemli kılmaktadır. İlk olarak, bankacılık sektöründen elde edilen gelirlerin müşteriler açısından daima, banka işletmeleri açısından çoğunlukla faiz geliri olması ve bu özelliğiyle de bankacılık sektöründe yaratılan hasılanın gelir vergisi ya da kurumlar vergisinin kapsamında kalması, gelir üzerinden alınan vergileri bankacılık sektörü açısından daha ayrıcalıklı bir yere oturtmaktadır. İkinci olarak, bankacılık sektörünün işleyiş kurallarını göz önüne alarak, gelir üzerinden alınan vergilerin vergi tevkifatı uygulaması ile vergi toplamada sağlamış olduğu esneklik, gelir üzerinden alınan vergilerin bankacılık sektöründeki önemini bir kat daha artırmaktadır.

Bankacılık sektörünün vergisel boyutunun incelenmesinde, iki ayrı mükellef grubunun olduğu görülmüş ve konunun banka işletmeleri ve banka müşterileri olmak üzere iki yönden ele alınmasına karar verilmiştir.

2. BANKA İŞLETMELERİNİ İLGİLENDİREN VERGİLER

Bilindiği gibi, vergi kanunları kişi ve kurumlara bir takım ödevler ve sorumluluklar getirmektedir. Bu ödevlerin bir kısmı devlete belirli miktardaki bir vergiyi ödemek olabildiği gibi, bir takım şekli yükümlülüklerin yerine getirilmesi şeklinde de olabilmektedir.

" Devlete belirli miktarda vergi ödemekle yükümlü olan vergi borçlusunun bu maddi yükümlülüğü yanında, vergi kanunlarında yer alan; kanunda belirtilen defterleri tutmak, süresi içinde beyanname vermek, belgeleri belli bir süre saklamak gibi şekli yükümlülükleri de vardır ⁴⁴. Bu türden vergi borçlusuna maddi ya da şekli yükümlülükler getiren vergi hükümlerini, **Yükümlülük Yükleyen Vergi Hükümleri** şeklinde adlandırmak mümkündür. Bu tür yükümlülüklerin doğrudan doğruya mükellefin kendi ödevi olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

⁴⁴ Mualla Öncel, Nami Çağan ve Ahmet Kumrulu, **Vergi Hukuku**, (Ankara, 1999), s. 70

Bazı durumlarda verginin ödenmesi bakımından asıl vergi mükellefi yerine bazı üçüncü kişiler sorumlu olmaktadır. Vergi sorumlusu Yasadaki tanımıyla " verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir (VUK M.8 f:2). " Vergi Sorumlusu asıl vergi mükellefi yerine, vergi kesme, defter tutma, fiş-fatura gibi belgeleri alma ve düzenleme, beyanname verme veya yasaların öngördüğü diğer bazı yükümlülükleri yerine getirmekle yükümlüdür " ⁴⁵.

" Vergi yükümlüsü (mükellefi) ile vergi sorumlusu arasındaki temel fark; vergiyi doğuran olayın vergi mükellefinin şahsında gerçekleşmiş bulunması ve malvarlığından vergi borcunu ödemek zorunda olmasıdır " ⁴⁶. Oysa vergi sorumlusu için böyle bir durum kural olarak söz konusu değildir. Ancak istisnai olarak, vergi sorumlusu kanuni olarak yüklenmiş olan görevleri yerine getirmediğinde, yükümlünün borcunu kendi mal varlığından ödeme cezası ile karşılaşabilir. Vergi kanunlarının tesis etmiş olduğu bu tür sorumluluk doğurucu vergi hükümlerini de **Sorumluluk Yükleyen Vergi Hükümleri** şeklinde adlandırabiliriz.

" Vergi kanunları incelendiği zaman göze çarpan bir rol de, taşıyıcı (aracı) mükellefiyettir. Bazı kişi ve kuruluşlar yapmış oldukları hizmetler ve mallar dolayısıyla lehlerine doğan parasal bedeller üzerinden vergi kanunlarında belirtilen oranlar üzerinden hesaplanan vergileri, hizmetten yararlanan kişi ve kuruluşlardan tahsil etmektedir " ⁴⁷. Başka bir deyişle, kanunda mükellef olarak sayılan kişi ve kurumlar, sadece vergi tahsilatçısı durumundadır. Vergiyi doğuran olay kanunda sayılan kişi ve kurumların şahsında gerçekleşse dahi vergi, sayılan kişi ve kurumların malvarlığından ödenmeyip, bu kişi ve kurumların müşterilerinin malvarlığından ödenmektedir. Bu tür yükümlülükler yüklenen vergi hükümlerini; **Taşıyıcı (Aracı-Kanuni) Yükümlülük Yükleyen Vergi Hükümleri** şeklinde adlandırmak mümkündür.

Konu bankacılık sektörü bazında incelendiğinde görülmektedir ki, Türk Vergi Sisteminde yer alan vergi kanunları, yukarıda saymış olduğumuz tüm yükümlülükleri banka işletmelerine yüklemektedir. Bir kısım vergi hükümleri, banka işletmelerini doğrudan doğruya **maddi mükellef** olarak yükümlendirirken, bir kısım vergi hükümleri de **vergi**

⁴⁵ Bilici Nurettin, **Vergi Hukuku**, (Ankara, 2000)s, s: 22

⁴⁶ M. Öncel, N. Çağan, A. Kumrulu: **a.g.e.**, s. 71

⁴⁷ Abdurrahman Akdoğan, **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**,(Ankara, 1996), s. 535

sorumlusu olarak yükümlendirmektedir. Bunların yanında, bankalar bazı vergi hükümleri açısından da **taşıyıcı (aracı-kanuni) yükümlü** durumundadır. Başka bir anlatımla, aracılık ettikleri vergiyi muamelede buldukları kişilere yüklemektedirler. Son olarak, vergi kanunlarında yer alan usul ve şekil hükümleri de bankalara bir takım **şekli mükellefiyetler** yüklemektedirler.

Bu teorik açıklamalar ışığında, Türk Vergi Sistemi'nde bankalar; Kurumlar Vergisi, Damga Vergisi, Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Katma Değer Vergisi hükümleri açısından maddi mükellef, Vergi Usul Kanunu hükümleri ile diğer kanunlarda yer alan usul hükümleri açısından şekli mükellef, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi hükümleri açısından taşıyıcı mükellef ve son olarak Damga Vergisi, Kurumlar Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi ve Gelir Vergisi Kanunu'nun bazı hükümleri açısından da vergi sorumlusu statüsünde yükümlendirilmektedir.

3.BANKA İŞLETMESİ AÇISINDAN SEKTÖRÜN VERGİLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Türk Vergi Sistemimizde yer alan çeşitli vergiler hakkında ana hatlarıyla bilgiler verilecektir. Aynı zamanda ele aldığımız her vergiyi bankaları ilgilendiren yönleriyle incelemeye çalışacağız.

Daha önceki konuda bankaların her çeşit vergi, resim harcın mükellefi, sorumlusu, aracı sorumlusu olması durumlarını ele alarak belirtmiştik. Öyleyse bankalar, vergi konusuna göre çeşitli açılardan vergiyle iç içe konumda bulunacaktır. Buradaki incelememizde, başta bankaları doğrudan ilgilendiren Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi, ve Banka Sigortalı Muamele Vergisi ana hatlarıyla incelenecektir.

3.1.Kurumlar Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi

Günümüzde özellikle gelişmiş batı ekonomilerinden bir çoğunda uygulanmakta olan Kurumlar Vergisi 1950 yılından bu yana ülkemizde de uygulanmaktadır. Banka işletmeleri açısından vergi mevzuatında, bankaları direkt olarak ilgilendiren vergi Kurumlar Vergisidir.

3.1.1. Kurum Kazancının Tespiti

Kurumlar vergisinin konusu, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. Maddesinin son fıkrasında belirtildiği gibi; gelir vergisinin konusunu oluşturan gelir unsurlarıdır. Buna göre, gelir vergisinin kapsamına giren ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, sair kazanç ve iratlar kurumlar vergisi mükellefleri tarafından elde edildiğinde bu kazanç ve iratlar kurumlar vergisinin konusunu oluşturacaktır. Ancak bunlar safı kurum kazancı altında birleşir ve ticari kazancın vergilenmesine ilişkin esaslar dikkate alınır.

3.1.2. Kurumlar Vergisinde Mükellefiyet

"5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, tüzel kişilerin elde ettiği geliri vergilendirmeye yönelik bir vergi olarak bilinir. Ancak, Türkiye uygulaması açısından kurumlar vergisinin bu şekilde işlediğini söylemek mümkün değildir"⁴⁸. "Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1 ile 7. Maddeleri arasındaki maddeler incelendiğinde görülmektedir ki, tüzel kişiliği bulunmasına rağmen adi komandit ve kolektif şirket şeklindeki şahıs şirketleri kurumlar vergisi mükellefi olmamasına rağmen, tüzel kişiliği bulunmayan iş ortaklıkları ve demek ve vakıfların ticari işletmeleri kurumlar vergisi mükellefi kabul edilmiştir"⁴⁹ Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. Maddesine göre, kurumlar vergisinin yükümlüleri; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklarıdır. Ayrıca, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 2. Maddesinde, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonlarının ve aynı mahiyetteki yabancı kuruluşların da kurumlar vergisi mükellefi olduğu hükme bağlanmıştır.

Kurumlar vergisi uygulamasında tam ve dar mükellef olmak üzere ikili bir ayırım söz konusudur. Buna göre; Kurumlar vergisi Kanunu'nun 1. Maddesinde sayılan tüzel kişilerden kanuni veya iş merkezleri⁵⁰ Türkiye'de bulunanlar tam mükellefiyete, kanuni ve iş merkezlerinden her ikisi de Türkiye dışında bulunanlar dar mükellefiyete tabidir. "Tam

⁴⁸ M.Öncel., N.Çağan., A.Kumrulu a.g.e., s. 355

⁴⁹ Murat.Semercigil a.g.e., s. 7

⁵⁰ Kanuni Merkez: vergiye tabi kurumların esas tüzüklerinde, ana sözleşmelerinde veya kuruluş kanunlarında gösterilen yerdir. İş Merkezi; kurumların iş bakımından işlemlerinin fiilen toplandığı ve idare edildiği merkezdir. Daha geniş bilgi için bakınız;

mükellef kurumlar hem Türkiye hem de Türkiye dışında elde ettikleri tüm kazançlar üzerinden vergilendirilirken, dar mükellef kurumlar yalnız Türkiye'de elde ettikleri kurum kazançları üzerinden vergilendirilirler"⁵¹.

Bankalar Kanunu'nun yedinci maddesine göre Türkiye'de kurulacak bankaların **anonim** ortaklık olarak kurulması şarttır. Dolayısıyla, Bankalar Kanunu çerçevesinde kurulan tüm bankalar aynı zamanda Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. ve 2. Maddesi hükmü gereği kurumlar vergisi mükellefi olmaktadır. Banka işletmeleri açısından temel vergi mükellefiyeti kurumlar vergisi ile ilgilidir. Bu özelliğiyle kurumlar vergisi, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaları çok yakından ilgilendirmektedir. Bankalardan kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunanlar kurumlar vergisi açısından tam mükellefken, kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunmayanlar dar mükelleftirler. Dolayısıyla, merkezleri Türkiye dışında olan, ancak Türkiye'de şube açan bankalar kurumlar vergisi uygulaması açısından dar mükellef durumundadır.

3.1.3.Kurumlar Vergisinde Matrahın Tespiti

Kurumlar Vergisinde matrah, kural olarak gerçek usulde tespit edilir⁵². Kurumlar, genelde Kurumlar Vergisi matrahının tespit ederken bilanço esasını uygularlar.⁵³

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13. Maddesine göre; kurumlar vergisi birinci maddede yazılı mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanunu'nun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır. Madde metninden de anlaşılacağı üzere, kurum kazancının tespit edilmesinde; Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. ve 41. Maddeleri ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14. ve 15. Maddeleri göz önünde bulundurularak, Gelir Vergisi Kanunu'nun 38. Maddesinde öngörülen bilanço esasında ticari kazancın tespitine ilişkin hükümleri doğrultusunda hareket edilecektir. Başka bir anlatımla, Gelir Vergisi Kanunu'nun 38. Maddesi çerçevesinde bilanço hesabına göre ticari kazancın tespiti sırasında, kurum kazancından

⁵¹ Mehmet. Maç. **Kurumlar Vergisi**,(İstanbul, 1995). s. 10.1-12.3

⁵² Kurumlar Vergisinde kurum kazancının tespit edilmesinde, bilanço ve işletme esasları olmak üzere iki usul uygulanmaktadır. Bu konuyla ilgili bakınız;

⁵³ Bazı Kamu İktisadi Müesseseleri için Maliye Bakanlığı İşletme Hesabı Esasının Uygulanmasına izin verebilir.

GVK'nun 40. Maddesinde yer alan indirilecek giderlerin düşülmesi ve 41. Maddesinde yer alan kanunen kabul edilmeyen ödemelerin kurum kazancına ilave edilerek, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14. Maddesi kapsamında indirilecek giderlerin kurum kazancından çıkarılması ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15. Maddesinde düzenlenen kanunen kabul edilmeyen giderlerin ve varsa önceki yılda finansman fonu (uygulamadan kaldırılmıştır.) olarak ayrılan miktarın kurum kazancından çıkarılması gerekmektedir. Bu işlemlerden sonra hesaplanan kurumlar vergisi, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25. Maddesine göre tespit olunan kurum kazancından % 30 oranında alınır. Kurumun ilgili yıla ilişkin olarak hesap dönemi içerisinde, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. Maddesi uyarınca ve geçici vergi olarak ödediği vergiler ile yabancı ülkelerde ödediği vergiler, ödenecek kurumlar vergisinden mahsup edilir.

3946 sayılı Kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun mükerrer 25. Maddesinde düzenlenen asgari kurumlar vergisi uygulaması yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, yine aynı kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 25. Maddesinde yapılan değişiklik ile yeni bir uygulama getirilmiştir. Bu uygulamaya göre; kurumlar vergisi mükellefleri, cari vergilendirme döneminin kurumlar vergisine mahsup edilmek üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 120'nci maddesinde belirtilen esaslara göre % 25 oranında geçici vergi öderler.⁵⁴

Kurumlar vergisi beyannamesi hesap yılının kapandığı ayı takip eden dördüncü ay içerisinde, mükellefin bağlı olduğu vergi dairesine verilir. Mükellefin bağlı olduğu vergi dairesi: Tam mükellefiyette, kurumun kanuni veya iş merkezinin bulunduğu yerin; Dar mükellefiyette, kurumun Türkiye'deki iş yerinin veya daimi temsilcisinin bulunduğu yerin; Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi olmadığı takdirde yabancı kuruma kazanç sağlayanların bağlı olduğu, vergi dairesidir (K.V. Md.21). Vergi dairesince tarh olunan vergi, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere üç eşit taksitte ödenir (K.V. Md. 40).

"Kurumlar vergisi uygulaması açısından bir önemli uygulama da dar mükellef kurumlardan kurumlar vergisi olarak tevkifat yoluyla vergi alınmasıdır. Dar mükellef kurumlar sadece, Türkiye'de elde ettikleri gelirler üzerinden kurumlar vergisine tabi olmaktadır. Bu mükelleflerin ticari, zirai kazançları ile sair kazanç ve iratları gereken türden kazanç ve iratları, tahakkuk ettiren veya hesaben ödenen gerçek ve dışındaki tüm kazançları,

⁵⁴ Bu konunun işlenmesinde 50 seri Nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nden faydalanılmıştır.

tevkifat usulüyle genellikle nihai nitelikte vergilendirilmektedir. Dar mükellef kurumlara, kurumlar vergisi tevkifatı yapılması gereken türden kazanç ve iratları tahakkuk ettiren veya hesaben ödeyen gerçek ve tüzel kişiler, yapmış oldukları bu ödemelerden kurumlar vergisi tevkifatı yapmaya mecburdurlar "⁵⁵.

Kurumlar vergisi matrahı tespit edilirken göz önüne alınması gereken bir diğer unsurlar da istisna ve indirimlerdir. 4369 sayılı kanunla 1.1.1999 tarihinden geçerli olmak üzere KVK'nın 8. Maddesinin;

a) 3 numaralı bendinde yer alan turizm hasılatı istisnası

b) 6 numaralı bendinde yer alan yatırım fonlarının katılma belgeleri ve yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kar payları istisnası kaldırılmış,öte yandan 31.12.1998 tarihinde son bulan yurt dışı inşaat, onarma, montaj ve teknik hizmetlerden sağlanan kazanç istisnası süresi 31.12.2003 tarihine kadar uzatılmıştır.

Geçici 24. Maddede yapılan değişiklik ile istisna süresi 5 yıl uzatılırken kurumlar vergisi oran değişikliğine paralel düzenleme de yapılmıştır. Buna göre aşağıda sayılan kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir:

"Kurumların tam mükellefiyete tabi başka bir kurumun sermayesine iştiraklerden elde ettikleri kazançlar (yatırım fonlarının katılma belgeleri ile yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde edilen kar payları hariç) (KVK M. 8/1).

2. Bente yazılı üretim, tüketim ve ivedi kooperatiflerinin ortakları için hesapladıkları risturnlarla ilgili istisnalar. Risturnlarla dönem sonlarında kooperatifin ortaklarına alışveriş miktarına göre iade ettiği paralar kastedilmektedir. Bu geri ödemeler vergiden istisna edilmiştir (KVK M. 8/2).

-Yatırım fonları ve ortaklıkları istisnası;

⁵⁵ Musa örmeci, a.g.e., s. 433b

- ❖ Portföyünün en az % 25'i hisse senedinden oluşan yatırım fonlarının (döviz yatırım fonları hariç) veya ortaklıklarının (A tipi fonlar veya ortaklıklar) portföy işletmeciliğinden değer kazançları (KVK M. 8/4-a).
- ❖ alt bendi dışında kalan menkul kıymetler yatırım fonları (döviz yatırım fonları hariç) ile menkul kıymet yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları (KVK M. 8/4-b).
- ❖ Risk sermayesi yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları (KVK M. 8/4-c).
- ❖ Gayrimenkul yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları (KVK M. 8/4-d). - Kurumların rüçhan hakkı kuponların satışından elde ettikleri kazançlar (KVK M 8/5) anonim şirketlerin kuruluşlarında veya sermayelerini artırdıkları sırada çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerlerinin üzerinde çıkarılmasından sağlanan kazançlar (emisyona primi) (KVK M. 8/5)

-Yurt dışında yapılan inşaat, onarma ve montaj işleri ve teknik hizmetlerden sağlanan ve 01/01/1994- (4369 sayılı Kanununun 81/d-6. maddesiyle değişen tarih. Yürürlük; 01/01/1999) 31/12/2003 tarihleri arasında Türkiye de genel netice hesaplarına intikal ettirilen kazançlar, bu işler ile ilgili hasılatın en az %15'inin kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsik edilmesi şartıyla Kurumlar Vergisinden müstesnadır. (KVK geç M. 24).

- 01/01/1999-31/12/2002 tarihleri arasında uygulanmak üzere, tam mükellefiyete tabii kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin satışından doğan kazancın satışın yapıldığı yılda kurum sermayesine ilave edilen kısmı kurumlar vergisinden müstesnadır. (KVK geç. M. 28/a).

-Yatırım indirimi (GVK Ek M. 1-Ek M. 6)."⁵⁶

3.1.4. Bankaların Kurumlar Vergisi Tevkifatı Sorumlulukları

Kurumlar vergisi Kanunu'nun 24. Maddesi, dar mükellefiyete tabii kurumlar tarafından elde edilen bazı kazanç ve iratların, aynı maddede belirtilen oranda veya maddenin verdiği yetkiyle Bakanlar Kurulu tarafından belirlenecek oranlarda kurumlar vergisi tevkifatı tabii olduğunu düzenlemektedir. Bu maddeye göre dar mükellef kurumlar tarafından elde edilen;

⁵⁶ Nurettin Bilici, *Vergi Hukuku*, (Ankara 2000), s. 204-205

Ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratları, telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret unvanı, alameti farika ve benzeri gayri madde hakların satışı, devir ve temlik mukabilinde alınan bedeller, kurumlar vergisi tevkifatı tabidir. Ancak, bunun bir istisnası vardır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. Maddesinin altıncı bendi hükmünce tevkifata tabi tutulmuş kazanç ve iratlardan bu madde hükmünce tekrar tevkifat yapılması söz konusu değildir.

Kurumlar Vergisi tevki falını, dar mükellef kuruma bu kazanç ve iratları sağlayan gerçek ve tüzel kişiler yapmakla sorumludur. 24. Madde gereğince vergi tevkifatı yapanlar, bir ay içerisinde nakden ödenen veya hesaben tahakkuk ettirilen kazanç ve iratlar ile bunlardan kesilen vergileri ertesi ayın yirmisine kadar bağlı buldukları vergi dairesine muhtasar beyanname ile bildirirler.

Bakanlar Kurulu kurumlar vergisi tevkifatı kapsamındaki kazanç ve iratlar için tevkifat oranlarını 30.12.1993 tarih ve 93/5147 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinin Eki Kararında belirlemiştir. Buna göre dar mükellefiyete tabi kurumlara yapılan ödemelerden Ő oranlarda tevkifat yapılacaktır;

- Ücretlerden % 25,
- Serbest meslek kazançlarından;
 - Petrol arama faaliyetleri dolayısıyla sağlanacak kazançlardan % 5,
 - Diğerlerinden % 20,
- Gayrimenkul sermaye iratlarından;
 - Finansal Kiralama Kanunu kapsamındaki faaliyetlerden sağlanacak gayrimenkul sermaye iratlarından % 1,
 - Diğerlerinden % 20,
- Türkiye'de işyeri ve daimi temsilcisi bulunmayan dar mükellefiyete tabi kurumlar vergisi mükelleflerinin Gelir Vergisi Kanunu'nun 30'uncu maddesinin (1) numaralı fıkrasında yazılı kazançlardan % 0,
- Gelir Vergisi Kanunu'nun 75'nci maddesinin 5 numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından:

- Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu faizlerinden % 0,⁵⁷
- Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'nca çıkarılan ve Gelir

Vergisi Kanunu'nun 75'nci maddesinin 5 numaralı bendinde yer alan menkul kıymetlerden sağlanan gelirlerden (dövizde, altına veya bir başka değere endeksli menkul kıymetlerin iflası sırasında oluşan değer artışı gelirleri dahil) % 0,⁵⁸

- Nama yazılı tahvil faizlerinden % 12,
- Hamiline yazılı tahvil faizlerinden % 12,
- Diğerlerinden % 12,
- Mevduat faizlerinden;⁵⁹
 - Döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler ile özel finans kurumlarınca döviz katılma hesaplarına ödenen kar paylarından % 16,
 - Nama yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden % 16,
 - Hamiline yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden % 16,
 - Diğerlerinde % 0,
- Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kar payları ve özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar paylarından % 16,
- Her nevi alacak faizlerinden;
 - Yabancı devletler, uluslar arası kurumlar veya yabancı banka veya kurumlardan alınan her türlü krediler için ödenecek faizlerden % 0,
 - Diğerlerinde % 10,
- Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. Maddesinin 10 numaralı bendinde yazılı menkul sermaye iratlarından % 10,
- Telif, imtiyaz, ihtira, işletme, ticaret unvanı, alameti farika ve benzeri gayri maddi hakların satışı, devir ve temlik mukabilinde alınacak bedellerden % 25,

⁵⁷ 09.02.1994 tarih ve 21844 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 94/5256 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile % 5'ten % 0'a indirilmiştir.

⁵⁸ 09.02.1994 tarih ve 21844 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 94/5256 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile %5'ten %0'a indirilmiştir.

⁵⁹ 2000/1713 sayılı B.K.K. ile 1.1.2001 tarihinden itibaren açılan veya vadesi bu tarihten sonra yenilenen hesaplara ödenecek faizler ile vadesiz hesaplara ödenecek faizler için geçerli olmak üzere %16

- Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. Maddesinin ikinci fıkrasının 14 numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından (1.1.1999'dan itibaren bankalar dahil) % 16, oranında tevkifat yapılır.

Kurumlar vergisi tevkifatı ile ilgili olarak ortaya çıkan önemli bir sorun, elde edilen gelirin niteliğidir. Dar mükellef bir kurum tarafından elde edilen mevduat faizi, acaba kurumun ticari kazancı mıdır, yoksa menkul sermaye iradı mıdır? Eğer ticari kazanç olarak değerlendirilirse, bu kazanç üzerinden vergi tevkifatı yapılmayacaktır. Kurum, bu kazancını yıllık beyanamesine dahil ederek vergisini ödeyecektir. Oysa, menkul sermaye iradı olarak kabul edilirse 24. Madde kapsamında gayri safı tutarı üzerinden vergi tevkifatı yapılması gerekmektedir. Bu durumun nasıl belirleneceği konusunda ileriki bölümlerde Menkul Sermaye İratları'nın vergilendirilmesi başlığı altında aydınlatıcı bilgi verilecektir.

Kurumlar vergisi Kanunu'nun 24. Maddesinin beşinci fıkrası hükmünce, vergisi tevkif suretiyle alınmış kazanç ve iratlar için beyanname verilmesi veya bu madde kapsamına girmeyen kazanç ve iratlar için verilecek beyannamelere sözü edilen kazanç ve iratların ithali isteğe bağlıdır. Dar mükellef kurumlarca bu maddeye dayanılarak vergisi tevkif suretiyle ödenmiş kazanç ve iratların beyannameye dahil edilmesi durumunda da, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 44. Maddesi hükmünce, tevkif suretiyle kesilen vergilerin beyanname üzerinden hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilmesi gerekmektedir.

"KVK'nun 24. Maddesinin beşinci fıkrasının parantez içi hükmüyle, vergi idaresine yıllık beyanname vermek zorunda olan dar mükelleflerin, GVK'nun 75. Maddesinin beş ve yedi numaralı bentlerinde sayılan menkul sermaye iratları ile yatırım fonları katılma belgelerinden ve yatırım ortaklıklarının hisse senetlerinden elde ettikleri kar paylarını, verecekleri beyannameye dahil etmeleri zorunludur"⁶⁰.

Bu iratlardan GVK'nun 75. Maddesinin yedinci bendinde düzenlenmiş olan mevduat faizleri ve menkul kıymet yatırım fonlarından elde edilen kar payları bankacılık sektörü açısından önem taşımaktadır. Bankalarca tam mükellef kurumlara vergisi tevkif suretiyle alınarak sağlanan bu kazançların, dar mükellef kurumlarca verilecek beyannameye dahil edilmesi zorunludur. İncelemede görülüyor ki; kurumların üzerinde uygulamadan

⁶⁰ Murat Semercigil, a.g.e., s. 361

kaynaklanan olumsuzlukların getirdiği vergi yükü ağırdır. Kurumların elde ettiği gelir üzerinden %30-ki buna fon payı dahil değil- bir vergi kesintisi uygulanmaktadır. Yatırımların teşvik edilmesinin istendiği ve yastık altı paranın ekonomiye kazandırılması gerektiğinin savunulduğu bir ekonomide gelişmek ve gelecekte büyük yatırımlar yaparak kalkınmaya yönelik kurumların bu şekilde önü kesilerek onlara amaçlarını gerçekleştirmede destek olunmaması kanımca kayıt dışı ekonomiyi artıracak bu da ülke yararına bir şey kazandırmayacaktır. Bu nedenle kurumlar üzerinde etkisi büyük olan Kurumlar Vergisi'nin oranlarında önemli bir düzenlemenin gerekliliğine inanmaktayım.

3.2. Gelir Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi

1961 yılında yürürlüğe giren ve halen uygulamada olan 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, kural olarak gerçek kişilerin elde etmiş olduğu kazançları vergilendirmeyi amaçlamaktadır. Bankacılık sektörü açısından da önemli düzenleyici hükümler taşıyan gelir vergisi, dünyadaki ülkelerin hemen hemen hepsinde, farklı esaslarla da olsa uygulanmaktadır.

Gelir vergisi, bankacılık sektöründe yer alan bankaları ve banka müşterilerini doğrudan doğruya ilgilendirmektedir. Vergi tevkifatı uygulamasında, banka işletmelerinin taşımış olduğu sorumluluklar banka işletmelerini gelir vergisi ile ilişkilendirirken, banka müşterilerinin elde etmiş olduğu faiz gelirinin gelir vergisinin konusunu oluşturan gelirlere menkul sermaye iradı olması da, banka müşterilerini gelir vergisi ile ilişkilendirilmektedir.

3.2.1. Bankaların İşlemlerinde Gelir Vergisi Tevkifatı

1958 yılında yürürlüğe giren 7129 sayılı Bankalar Kanunu bankalar için sadece anonim şirket şeklinde kurulma zorunluluğu getirmiştir. Halen bankalar için anonim şirket şeklinde kurulma zorunluluğu devam etmekte olup, sermaye sınırı, ortak sayısı ve nitelikleri konusunda da bir takım şartlar mevcuttur (Bankalar Kanunu m. 7). Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Gelir Vergisi Kanunu'muzun 94. Maddesinde tevkifat yapma mecburiyeti olan kurumlar arasında sayılan iktisadi kamu müesseseleri ve ticaret şirketleri kavramları, bankalar açısından önem taşımaktadır. Türk Ticaret Kanunu'na göre ticaret şirketleri; kollektif, komandit, limited, **anonim** ve kooperatif şirketlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, gerek iktisadi kamu müessesesi ve gerekse anonim şirket statüsündeki tüm bankalar, 94. Maddede sayılan ödemeleri yaparken gelir vergisi tevkifatı yapmak zorundadırlar.

94. maddede sayılan ödemelerden bir kısmı bankaları ilgilendirirken bir kısmı ilgilendirmemektedir. Bankaları ilgilendiren ve ödeme sırasında tevkifat yapılması gereken ödemeleri ve tevkifat oranlarını şu şekilde sıralayabiliriz;

i) Gerçek usulde tespit edilip, istisnadan yararlanmayan ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 95. Maddesi kapsamına girmeyen, hizmet erbabına ödenen ücretler ile ücret sayılan ödemelerden, Gelir Vergisi Kanunu'nun 103 ve 104. Maddelerine göre,

ii) Gelir Vergisi Kanunu'nun 69. Maddelerinde sayılan kişilere ve noterlere serbest meslek faaliyetlerinden dolayı yapılan ödemeler hariç, Gelir Vergisi Kanunu'nun 18. Maddesi kapsamına giren serbest meslek işleri dolayısıyla yapılan ödemelerden % 15, diğerlerinden % 20⁶¹.

iii) Dar mükellefiyete tabi olanlara, telif ve patent haklarının satışından dolayı yapılan ödemelerden % 25,

iv) Gelir Vergisi Kanunu'nun 70. Maddesinde sayılan, mal ve hakların kiralınması karşılığı yapılan ödemelerden % 20 99/13646 sayılı BKK ile 1.12. 1999'dan itibaren vakıflar ve derneklere ait gayri menkullerin kiraya verilmesi karşılığında, bunlara yapılan kira ödemelerinden % 20, kooperatiflere ait gayri menkullerin kiralınması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden % 20,

v) Dağıtılsın veya dağıtılmasın, portföylerinin en az % 25'i hisse senetlerinden oluşan menkul kıymet yatırım fonları ile aynı nitelikteki menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları, risk sermayesi yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları ve gayri menkul yatırım fonları ve ortaklıklarının kazançları % 0, portföyleri % 25'den daha az hisse senetlerinden oluşan menkul kıymetler yatırım fonları ile menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları % 10,

vi) Tam mükellef kurumlara ödenenler dahil, devlet tahvili faizlerinden, hazine bonusu faizlerinden, Toplu Konut İdaresi ile Kamu Ortaklığı İdaresi'nce çıkarılan menkul kıymetlere sağlanan gelirlerden % 0, nama ve hamiline yazılı tahvillerle, diğer tahvil faizlerinden % 12,

⁶¹ 30.11.1999 tarihinden itibaren yürürlüğe giren 1.12.1999 tarihli ve 99/13646 sayılı BKK ile değiştirilmiş %15'ten %20 çıkarılmıştır

vii) Bankalar dışında kalan tam mükellef kurumlara ödenenler dahil, döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizlerden ve özel finans kurumlarınca döviz katılma hesaplarına ödenen kar paylarından bir yıla kadar vadeli hesaplarda , Bir yıl daha uzun vadeli hesaplarda (2001/2847 sayılı BKK ile 18.08.2001'den itibaren) %18 ,

viii) Name yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden vadesiz ve ihbarlı hesaplardan %16, 3 aya kadar (3 ay dahil) vadeli hesaplarda %16, 6 aya kadar(6 ay dahil) vadeli hesaplarda %16, 1 yıla kadar vadeli hesaplarda %16, 1 yıl ve daha uzun vadeli hesaplarda (2001/2847 sayılı BKK ile 18.08.2001'den itibaren) %14,

ix) Hamiline Yazılı mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden, vadesiz ve ihbarlı hesaplarda %10, 3 aya kadar (3 ay dahil) vadeli hesaplarda %6, 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli hesaplarda %6, 1 yıla kadar vadeli hesaplarda %16, 1 yıl ve daha uzun vadeli hesaplarda (2001/2847 sayılı BKK ile 18.08.2001'den itibaren) %16, diğerlerinden (98/11593 sayılı BKK ile 01.09.1998'den itibaren) %14, bankalar ve 2499 sayılı SPK'ya göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasasında değerlendirilen paralara ödenen faizlerden (2002/4369 sayılı BKK ile 01.07.2002'den itibaren) %10,

x) Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar paylarından (2000/1713 sayılı BKK ile 01.01.2001'den itibaren) %16,

xi) Kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kar paylarından (2000/1713 sayılı BKK ile 01.01.2001'den itibaren) %16,

xii) Özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar paylarından; 30 ve 90 gün vadeli hesaplarda %16, 180 gün vadeli hesaplarda %14, 360 gün vadeli hesaplarda %10. 360 günden daha uzun vadeli hesaplarda (2001/2847 sayılı BKK ile 18.08.2001'den itibaren) %6,

xiii) Repo gelirlerinden (2001/2847 sayılı BKK ile 18.08.2001'den itibaren) %20,

xiv) Bankalar dışında tam mükellef kurumlara ödenenler dahil, devlet tahvili, hazine bonusu, Toplu Konut İdaresi ile Kamu Ortaklığı idaresi tarafından ihraç edilen menkul

kıymetler ve her nevi tahvilatın geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap ve elden çıkarılması karşılığında sağlanan (menfaatler) iratlardan % 16,

xv) Dağıtılın veya dağıtılmasın G.V.K'nun 94 maddesinin vii bendinde yazılı olan menkul sermaye iratlarından halka açık anonim şirketlerde % 5, diğerlerinde % 15 arasında tevkifat yapılır.

Yukarıda saymış olduğumuz oranlar Bakanlar Kurulu tarafından kanun hükmünde kararname ile belirlenmiş oranlardır.

Tevkifat oranlarına baktığımızda %20-25'lere varan oranlara rastlamaktayız, kanımca: anonim şirket veya iktisadi kamu müessesesi niteliğinde kurulmuş olan bankaların yaptığı ödemeler sonucu tabi tutulduğu tevkifat oranlarının bu derece yüksek olması yapılacak olan işlemlerde azaltıcı etki yaratacaktır. Bir başka deyişle bir ekonomideki tasarrufları ekonomiye kazandırmada büyük rolü olan bankaları mevduat toplama açısından zor durumda bırakacaktır. Gelir Vergisi Kanunu düzenlemelerinde bu konunun üzerinde durup tevkifat oranlarının caydırıcılığını azaltmaları banka işletmelerine yaptığı işlemler sonucunda daha fazla çıkar sağlayacak ve bankaların gelişmelerine olumlu etki yapacaktır. Kuşkusuz yapıları daha da sağlamlaşan ve gelişen bankaların bu olumlu yöndeki gelişmeleri ülke ekonomisine de yansıyacaktır.

3.3 Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi 13.7.1956 tarihli ve 6802 sayılı gider vergileri kanununun (Gid V.K.) 28 ile 33. Maddeleri arasında düzenlenmiş bulunmaktadır. Esas olarak. Gider vergileri Kanunu KDVK ile yürürlükten kaldırılmasına rağmen bu kanun BSMV ile ilgili hükümleri yürürlükte bırakılmıştır.

3.3.1. Banka ve Sigorta Muamele Vergisinin Konusu

Bu verginin konusunu banka ve sigorta şirketlerinin her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden

veya hesaben aldıkları paralar verginin konusunu oluşturmaktadır (Gid VK M. 28). Bankacılık hizmetine örnek olarak,⁶²

- Müşterinin aldığı krediler karşılığında ödediği faizleri⁶³ ve
- Bankanın müşterisine verdiği çekler veya müşterisi adına yaptığı çek-senet tahsilatı için tahsil ettiği komisyonları verebiliriz (BSMV'nin konusunu işlem tutarı değil, komisyon tutarı oluşturmaktadır).

Bunların yanında örneğin bankanın veya sigorta şirketinin aktifinde kayıtlı gayrimenkulunu veya taşıtını satması veya kiralaması karşılığında tahsil ettiği paralar da verginin konusuna girer. Buna karşılık, banka lehine bir para elde edilmesinin söz konusu olmadığı mevduat kabulü vergi kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca KDV'nin konusuna giren finansal kiralama işlemleri karşılığında alınan paralar da bu verginin kapsamı dışındadır. Sigorta şirketlerinin sigorta poliçesi karşılığında aldıkları primler verginin konusuna girmektedir.

3.3.2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinde Mükellefiyet

Mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek veya tüzel kişidir (V.U.K.md. 8).

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun Banka Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) ile ilgili "Vergi ve Vergiyi Doğuran Olay" başlıklı 28'nci maddesinde;

"Banka ve Sigorta şirketlerinin 10.06.1995 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yapmış oldukları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.

"Bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden ve hesaben aldıkları paralar (kendileri veya

⁶² Nurettin Bilici, a.g.e., s. 243

⁶³ Yurt dışından alınan kredilere ödenen faiz, komisyon, kur farkları üzerinden KDV değil BSMV ödemesi yapılır (KDVK GT, no: 46 KG 17.3.1995)

başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçlan ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar dahil) da banka muameleleri vergisine tabidir.

2279 sayılı Kanuna göre ikraz işleriyle uğraşanlarla ikinci fıkrada belirtilen muamele ve hizmetlerden herhangi birini devamlı olarak yapanlar bu Kanunun uygulanmasında banker sayılırlar. Bir şahsın münhasıran altın alım ve satımı ile uğraşması banker sayulmasını gerektirmez. "

hükmü yer almaktadır.

Aynı Kanunu mükellef başlıklı 30'ncü maddesinde ise; banka ve sigorta muameleleri vergisini banka ve bankerlerle sigorta şirketleri öder denilmektedir.

İki kanun maddesi birlikte değerlendirildiğinde görülmektedir ki 28'nci maddede belirtilen muameleleri vergiyi doğuracak şekilde gerçekleştiren banka, banker ve sigorta şirketleri BSMV mükellefi olmaktadır.

Gerçek veya tüzel kişiler aynı zamanda bazı işlemleri dolayısıyla BSMV, bazı işlemleri dolayısıyla KDV mükellefi olmaktadır. Buna göre; mükellefler mükellefiyet durumları itibarıyla yaptıkları işlemleri BSMV veya KDV konusu çerçevesinde belirleyerek beyan etmektedirler.

Aşağıda hem BSMV hem de KDV'nin konusuna giren işlemleri birlikte yapan mükellefler hakkında kısaca bilgi verilecektir:⁶⁴

⁶⁴ Bu bölüm geniş ölçüde sayın Mahmut Vural'ın Ekim-Kasım 1999 **ACTIVE** dergisinde yayınlanan "Finansal Hizmetlerin Vergilendirilmesi" konulu makalesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

6802 sayılı Kanununun 28'nci maddesi uyarınca ikraz işleri ile uğraşanlar banker addedilerek BSMV'ne tabi tutulmuştur. 90 sayılı KHK'nin 545 sayılı KHK ile değişik 3'ncü maddesinde ikrazatçı; devamlı ve mutata meslek halinde, faiz veya her ne ad ile olursa olsun bir ivaz karşılığı veya ipotek almak suretiyle ödünç para verme işleri ile uğraşan veya ödünç para verme işlerine aracılık eden ve kendilerine faaliyet izni verilen gerçek kişi olarak tanımlanmıştır.

İkrazatçılık faaliyeti BSMV'ne tabi olup, bu tür faaliyetlerde bulunanların BSMV mükellefiyeti tesis ettirmeleri gerekir.

16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan özel finans kurumları topladıkları fonları belli başlı olarak;

- Üretim desteği (Murabaha)
- K/Z Ortaklığı (Mudaraba, Muşaraka)
- Leasing

yöntemleri ile kullandırmaktadırlar.

Özel finans kurumları için söylenecek temel esas şudur: Bu kurumlar banka olarak kabul edilmediklerinden tüm faaliyetleri BSMV'ye tabi değildir. Ancak K/Z ortaklığı, teminat mektubu verme, kredi kartı verme ve benzeri bankacılık hizmetleri BSMV'ye tabi olacaktır. Özel finans kurumlarının murahaba ve leasing işlemleri nedeniyle KDV, K/Z ortaklığı ve diğer bankacılık işlemleri nedeniyle de BSMV mükellefiyetlerini tesis etmeleri gerekmektedir.

Döviz alım satım işlemi esas itibarıyla bir banka muamelesidir. Bu nedenle de döviz alım satımının banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi olması gerekir. Ancak döviz alım satımlarına ilişkin banka ve sigorta muameleleri vergisini diğerlerinden ayıran bir özellik vardır. Bu işlemlerde vergi lehe kalan para üzerinden değil, satış tutarı üzerinden hesaplanır. "Kambiyo satışı ister bankalar tarafından yapılsın, isterse döviz alım satımına yetkili müesseseler (döviz büfeleri) tarafından yapılsın, binde bir oranında banka ve sigorta

muameleleri vergisine (uygulamacılar tarafından yaygın olarak kullanılan adıyla kambiyo gider vergisine) tabi olacaktır. Vergi idaresinin konuyla ilgili görüşü bu doğrultudadır⁶⁵.

Factoring, mal teslimlerinden doğan alacakların tahsili, ödenmesi veya temlik edilmesi işlemlerini kapsamaktadır.

Factoring şirketlerinin satıcı firma ile aralarında yaptıkları sözleşme gereğince, satıcının istediği anda kullanabileceği ön ödeme niteliğindeki kredi dolayısıyla alınan faiz veya iskonto bedeli ile, kredibilite araştırması, üstlendiği risk, alacak hesaplarının tutulması ve tahsilatı gibi hizmetler karşılığı satıcının temlik etmiş olduğu alacaklar üzerinden alınan komisyon ücret ve benzerlerinin banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi tutulması gerekir.

KDV Kanununun 17/4-e maddesi uyarınca factoring şirketinin yapmış olduğu işlemler KDV'den müstesnadır.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 28'nci maddesinin 2'nci fıkrasında, kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi olacağı hükme bağlanmış bulunmaktadır.

Öte yandan bu kurumların bankacılık işlemi sayılmayan faaliyetleri ise genel hükümlere göre katma değer vergisine tabi olacaktır.

Finansman şirketleri, 90 sayılı KHK'nin 3. Maddesinde; devamlı ve mutad işgal konusu olarak her türlü mal ve hizmet alımını kredilendirmek üzere ödünç para veren tüketici kredi şirketleri olarak tanımlanmıştır.

Finansman şirketlerinin bu faaliyetleri bankacılık faaliyeti niteliğinde olduğundan BSMV'ye tabi olmaları gerekmektedir.

⁶⁵ TCMB Gelirler Genel Müdürlüğü'nün Ankara Defterdarlığının 23.7.1992 tarih ve 87409 sayılı başvurusuna ilişkin görüşü. Kaynak : Ahmet Kırmızı, **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi**, (Ankara 1995), s. 177

Ancak, bu şirketlerin kredi kullandırma dışındaki faaliyetleri BSMV'ye değil katım değer vergisine tabi olacaktır.

Menkul kıymet yatırım fonları, halktan katılma belgeleri karşılığı toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inanca bağlı mülkiyet esaslarına göre, menkul kıymet portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığıdır.

Menkul kıymet yatırım fonları banker sayıldıklarından BSMV'ye tabidir. Ancak menkul kıymet yatırım fonları yapmış olduğu işlemler sonucu lehlerine para kalmadığı müddetçe BSMV mükellefi olarak değerlendirilmeyecek, dolayısıyla BSMV ödemeleri de söz konusu olmayacaktır.

Yatırım ortaklıkları 6802 sayılı Kanununun 28'nci maddesinin 2'nci fıkrası uyarınca banker addedildiklerinden, bu muameleler sonucu lehlerine aldıkları paralar üzerinden BSMV ödemeleri gerekir.

Portföy yönetim şirketi, münhasıran portföy yöneticiliği faaliyetinde bulunmak üzere Sermaye Piyasası Kurulundan yetki belgesi almış şirketlerdir.

Portföy yöneticiliği ise, sermaye piyasası araçlarından oluşan portföylerin müşterilerle yapılacak portföy yönetim sözleşmesi çerçevesinde vekil sıfatıyla yönetilmesidir.

Portföy yönetim şirketlerinin yapmış oldukları faaliyet 6802 sayılı Gider vergileri Kanununun 28'nci maddesinin 2'nci fıkrasında sayılan faaliyetler kapsamında yer almaktadır. Bu nedenle, bu şirketlerin müşterilerle yapacağı portföy yönetim sözleşmesi çerçevesinde vekil sıfatıyla sermaye piyasası araçlarından oluşan portföylerin alım satımına aracılık etmek suretiyle verdiği hizmetler karşılığı sağladığı gelirlerin BSMV'ye tabi tutulması gerekir.

Bu şirketlerin portföy yönetim faaliyetleri nedeniyle aracı kurum vasıtasıyla tahsil edilecek olan yönelim ücreti (kürtaj hissesi payı) için şirket ve aracı kurumun lehlerine kalan paralar üzerinden BSMV ödemeleri gerekmektedir.

"BSMV'nde mükellefiyet bakımından bir sınırlama bulunmamakta olup 6802 sayılı kanunun 28'nci maddesinde öngörülen işlemleri devamlılık gösterecek şekilde yapanlar

Menkul kıymet yatırım fonları, halktan katılma belgeleri karşılığı toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inanca mülkiyet esaslarına göre, menkul kıymet portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığıdır.

Menkul kıymet yatırım fonları banker sayıldıklarından BSMV'ye tabidir. Ancak menkul kıymet yatırım fonları yapmış olduğu işlemler sonucu lehlerine para kalmadığı müddetçe BSMV mükellefi olarak değerlendirmeyecek, dolayısıyla BSMV ödemeleri de söz konusu olmayacaktır.

Yatırım ortaklıkları 6802 sayılı Kanununun 28'nci maddesinin 2'nci fıkrası uyarınca banker addedildiklerinden, bu muameleler sonucu lehlerine aldıkları paralar üzerinden BSMV ödemeleri gerekir.

Portföy yönetim şirketi, münhasıran portföy yöneticiliği faaliyetinde bulunmak üzere Sermaye Piyasası Kurulundan yetki belgesi almış şirketlerdir.

Portföy yöneticiliği ise, sermaye piyasası araçlarından oluşan portföylerin müşterilerle yapılacak portföy yönetim sözleşmesi çerçevesinde vekil sıfatıyla yönetilmesidir.

Portföy yönetim şirketlerinin yapmış oldukları faaliyet 6802 sayılı Gider vergileri Kanununun 28'nci maddesinin 2'nci fıkrasında sayılan faaliyetler kapsamında yer almaktadır. Bu nedenle, bu şirketlerin müşterilerle yapacağı portföy yönetim sözleşmesi çerçevesinde vekil sıfatıyla sermaye piyasası araçlarından oluşan portföylerin alım satımına aracılık etmek suretiyle verdiği hizmetler karşılığı sağladığı gelirlerin BSMV'ye tabi tutulması gerekir.

Bu şirketlerin portföy yönetim faaliyetleri nedeniyle aracı kurum vasıtasıyla tahsil edilecek olan yönelim ücreti (kürtaj hissesi payı) için şirket ve aracı kurumun lehlerine kalan paralar üzerinden BSMV ödemeleri gerekmektedir.

"BSMV'nde mükellefiyet bakımından bir sınırlama bulunmamakta olup 6802 sayılı kanunun 28'nci maddesinde öngörülen işlemleri devamlılık gösterecek şekilde yapanlar

banker sayılmakta ve mükellef olarak algılanmaktadır. Bu nedenle sayma yöntemiyle mükelleflerin saptanması mümkün bulunmamaktadır"⁶⁶.

3.3.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi İle İlgili İstisnalar

Aşağıda yazılı muameleler dolayısıyla alınan paralar banka ve sigorta muameleleri vergisinden müstesnadır:⁶⁷

- a) Merkezleri Türkiye'de bulunan bankaların kendi şube ve ajansları ile veya bu şube ve ajansların birbirleriyle yaptıkları muameleler dolayısıyla tahakkuk eden paralar,
- b) Merkezleri Türkiye dışında bulunan bankaların Türkiye'de mevcut şube ve ajanslarının birbirleriyle yaptıkları muameleler dolayısıyla tahakkuk eden paralar,
- c) Hususi kanunlarla her türlü vergiden istisna edilmiş olan esham ve tahvillerin, faiz, temettü ve ikramiyeleri,
- d) Bankaların müşterileri nam ve hesabına başka şahıs ve müesseselere yaptırdıkları hizmetler mukabili olarak aldıkları ve aynen mezkur şahıs veya müesseselere ödedikleri paralar,
- e) (3297 sayılı Kanunun 17'nci maddesiyle değişen bent) Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerinin tamamı kendilerine ait veya iştirakleri bulunan sınıai işletmelerden sağladıkları karlar,
- f) (210 sayılı Kanunun 4'üncü maddesiyle değişen şekli) Bankaların, bankerlerin ve sigorta şirketlerinin sermayelerine iştirak ettikleri banka, banker ve sigorta şirketlerinin bu kanuna göre banka ve sigorta muameleleri vergisine tabi muamelelerden mütevellit karlar,
- g) 5842 sayılı Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı Kanununun 6, 7, 8, 9, 10 ve 11'nci maddeleri ile 12'nci maddesinin (b) ve (c) fıkralarında zikir olunan işler dolayısıyla Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı lehine tahakkuk edecek paralarla, aynı kanunun 2'inci ve 13'üncü maddeleri gereğince, bankanın veya kuracağı ortaklıkların, yukarıda sayılan işlerin görülmesine veya tesislerin işletilmesine dair hakiki veya hükmi şahıslarla yaptıkları anlaşmalar dolayısıyla elde

⁶⁶ Ahmet Kırman, **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi**, (Ankara 1995), s. 174

⁶⁷ Fazıl Aydın, **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi. Vergi Sorunları**, sayı: 143,(Ağustos 2000), s. 295

- edecekleri paralar ve bankanın veya kuracağı ortaklıkların anlaşmalar yaptıkları hakiki veya hükmi şahıslar lehine aynı işler dolayısıyla tahakkuk edecek paralar,
- h) 6266 sayılı Kanuna göre kurulan kan bankalarının mezkur kanunda yazılı işler dolayısıyla elde edecekleri paralar,
- i) Hayat sigortaları ile ihracata ait nakliyat sigortalarında poliçe üzerinden alınan paralar,
- j) Mükerrer sigorta muameleleri ile retrosesyon muameleleri dolayısıyla alınan prim, komisyon vesair paralar,
- k) (482 sayılı Kanunun 6'ncı maddesiyle eklenen fıkra) Biçilmemiş veya toplanmamış her türlü tarım mahsulleriyle tarım hayvanları için addolunan zirai sigortalar dolayısıyla alınan paralar,
- l) (482 sayılı Kanunun 6'ncı maddesiyle eklenen fıkra) Nükleer rizikolara karşı yapılan sigortalar dolayısıyla alınan paralar,
- m) (4369 sayılı Kanunun 63'üncü maddesiyle değişen bent) Türkiye Halk Bankası'nın ihtisas kredileri kapsamında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine verdiği krediler ya da bu işletmelerin dış ticaret işlemlerine yaptığı aracılık hizmetleri dolayısıyla aldığı paralar ile Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatiflerinin kefaleti altında esnaf ve sanatkarlara verdiği krediler dolayısıyla alınan paralar ve bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı aldığı paralar,
- n) (2447 sayılı Kanunun 7'nci maddesiyle eklenen fıkra) Mevduat toplamayan bankaların açmış oldukları yatırım kredileri dolayısıyla kendi lehlerine aldıkları paralar,
- o) (4008 sayılı Kanunun 35'inci maddesiyle eklenen bent) Bankaların, yetkili müesseselerin, özel finans kuruluşlarının ve PTT'nin Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki Kararlar ve bu kararlara dayanılarak çıkarılan tebliğlere göre Merkez Bankasına yapacakları zorunlu, döviz ve efektif devirleri,
- p) (4008 sayılı Kanunun 35'inci maddesiyle eklenen bent) Arbitraj muameleleri ve bu muameleler sonucu lehe alınan paralar, (4369 sayılı Kanunun 63'üncü maddesi ile eklenen bent) Kooperatifler aracılığı ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi ve bankalar tarafından açılan konut kredileri dolayısıyla lehe alınan paralar.

3.3.4 Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinde Matrah ve Oran

BSMV'nin yasal yükümlüsü, bankalar, sigorta şirketleri ve bankerlerdir (Gid VKM. 30). Vergi gerçekte bu şirketler tarafından hizmetlerden yararlananlara (müşterilere) hizmet bedeliyle birlikte yansıtılmaktadır. Yani banka ve sigorta şirketlerinin konumu bir aracı mükellef olmaktan ileriye gitmemektedir. Verginin matrahı, banka ve sigorta şirketlerinin her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne isim altında olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paraların tutandır (Gid VK Md. 31). Kambiyo alım ve satım işlemlerinde, kambiyo satışlarının tutarı vergiye matrah olmaktadır.

BSMV'nin oranı % 15 olarak öngörülmüştür (Gid VK M. 33).⁶⁸ Aynı maddede Bakanlar Kurulu'na bu oranı değiştirme yetkisi verilmiştir. Bu oranı % 1'e düşüren 12.8.1991 tarihli ve 91/2072 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının uygulaması yıl sonlarında çıkarılan kararnamelerle sürekli ertelenmektedir.

"Anılan yetkiye istinaden çıkarılan 28.8.1998 tarih ve 98/11591 sayılı ve 7.10.1998 tarih ve 98/11795 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ile banka ve sigorta muameleleri vergisi oranı aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir;

- a) Bankalar arası mevduat muameleleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden %1,
- b) Bankalar ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden % 1
- c) Devlet tahvili ve hazine bonoları ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince açıklanan menkul kıymetlerin geri alım ve satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında lehe alınan paralar üzerinden % 1,
- d) Devlet tahvili ve hazine bonoları ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerin vadesi beklenilmeksizin satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden % 1,
- e) Kambiyo muamelelerinde satış tutan üzerinden binde 1,

⁶⁸ Bankalar ve finansman şirketlerinin kullandıkları kredilerde % 5 BSMV'ye ilave olarak % 3 oranında KK.DF ödemesi de yapılmaktadır (TC Merkez Bankası'nın 23 seri nolu Tebliğ, RG 4.8.1999)

f) Diğer banka ve sigorta muamelelerinde lehe alınan paralar üzerinden % 5"⁶⁹.

3.4. Damga Vergisi Yönünden Bankacılık Sektörünün Vergilendirilmesi

"Harcamalar üzerinden alınan ve özellikle finans sektörü açısından gerçek anlamda fon maliyetlerinin yükselten bir vergi olarak karşımıza çıkan damga vergisinin de geçmişi 34 yıla dayanmakta, bu düzenlemenin ana maddelerinin bir çoğunun 1928 yılından bu kanunun çıkmasına kadar uygulanan 1324 sayılı kanundan alındığı hatırlanacak olursa bu sürenin daha da uzun olduğu ortaya çıkacaktır. O dönemde de gelir ve kurumlar vergisi uygulamasında olduğu gibi tamamen yeni ve çağdaş bir damga vergisi kanunu çıkarılması amaçlanmış ise de, günün bütçe gerçekleri gerekçe gösterilerek eski düzenlemenin derli toplu hale getirilmesi yoluna gidilmiştir.

Hal böyle iken, 488 sayılı Kanunun çıkarılmasından sonraki dönemlerde de önemli bir değişiklik yapılmamış dış kredi ve sermaye piyasası kağıtları ile ilgili istisna dışında hatta nisbi vergilerin oranlarının artırılması yoluna gidilmiştir."⁷⁰

Damga vergisi kağıt düzenlenmesine bağlı kılınan ve kanuna bağlı tabloda sayılan VE/K/ kağıtlar ile mahiyetteki kağıtlara yönelik olan bir vergi olmaktadır. Damga vergisi uygulamasında karşılaşılan genel nitelikte sorunlara değinilmesinden önce damga vergisinin ülkemiz vergi sistemi içerisindeki konumu ile karşılaştırma yapılması açısından çağdaş vergi sistemlerindeki durumunun hatırlanmasında yarar bulunmaktadır.

Bu belirlemeden çıkan sonuçta, BSMV de olduğu gibi damga vergisinin de fiskal açıdan çok fazla etkili bir vergi olmadığını ve dolayısı ile kaldırabileceği ya da en azından kapsamının dağıtılabileceğidir.

"Ülkemizde damga vergisi çek geniş kapsamlı bir uygulama alanına sahip bulunmakta, hemen, hemen düzenlenen kağıtların tamamı vergilendirme kapsamında yer almaktadır. Sözleşme niteliğindeki hukuki ilişkilerin finans sektörü açısından ele alınması durumunda, hemen hemen tüm işlemlerin bu kapsamda olduğunun söylenmesi hatalı olmayacaktır.

⁶⁹ Oktay Uğur, Bankalar arası Mevduat İşlemleri ve BSMV, *Vergi Dünyası*, sayı: 227, (Temmuz 2000), s. 49

⁷⁰ Ahmet Kırmacı, *Türkiye'de Finans Kesiminin Vergilendirilmesi*, Seminer, İstanbul 1997, s. 101

Bankaların yaptıkları işlemlerin tamamına yakın kısmının sözleşme niceliğinin bulunması ve de faaliyetin bir gereği olarak yine bunların tamamına yakın bir kısmının yazılı olarak düzenlenmesi gereği damga vergisinin maliyeti artırıcı özelliğinin belirginleşmesi anlarına gelmektedir. Özellikle düzenlenen kağıtların ağırlıklı olarak belli meblağı içerecek nitelikte olmalarından dolayı da, vergi nisbi esaslara göre hesaplanmakta ve yatırılmaktadır. Durumu örnekleyecek olursak, bir kredi işleminin gerçekleştirilmesi aşamasında tek bu amacın gerçekleştirilmesini teminen birden çok aşamada damga vergisi ödenmesi gerektiği gözlenmektedir. Bunlardan ilki kredinin verilmesi aşamasında düzenlenen kredi sözleşmesi olmakta ve içerdiği tutar üzerinden % 6 oranında damga vergisine tabi tutulmaktadır. Yine bu kredinin güvencesini teminen borçlu tarafından verilen ipotek işleminde de tapu harcının yanısıra % 6 oranında vergilendirme yapılmakta, bunun yanı sıra alınacak rehin ve benzeri teminatlar için de yine aynı oranda vergi ödenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkinin içerisinde eğer teminat mektubu düzenlenmesi söz konusu ise bu kağıt için de aynı şekilde % 6 vergi ödenmektedir. Bu işlemler kapsamında vergilendirilecek kağıt örneklerinin artırılması mümkün bulunmaktadırlar"⁷¹

4.BANKA MÜŞTERİLERİ AÇISINDAN SEKTÖRÜN VERGİLENDİRİLMESİ

4.1. Gelir Vergisi Mükellefi Olarak Banka Müşterileri

Gelir vergisinin bankacılık sektörüne mükellefiyetle ilişkin olarak taşınmış olduğu özelliklere geçmeden, bu başlık altında genel hatları ile gelir ve gelir vergisi uygulaması ele alınarak, önümüzdeki başlıklara ışık tutmaya çalışılacaktır.

" Ferdî geliri, ekonomik açıdan dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlamak mümkündür.

Geniş anlamda gelir, bir kimsenin belli bir dönemde yaptığı toplam tüketime o dönem zarfında varlığında meydana gelen artış eklenmek suretiyle veya varlığındaki azalış tüketiminden düşülerek bulunur. Bu anlamda gelire, milli hasılanın teşekkülünü etkilemeyen giderlerde dahildir. Piyango ikramiyeleri, nafaka ve nitelikleri ne olursa olsun tazminatları gelire dahil saymak gerekir.

⁷¹ Ahmet Kırmızı, a.g.e.s.102-103

Ekonomik açıdan gerçek anlamda gelir ise, bir kimsenin belli bir dönemde, milli hasılaya katkısı karşılığında sağladığı iktisadi kıymetleri ifade eder. Başka bir deyişle, bir kimsenin sahibi bulunduğu üretim unsurlarını milli hasılanın teşekkülüne tahsis etmesi karşılığında, belli bir dönemde sağladığı mal ve hizmetlerin toplamı, o kimsenin gelirini teşkil eder. Bu anlamda piyango ikramiyesi, yardım, nafaka gibi milli hasılanın oluşumuna katkı karşılığı olmayan girdiler gelir sayılmaz⁷².

"Gelir vergisi, dönemsel olarak gerçek kişilerin elde etmiş olduğu geliri vergilendirmeyi amaçlayan sübjektif dolaysız bir vergidir. Gelir vergisinin sübjektif dolaysız bir vergi olması, dayanmış olduğu şu üç temel ilkeden kaynaklanmaktadır"⁷³;

- Gelir, bireylerin ekonomik gücünün en iyi göstergesidir.
- Gelirin marjinal faydası gelir arttıkça düşer.
- Eşit bir gelir dağılımı, toplumsal refahı maksimum kılar.

" Bu üç ilke sırasıyla; ödeme gücü, gelir gruplarına göre ödeme miktarı ve sosyal refahın maksimum kılınmasını belirlediği için gelir vergisinin analitik yapısını oluşturmaktadır. Bu yapısı ile gelir vergisi çağdaş vergi sistemlerindeki ödeme gücü, vergide şahsılık ve vergilemede eşitlik ve adalet hedeflerine ulaşabilen bir vergi uygulamasıdır"⁷⁴.

Gelirin unsurunu oluşturan ve bunların banka müşterileri mükellefiyeti açısından vergilendirilmesini ilgilendiren iratlar üzerinde konuyu genel hatlarıyla ele alalım.

4.1.1. Ücret Gelirlerinin Vergilendirilmesi

Diğer hizmet sektörlerinde olduğu gibi, bankacılık sektöründe de insan gücünün önemli bir yeri vardır. Bankalar, faaliyetlerini sürdürebilmek için işgücü istihdam eder ve emeğinden faydalandığı çalışanlarına ücret ve benzeri ödemelerde bulunurlar. Bankalar yapmış oldukları bu ücret ödemeleriyle ilgili olarak doğan gelir vergisini, 94. Maddenin birinci bent hükmüne dayanarak kaynaktan keserek vergi dairesine yatırmak zorundadırlar.

⁷² Yılmaz Özbacı, **Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**, (Ankara, 1998), s. 65.

⁷³ Güneri Akalın **Kamu Ekonomisi**,(Ankara, 2000), s. 357

⁷⁴ Akif Erginay, **Vergi Hukuku**,(Ankara, 1995), s. 147

Gelir Vergisi Kanunu'muzun 61. Maddesine göre; "Ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir." Ayrıca maddenin izleyen fıkrasında, ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı, tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık ilişkisine bağlı olmamak şartıyla, kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunmasının, ücretin mahiyetini değiştirmeyeceği hükme bağlanmıştır.

Bankaların yönetim ve denetim kurulları başkan ve üyeleriyle, tasfiye memurlarına bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatlerde ücret kapsamında vergiye tabi olacaktır (m. 61/4). Ancak, yönetim kumlu başkan ve üyelerine yapılan ödemelerin ücret kapsamında vergi tevkifatına tabi tutulabilmesi için, yapılan bu ödemenin menkul sermaye iradı niteliğinde olmaması gerekir. Aksi takdirde yapılan ödemenin ücret kapsamında değerlendirilerek tevkifat yapılması ve kurum kazancından gider olarak düşülmesi mümkün değildir. Bu konuyla ilgili olarak Danıştay Dördüncü Dairesi; "şirketin genel kurul kararına dayanılarak yönetim kurulu başkan ve üyelerine prim adı altında yapılan ödemelerin ücret sayılmasına yasal olanak bulunmadığından menkul sermaye niteliğindeki bu ödemeler kurum kazancından gider olarak düşülemez şeklinde bir karar vermiştir"⁷⁵.

Danıştay Üçüncü Dairesi başka bir kararında da; "Yönetim kurulu başkan ve üyelerine ana sözleşme uyarınca şirketin ticari kazancından % 10 oranında ödenen temettü ikramiyesi, ücret değil kar payı olduğundan, kurum kazancına ilavesi gerekir, şeklinde bir karar vermiştir"⁷⁶. Ücret ödemelerine benzer şekilde, bankalara bağlı olarak faaliyet gösteren spor takımlarının oyuncularına ödenen transfer ücretleri veya sair ödemeler de, ücret kapsamında değerlendirilerek gelir vergisi tevkifatına tabi tutulacaktır (m. 61/6).

4444 sayılı Kanun ile ücret gelirlerinin vergilendirilmesi hususunda önemli değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler geneli itibarıyla değerlendirildiğinde, şüphesiz, ücret geliri elde edenler lehinedir.

⁷⁵ Dş.4 D., 05.05.1988 tarih, E. 1986/422 ve 1988/1849 nolu kararı(KIZILOT, Şükrü: **Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar**, Ankara, 1989, s. 231).

⁷⁶ Dş.3 D., 23.09.1992 tarih, E. 1990/3638 ve 1992/2756 nolu kararı(KIZILOT, Şükrü: **Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar**, Ankara, 1993, s. 783)

"Ücretliler lehine yapılan değişikliklerden biri, bu gelirlerin vergilendirilmesinde esas alınacak vergi oranlarının, diğer gelirlere uygulanacak gelir vergisi oranlarından ayrılmış olmasıdır.

Yıllardır geniş kesimler tarafından dile getirilen bu hususun sonunda dikkate alınmış olması elbette ki sevindiricidir. Gerçi bu, ücret geliri elde edenlere uygulanacak olan ve 4369 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 103. Maddesinde yeniden düzenlenen vergi oranlarının ücretliler lehine düşürülmesiyle değil, diğer gelir sahiplerine uygulanacak olan vergi oranlarının dört sene süresince artırılarak uygulanacak olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, ücret gelirlerinin daha düşük oranlarda vergilendirilmesi gerektiği yolundaki düşünce hem ilk kez kabul görmekte, hem de bu husus vergi kanunlarımıza ilk defa girmektedir.

4.1.2. Serbest Meslek Kazancının Vergilendirilmesi

Bankaların, faaliyetleri sırasında iş yaptırmış oldukları bir grup serbest meslek erbabına, yapılan işlerle ilgili olarak ödedikleri serbest meslek kazancı ödemelerinden,

94. Maddenin ikinci bent hükmüne göre kesinti yapmaları gerekmektedir.

"Vergi tevkifatı yapılacak serbest meslek kazançlarından ilki, Gelir Vergisi Kanunu'muzun 69. Maddesinde düzenlenen basit usulde vergilendirilen serbest meslek kazançları ve noterlere serbest meslek faaliyetleri dolayısıyla yapılan ödemeler hariç, Gelir Vergisi Kanunu'muzun 18. Maddesinde serbest meslek kazançlarında istisnalar başlığı altında düzenlenmiş olan; telif kazançlarından oluşmaktadır"⁷⁷ .

18. madde kapsamında yer alan serbest meslek kazançları ile ilgili olarak vergi tevkifatı oranı % 15 olup, bankalar da 18. Maddede sayılan serbest meslek kazançları ile ilgili olarak yapmış oldukları ödemelerden % 15 oranında tevkifat yaptıktan sonra ödemede bulunmak zorundadırlar.

⁷⁷ Şükrü Kızılot, a.g.e., s.233

" 94. Maddenin ikinci bent hükmüne göre; vergi tevkifatı yapılacak ödemelerden ikincisi clc, 69. Maddede düzenlenen kazançları basit usulde vergilendirilen serbest meslek erbabının ve noterlerin noterlik faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri serbest meslek kazançları hariç, 18. Madde kapsamı dışında kalan serbest meslek kazançları ile ilgili ödemelerdir"⁷⁸. Bankalar da diğer sayılan kurumlar gibi, bu ödemeleri yaparken % 20 oranında vergi keserek ödemeyi yapmak zorundadırlar.

4.1.3. Menkul Sermaye İradının Vergilendirilmesi

GVK'nun 75'inci maddesinde menkul sermaye iradının tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre; *"sahihinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği kar payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradıdır."*

Bankalar yapmış oldukları bazı işlemlerden dolayı menkul sermaye iradı elde etmektedirler. Şimdi bu gelirlerin nasıl vergilendirildiğini inceleyelim.

"GVK'nun 75. Maddesinin 2. Fıkrasında 'kaynağı ne olursa olsun aşağıda yazılı iratlar menkul sermaye iradı sayılır.' denilerek bu iratlar 14 bent halinde tek tek sayılmıştır. Bu iratlar:

- Her nevi hisse senetlerinin kar payları
- Ticari kredi faizleri
- Her nevi Tahvil ve Hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Özelleştirme İdaresi'nce çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirler
- Mevduat faizleri
- Hisse senetleri ve tahvillerin, vadesi gelmemiş kuponlarının satışından elde edilen bedeller
- Her çeşit senetlerin iskonto edilmesi karşılığında alınan iskonto bedelleri
- Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığında ödenen kar payları ve özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabım karşılığında ödenen kar payları

⁷⁸ Şükrü Kızılot, a.g.e.s.1917

- Bu maddenin ikinci fıkrasının 5 numaralı bendinde yer alan menkul kıymetlerinin geri alım veya satım taahhüdü ile iktisab veya elden çıkarılması karşılığında sağlanan menfaatler(repo gelirleri)"⁷⁹.

4.1.4. Gayrimenkul Sermaye İratları'nın Vergilendirilmesi

Gelir Vergisi Kanunu'nun 70. Maddesinde sayılan mal ve hakların kiraya verilmesinden elde edilen gelirler gayrimenkul sermaye iradidir (GMSİ). Ancak, söz konusu iradın ticari ve zirai bir işletme bünyesinde elde edilmesi halinde ticari ve zirai kazancın tespitinde esas alınır.

GVK'nın 70. Maddesine göre, kiralan gayrimenkul sermaye iradı sayılan mal ve haklar belirtilmiştir:

Ayrıca, vakfın gelirinden hizmet karşılığı olmayarak alınan hisseler ile zirai faaliyete bilfiil iştirak etmeksizin sadece üründen pay alan arazi sahiplerinin gelirleri de GMSİ'dir.

"Genel kural olarak mal ve hakların kiraya verilmesinden elde edilen gelirler GMSİ olarak vergilendirilirler. GMSİ'nin vergilendirilmesinde ise genel kural yıllık beyanname yolu ile vergilemedir. Ancak, GVK'nın 21. Maddesi hükmü uyarınca mesken olarak kiraya verilen binalardan bir takvim yılı içinde elde edilen hasılatın bir kısmı vergiden istisna tutulmaktadır. İstisna hadleri içinde kalan kazanç ve iratlar için de beyanname verilmez. İstisna haddi üzerinde hasılat elde edenler ise yıllık gelir vergisi beyannamesi vermek zorundadırlar. Eğer yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmez veya verilen beyannamede hasılat eksik beyan edilirse mükellefler bu istisna hükmünden yararlanamazlar. Keza, ticari, zirai veya mesleki kazancın yıllık beyanname ile bildirmek zorunda olanlar da bu istisnadan faydalanamazlar. İstisna şahsa bağlı olduğundan her bir şahıs bu istisnadan tam olarak yararlanabilir.

Yıllık beyanname yolu ile vergileme dışında GMSİ'nin vergilendirilmesinde ikinci yol vergi kesintisi (vergi tevkifatı) yolu ile vergilemedir"⁸⁰.

⁷⁹ Mustafa Ali Sarılı, Menkul Sermaye İratlarının Beyanı ve Vergilendirilmesi, **Vergi Dünyası**, sayı no: 235, (Mart 2001), s. 145

⁸⁰ Mehmet Aldındağ, Gayrimenkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi, **Yaklaşım**, (sayı no: 71, Kasım 1998), s. 41

"Gelir Vergisi Kanunu'nun 70'inci maddesine göre bu maddede sayılan mal ve hakların kiraya verilmesinden elde edilen gayrimenkul sermaye iratlarının mükellefi bu mal ve hakların;

1. Sahipleri; (Kiraya verilen mal veya hakkın mülkiyet hakkına malik olan yani adına tapuya tescil yapılmış olan kimsedir.)
2. Mutasarrıfları; (Bir mal veya hak üzerinde, fiilen kullanma yetkisine sahip olan kimsedir. Bu kimse aynı zamanda sahip veya zilyet konumunda da olabilir.)
3. Zilyetleri; (Menkul mallar veya gayrimenkulleri el altında bulunduran ve bunlar üzerinde fiilen hakimiyet kuran şahıslardır.)
4. İrtifak Hakkı Sahipleri; (Bir gayrimenkul üzerinde diğer bir gayrimenkul veya şahıs lehine tesis edilen aynı hakkı tapuya tescil suretiyle elinde bulunduran kimselerdir.)
5. İntifa Hakkı Sahipleri; (Kanun veya sözleşme gereği gayrimenkul üzerinde zilyetlik, istifade, kullanma hakları adına tapuya tescil edilmiş kimselerdir.)
6. Kiracılarıdır; (Gayrimenkul niteliğindeki mal veya hakkı kiralamış olan kimsedir. Kiralanan ve gayrimenkul veya hakkın kiracısı tarafından bir başka şahsa kiralanmasından elde edilen gelir de gayrimenkul sermaye iradidir.)⁸¹

"Gayrimenkul sermaye iratlarından yapılacak gelir vergisi tevkifatı, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94'ncü maddesinin 5 numaralı bendi ile düzenlenmiştir. Adı geçen bu bent ise, irat sahipleri yönünden farklı tevkifat oranları uygulanmasını temin amacıyla, üçlü bir ayırım yapılmıştır. Bu ayırım aşağıdaki gibidir:

- a) Gelir Vergisi Kanunu'nun 70'inci maddesinde yazılı mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemeler,
- b) Vakıflara ve derneklere ait gayri menkullerin kiralanması karşılığı yapılan kira ödemeleri,
- c) Kooperatiflere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında yapılan kira ödemeleri,

Söz konusu ayırıma göre, Bakanlar Kurulu'nca belirlenen tevkifat oranları aşağıdaki gibidir:

- a- (1.4.1999 tarihinden geçerli olmak üzere 99/12623 sayılı kararla değişen bent) 70'inci maddede yazılı mal ve hakların kiralanması karşılığı yapılan ödemelerden % 20,

⁸¹ A.Mahmut Yıldız, Gayrimenkul Sermaye İratlarının Hesaplanması ve Beyanı, **Vergi Sorunları**, sayı no: 130, (temmuz, 1999), s. 36-37

- b- Vakıflar ve derneklere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığı yapılan kira ödemelerinden % 20,
- c- (1.1.1997 tarihinden geçerli olmak üzere, 96/8955 sayılı kararla değişen bent) kooperatiflere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden % 20.⁸²

Gelir Vergisi Kanunu'nun 94'ncii maddesine göre madde bentlerinde sayılan ve avans olarak ödenenler dahil nakden veya hesaben yaptıkları ödemelerden tevkifat yapmaya mecbur olanlar şunlardır:

- Kamu idare ve müesseseleri,
- İktisadi Kamu Müesseseleri,
- Ticaret Şirketleri,
- İş Ortaklıkları,
- Dernekler,
- Vakıflar,
- Demek ve Vakıfların İktisadi İşletmeleri,
- Kooperatifler,
- Yatırım Fonu Yönetenler,
- Gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, Zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler.

⁸² Erkan Gürboğa. Gayrimenkul Sermaye İratlarının Tevkif Yoluyla Vergilendirilmesi, **Vergi Sorunları**, sayı no: 129. (Haziran 1999), s. 16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1. AVRUPA BİRLİĞİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜ

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde bankacılık faaliyeti gösteren ve değişik şekilleri olan pek çok banka tipi vardır. Bu nedenle düzenlemelerde banka yerine kredi kurumları terimi kullanılmaktadır. Buna göre kredi kurumları mevduat kabul edip bunları girişimlere, kamu otoriteleri ve tüketicilere kredi olarak sunan, sermaye işlemlerine ilişkin hizmetlerle sigortacılık gibi diğer hizmetleri de sunan kurumlardır.

Avrupa topluluğu içinde yer alan ülkelerde faaliyet gösteren bankalar çok farklı yapılara sahiptirler. Bunlar genellikle büyüklük ve faaliyet alanlarıyla birbirinden ayrılmaktadır. Bununla beraber ekonomik parasal birlik yolunda alınan bankacılık yönergelerinin ardından bankaların hizmet alanları artmakta; danışmanlık, sigortacılık ve gayrimenkul acenteliği hizmetleri de dahil olmak üzere pek çok yeni hizmet sunmaktadırlar. Bu şekilde hizmet sundukları alan ve kesime göre gruplandırıldığında bankalar şöyle sınıflandırılabilir.

- **Ticaret Bankaları:** Bu tür bankaların çoğu evrensel banka niteliğindedir. Geniş çaplı mali hizmet sunan çok amaçlı bankalardır. Sanayiinin finansmanı, tahvil, hisse senedi ticareti, portföy yönetimi, şirket birleşmesi ve satın alınması gibi konularda danışmanlık hizmeti sunmaktadırlar. Avrupa Bankacılık Federasyonu tarafından temsil edilmektedirler.
- **Tasarruf Bankaları:** Asıl kaynaklarını özel tasarrufları oluşturur. Ticaret bankalarına oranla daha yerer ve bölgesel özellikler taşırlar. AT Tasarruf Bankaları gurubu tarafından temsil edilmektedirler.
- **Kooperatif Bankaları:** Kaynakları, örgütsel yapıları ve fon kullanımı açısından tasarruf bankalarına benzeyen bu tür bankaları AT Kooperatif Bankaları Birliği temsil etmektedir.

- **Kooperatif Bankaları:** Kaynakları, örgütsel yapıları ve fon kullanımı açısından tasarruf bankalarına benzeyen bu tür bankaları ATR Kooperatif Bankaları Birliği temsil etmektedir.
- **Uzman Bankalar:** Belirli birkaç bankacılık hizmeti sunan bankalardır. Bu nedenle İpotekli Kredi Federasyonu, Avrupa Yapı Birliği Federasyonu ve Konut Finansmanı Federasyonu tarafından temsil edilmektedir.

Bunların dışında özel birtakım krediler sunan kurumlar da bulunmaktadır. Ancak bunlar AT yönergelerine göre kredi kurumları değildir. Bunlara finansal kurumlar denilmesinin nedeni fonlarını halktan toplamamalarıdır. Bu tür kurumlar özellikle tüketici ve endüstri, factoring leasing, oto finansmanı gibi konularda aktiftirler⁸³.

2. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE BANKACILIK SİSTEMİNDE UYGULANAN VERGİLER

2.1. Avrupa'da Bankacılık Sektörü

Bankacılık sektörü ile iyi yapılacak açıklamada geçmeden önce Avrupa Bankacılık Sektörünün işleyişine kısaca değinilecektir.

2.1.1. Avrupa Bankacılık Mevzuatının Amaçları

Hizmetlerin serbest ticareti, mevcut engellerin kaldırılmasından daha da fazlasını, hizmetlerin sunumu için gerekli temel yasal düzenlemelerin de uyumlaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bütün ülkelerde bankacılık hizmetleri, diğer tüm hizmetlerden daha kapsamlı düzenlemelere tabidirler. Bunun nedeni bankacılık sisteminin istikrarını korumak, yatırımcıların çıkarlarını gözetmek ve aynı zamanda ödeme sisteminin muntazam işlemesini sağlamaktır. 1 Ocak 1993'de başlatılan bankacılık hizmetleri tek pazarı, ülke mevzuatlarının asgari oranda uyumlaştırılmalarını gerekli kılmıştır. Bu aşamada hedeflenen, her üye ülkede serbestçe iş yapılmasının ve kredi kurumları arasındaki rekabette asgari hakkaniyetin

⁸³ M.Ziya SÜER. Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri. S.119-120. Ankara 1999.

sağlanmasıydı. Aynı zamanda, rekabette standartların tamamen ortadan kalkmasına neden olacak bir serbestlik ortamının önlenmesi için, bankacılık sisteminin güvenilirliği ve müşterilerin korunmasını sağlayacak önlemler alınmıştı.

Avrupa bankacılık mevzuatının hedefi her bir üye ülkenin piyasaya serbestçe ulaşabildiği, uyumlu bir rekabet ortamında güçlü, istikrarlı ve verimli çalışan bir bankacılık sistemi oluşturmaktır.

2.1.2. Prensipler

Bankaların faaliyet gösterecekleri uygun ortamı hazırlamak üzere, oldukça yenilikçi bazı ilkeler tanımlanmıştır. Toplam beş ilke mevcuttur.

"İlk ilke, Avrupa birliği içinde sermaye hareketlerinin tamamen serbest olmasıdır. Bu, 24 Haziran 1988 Direktifiyle desteklenmiş ve sermaye hareketlerindeki tüm kısıtlamaların! Temmuz 1990 tarihi itibarıyla kaldırılmalarına karar verilmiştir. Üye ülkeler özellikle kambiyo kontrollerini kaldırmak ve çok özel durumlar haricinde yeni kontroller koymamak durumundadırlar.

İkinci ilke uyarınca, üye ülkelerin kredi kurumları diğer ülkelerde yerel otoritelerden izin almaksızın şube açabileceklerdir.

Üçüncü ilke, hizmet sunma serbestliği konusundadır. Buna göre herhangi bir üye ülkede faaliyet göstermeye yetkili kılınmış bulunan bir kredi kuruluşu bir diğer üye ülkede şube açmasına gerek kalmadan faaliyet gösterebilir.

Dördüncü ilke, yetkilendirme ve çalışma kurallarının üye ülkelerce ortaklaşa olarak tanınmasıdır. Bu, tek paşaport ilkesi olarak da adlandırılır.

Beşinci ilke, yetki alan kuruluşların yetki veren ülkenin otoritelerince gözetime tabi tutulmalarıdır"⁸⁴.

⁸⁴ Pierre Henri Cassou, Avrupa Bankacılık Mevzuatı, **Bankacılar Dergisi**, (sayı no: 16, Mayıs, 1996), s. 42-43

Bankacılık sistemini oluşturan bankalar, bağlı bulunduğu sistemin gereğine uygun olarak faaliyette bulunmak durumundadırlar. Bu uyumu kuracak ve devam ettirecek bir mekanizmaya gerek vardır. Bu mekanizma, bankacılık sistemine girişi izne bağlamaktadır. Söz konusu izin mercii para otoritesi olarak adlandırılan kurumlardır. Bunlar AB içinde üye ülkelerin merkez bankaları ve yetkili kamu kurumlarıdır.

AB üyesi bir ülkede faaliyette bulunmak isteyen banka, eğer başka bir üye bankası ise izin, ulusal bankalar için yürürlükte olan prosedüre göre, pek bir değişme olmaksızın, kendi ülkesinde bankacılık izni almış olduğu için üye ülke bankasına da verilir. Ancak banka, AB dışından ise, daha farklı kurallar dizisi geçerli olur. Giriş izne bağlı olduğu bankacılık sistemi, uygulama sırasında da denetim altındadır. Bankaların konmuş kurallara hangi ölçüde uydıkları, faaliyetlerinin ekonomi politikası amaçlarına ne ölçüde yönelik olduğu, ülkenin denetim organı tarafından izlenir.

Merkez bankaları ve/veya yetkili kurumlar tarafından yürütülmekte olan para politikalarında iç ve dış ekonomik koşullara göre belirlenmemiş hedefler vardır. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, ekonomide parasal genişlemenin kontrolü hep gözetilen bir amaçtır.

"AB üyeleri bankacılık sistemleri içeriğine baktığımızda ülkeler olarak farklılıklarda Hollanda, Belçika, Almanya, ve İngiltere'de kamu bankalarının yani kamunun payının az, özel kesimin payının fazla olduğunu görmekteyiz. Buna karşın İtalya, Fransa, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkelerde ise kamu kesiminin payının daha fazladır. Avrupa Birliği tamamen homojen bir yapıya sahip değildir; üye ülkelerin birbiriyle benzeyen taraflarının yanı sıra farklı tarafları da vardır. Önemli olan, üye ülkelerin ekonomilerini ve buna paralel olarak bankacılık sistemlerini Birlik hedefleri doğrultusunda yönlendirmeleridir.⁸⁵

2.2. Avrupa Birliği Bankacılık Sektöründe Uygulanan Vergiler

Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanmakta olan vergilerin sistem açısından değerlendirilmesini yapacağımız bu bölümde, vergileri tek tek ele alarak açıklamaya çalışacağız.

⁸⁵ Kasım Eren, *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık*, (1996, İstanbul) , s. 68

2.2.1. Kurumlar Vergisi

Üye ülkelerden biri olan Almanya'da sadece sermaye şirketleri kurumlar vergisine tabidir. Bu açıdan bakıldığında bankalarda sermaye şirketleri olduklarından uygulanan işlemler kurumlar vergisine tabidir.

Kanuni merkezi veya yönetimi Almanya'da olan şirketler tam mükellef olarak; dünyada elde ettikleri tüm gelirleri üzerinden vergilendirilir. Çifte vergilendirilmenin önlenmesi konusunda anlaşma bulunan ülkelerden elde edilen gelirler için anlaşma hükümlerine uyulur. Böyle bir anlaşma yoksa mükellefler yabancı ülkelerde ödedikleri vergileri, Almanya'daki vergilerinden mahsup ederler.

Kanuni merkezi veya yönetimi Almanya dışında olan şirketler, dar mükellef olarak sadece Almanya'da elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilir.

Matrah, dönem içinde elde edilen kar miktarıdır. Bu miktara gerektiğinde kanunen kabul edilmeyen giderler ve örtülü dağıtılan karlar ilave edilir. Gerçek karın dağıtım halinde pay sahipleri lehine ödenmiş olan kurumlar vergisi vergi alacağı, olarak kabul edilir ve böylece iki defa vergileme önlenmiş olur. Amortismanlar kardan düşülür. Bazı şartlarla yatırım için veya yenileme için ayrılan yedekler, matrahtan düşülür. Küçük ve orta ölçekli teşebbüslerde, ileride mal edinmek amacıyla ayrılan karşılıklar da matrahtan düşülebilir.

İtalya'da ticari olan veya olmayan tüm kurumlar, Kurumlar Vergisi kapsamına girmektedir. Ticari kuruluşlar, yasaya göre, ticari, sınai, ulaştırma, bankacılık, sigortacılık veya bunlara bağlı alanlarda faaliyette bulunan tüm kuruluşlardır. Tarım kuruluşları ticari ~> olarak nitelenebilecek boyuta ulaştıncaya bu nitelikte sayılır. Maden ve taşocakları için de bu ölçü uygulanır. Ticari şirketler, şahıs ve sermaye şirketlerini ifade eder. Ticari olmayan kurumlar, arazi de olsa ticari faaliyetlerinden ve gayri menkullerinden elde ettikleri gelirleri üzerinden vergilendirilir.

Kanuni veya idari merkezi İtalya'da olan veya faaliyetinin asıl amacını İtalya'da gerçekleştiren şirket ve kuruluşlar, tam mükellef olup tüm gelirleriyle vergilendirilir.

Bunlar dışındaki kurumlar sadece İtalya'da elde ettikleri gelirleri üzerinden vergilendirilirler.

Hizmet geliri 360 milyon Lireti aşmayan hizmet işletmeleriyle iş hacmi 1 milyar Lireti aşmayan ticari ve sınai işletmeler için matrahın tayininde bazı kolaylıklar tanınmıştır. Bunlar dışında kalan işletmelerin matrahlarını belirlemede bağlı oldukları kurallar şunlardır:

- Gelir ve giderler sadece yapılan işle ilgili olmalıdır.
- Gelir ve giderler, tamamlandıkları döneme ait olmalıdır. Giderler yıllara yayılabilir.

Matrahın belirlenmesinde, işletmenin faaliyetiyle ilgili o döneme ait tüm giderler indirilir. Amortismanlar, kanunda yazılı oranda gider yazılır. İşçi lehine doğan iş akdi feshi tazminatı karşılığı gider yazılır. İş hacminin %0,5 oranını aşmamak kaydıyla alacakların %5'i oranında ayrılan şüpheli alacak karşılığı gider yazılır. Bilançoda yazılı dövizli alacak ve borç farkı için ayrılan kambiyo riski zarar yazılır.

Ortak kurumlara ödenen kar paylarından %12,5 kesinti yapılır. Bu kesinti %58,73 oranında bir vergi alacağı indirimi hakkı yaratır.

Ortak yabancı bir kanun ise bu kesinti %27 olur ve nihai vergi olarak kabul edilir.

Mesleki menkul ve gayrimenkul malların satışından doğan değer artış kazançları, isteğe bağlı olarak o yılın matrahına dahil edilebilir veya beş yıla bölünebilir.

Verginin oram sermaye şirketleri için %37 kurumlar + %4,25 bölge meslek vergisi olmak üzere %41,25'dir. Şahıs şirketleri sadece bölge meslek vergisi verir.

Beyannameler şahıs şirketlerinde 31 Mayıs tarihine kadar verilir. Sermaye şirketleri, önceki yıl bilançosunun tasdikini takip eden ay içinde beyanname verir. Verginin ödenmesi şöyledir:

- Şahıs şirketleri 15 Haziran'da, sermaye şirketleri ise önceki yıl bilançosunun tasdikini takip eden ay içinde peşin verginin ilk taksitini öder. (Bu geçen yıl vergisinin %39,2'ne eşittir.)

- Peşin verginin ikinci taksitini şahıs şirketleri 30 Ekim tarihinde, sermaye şirketleri ise cari yılın 11. ayında öder. (Bu geçen yıl vergisinin %58,8'ne eşittir.)
- Kalan, şahıs şirketlerince 15 Haziran sermaye şirketlerince bilançonun onaylanmasını takip eden ay içinde ödenir.

Diğer ülkelere de bakıldığında bankacılık sektörünün, uygulamakta olduğu işlemler ve faaliyetler açısından kurumlar vergisine tabi olduğunu görmekteyiz. Ülkeler arasındaki farklılıklar oran-matrah ve uygulanış biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁶

Fransa'da ise bu verginin mükellefleri anonim şirketler, limited şirketler ve hisseli kooperatif şirketlerdir.

Matrah, ticari kar üzerinden bazı düzeltmeler yapılarak bulunur. Şirketin doğrudan yararım sağlayan giderler matrahtan indirilir. Amortismanlar da kanunda yazılı sürelerde kardan düşülür.

Zararların ileriki beş yılın karlardan indirilmesi mümkündür, 1 Ocak 1995'den sonra bazı tercihli bölgelerde kurulan kurumlara vergi muafiyeti tanınmaktadır. Bu işletmeler ticari, sınai mahiyette olabilir veya küçük san'at sahibine ait olabilir, bazı şartlarla ticari de olmayabilir. Bunların sermayesinin %50'sinin diğer şirketlere ait olmaması lazımdır. Bu şirketlerin ilk yıl ve ikinci yıl karının tamamı, 3. yıl %75'i, 4. yıl %50'si, 5. yıl %25'i vergi dışıdır. Muafiyetten yararlanacak azami gelir miktarı yıllık 400.000 FF'dır. Bu muafiyetle birlikte sosyal yükler, meslek vergisi ve emlak vergisi muafiyetleri de vardır.

Kurumlar, geçmiş yılın ödenmiş vergisinin 1/4'ü kadar hesaplanan bir peşin vergiyi üçer aylık taksitlerle öder. Kalan bakiye, hesap dönemi kapandıktan sonra dördüncü ayın 15'ine kadar ödenir.

Kurum beyannamesi, kapanan dönemden 3 ay sonra verilir. Ayrıca 31 Aralık'ta hesap dönemini kapatan mükelleflere bir ay ek süre verilmiştir.

Dar mükellefler ödenen kar paylarından %25 kesinti yaparlar.⁸⁷

⁸⁶ M.Ziya Suer, a.g.e., s. 49

Bankalarda anonim şirketler olmaları dolayısıyla, Fransa'da kurumlar vergisine tabidirler.

Hollanda'ya bakıldığında yine sermaye şirketlerinin kurumlar vergisine tabi ancak yatırım kuruluşlarının vergi dışı olduklarını gömlekteyiz.

Hollanda'da kurulmuş kurumlar tam mükellef olup yurtiçi ve dışı tüm gelirleriyle mükelleftirler. Hollanda dışında kurulmuş şirketler sadece Hollanda'da elde ettikleri kazanç üzerinden vergilendirilir.

Matrah giderler düşüldükten sonra kalan safı gelirdir. Matrahtan düşülecek giderlerin belirlenmesinde ölçü, ticari teamül ve adetlere uygun ve haklı ödemelerdir. İstihsal aracının normal ömrüne göre amortisman ayrılır. Araştırma, geliştirme, ileri teknoloji üretimi, çevre koruma ve enerji faaliyetlerinde amortisman serbestçe ayrılır. Yatırım giderlerinin belli bir yüzdesi, bazı şartlarla yedekler matrahtan düşülür.

Bir gruba dahil şirketler tek vergi mükellefi sayılır. Bunların kar ve zararı birbirinden düşülebilir. Bunların aktifleri birbirlerine vergisiz intikal edebilir.

Kuruluş masrafları 116.167.74 Euro'yu geçmemek üzere %20-40 ayrıca indirilir. 1998 gelirlerine uygulanan kurumlar vergisi oranı %35'dir. İştirakler, nominal sermayenin %5'inden fazla olmak kaydıyla vergi dışı tutulmuştur.

Ülke olarak, kar payı dağıtımını %25 kaynakta kesintiye tabidir. Ancak iştirak kazancı Hollandalı bir kuruma aitse bundan kesinti yapılmaz. İşletme hakkı ve faizlerden de kesinti yapılmaz.⁸⁸

Avrupa Birliği'nde üye ülkelerde kurumlar vergisinde de başta olmak üzere, teşvikler, istisnalar, amortismanlar gibi konularda farklılıklar bulunmaktadır.

⁸⁷ M.Ziya SUER. a.g.e.,s.44

⁸⁸ M.Ziya SUER. a.g.e., s. 47.

Topluluk üyesi ülkelerde Kurumlar Vergisi oranlarına bakıldığında,

"Almanya; % 56

İtalya % 36

İrlanda % 50 (1.1.1982'den itibaren % 40-50)

Fransa % 50

Danimarka % 20

Belçika % 45

Yunanistan % 44

Lüksemburg % 40

Hollanda % 43

Portekiz % 30-47

İspanya %35

İngiltere %35 ⁸⁹ olarak karşımıza çıkmaktadır.

En yüksek kurumlar vergisi oranına baktığımızda %56 ile Almanya'da uygulandığını görmekteyiz. Ancak oran yüksek olmakla birlikte uyguladıkları kurumlar vergisi oranının daha düşük olduğu ülkelere göre, yurtiçi milli hasıladaki payları düşük olabilir. Bu durum söz konusu ülkelerde yüksek bir oran uygulanmakla birlikte matrahı etkileyen bazı faktörlerin mevcudiyeti nedeniyle ortaya çıkar.

2.2.2. Gelir Vergisi

Gelir Vergisi, Konusu itibariyle Türk Bankacılık Sektöründe olduğu gibi Avrupa Bankacılık sektöründe de Vergiye tabi gelir olarak yer almaktadır.

2.2.2.1. Banka Müşterileri Açısından Sektörün Vergilendirilmesi

" Gelir Vergisinin mükellefi, Almanya'da ikamet eden veya sürekli oturan gerçek kişilerdir. Bu mükellefler, tam mükellef olup, Almanya içinde ve diğer ülkelerde elde ettikleri tüm gelirleriyle mükelleftirler. Bunlar dışında kalanlar dar mükelleftir. Dar mükellefler, sadece Almanya'da elde ettikleri gelirleriyle vergilendirilirler.

⁸⁹ http://www.oecd.org/publications/figures_e_38-39-toxation.pdf

Vergiye tabi gelirler şunlardır. Tarım ve orman gelirleri, sanayi ve ticari gelirler, ticari olmayan serbest meslek gelirleri, ücret, menkul sermaye iratları, kira ve benzeri gelirler, parlamenter aylıkları, spekülâtif değer artışları, rant ve yardım gibi periodik gelirler.

Bu gelirler, mükellefin bunları tasarruf edebildiği dönemde vergilendirilir.

Matrah, gelirin safı miktarıdır. İşletme giderleri veya mesleki giderler brüt gelirden düşülür. Mükellefin yaşamını sürdürmesi için zorunlu bazı yükler de safı gelirlerin hesabında nazara alınır. Bunlar kanunla şu şekilde sayılmıştır: sigorta primleri, nafaka, faiz ve benzeri sürekli ödemeler, eğitime katkı vergisi, mali müşavir gideri, hastalık giderleri, gerekli hallerde yapılan yardımlar, bazı tazminatlar bazı bağışlar.

1999 yılında uygulanan tarifeye göre 13.067 DM'ı aşmayan gelirler vergi dışıdır. Bu vergi muafiyetinden her eş ayrı yararlanır. 13.068 - 66.365 DM arasındaki gelirler %23,9 - 33,3 oranında vergiye tabidir. 66,366 120.041 DM arasındaki gelirler %33,3 -53 oranında vergilendirilir. En yüksek oran %53'tür.

Dış ülkede bulunan teşebbüs zararları gelirden düşülemez. Yedi kategori içinde sınıflandırılmış gelirlerin bir kısmından hasil olan zararların ancak %50'si diğer kategorilerden düşülebilir ve bunun tamamı 100.000 DM'ı aşamaz. Pasif gelir kategorileri, asgari vergiye tabi tutulur.

Sermaye gelirleri, sistematik olarak %25 vergilendirilir. Bankalar tarafından kesilerek maliyeye yatırılan tasarruf mevduatı %30 vergilendirilir.

Ücretlerin vergisi aylık olarak işveren tarafından kesilerek maliyeye yatırılır. Her mükellef yıllık beyannamesini en geç 31 Mayıs tarihine kadar verir. Bu süre talep üzerine 30 Eylül'e kadar uzatılabilir.

Kaynakta vergi kesilmesi söz konusu olmayan gelirler için 10 Mart, 10 Haziran, 10 Eylül ve 10 Aralık tarihlerinde cari yıl vergilerine mahsuben peşin vergi ödenir."⁹⁰

⁹⁰ M.Ziya SÜER a.g.e.s.43-44

Fransa'ya baktığımızda ülkede oturanların gelir vergisi mükellefi olduklarını görmekteyiz. Tam mükellefler tüm gelirleri üzerinden vergi verirler. Ücret, menkul sermaye iratları, gayri menkul sermaye iratları gibi gelir kaynakları da vergiye tabidir.

Hollanda'da oturan gerçek kişiler gelir vergisi mükellefi olarak kabul edilmektedir. Dar mükellefler ise sadece Hollanda'da elde etmiş oldukları gelirleriyle mükellefler. Gelirler sınai ve ticari kazançlar, ücret ve benzeri gelirler, sermaye gelirleri, rantlar önemli iştiraklerin satış gelirleri olarak beş çeşittir.

Dar mükellef ve tam mükellef ayrımı İtalya'da da bulunmaktadır ve ülkede gelirler kaynaklarına göre yedi çeşittir. Gayrimenkul gelirleri, menkul sermaye iratları, ücretler, serbest meslek kazançları, ticari kazançlar, iştirak kazançları, diğer gelirlerdir. Menkul sermaye iratları, alacak mevduat, tahvil faizleri, kar payıdır. Kar paylarından %12,5 vergi kesilir. Bankalar ödedikleri faizlerden, ister gerçek kişilere, ister şirketlere ödenmiş olsunlar, %27 kesinti yaparlar. Hisse satışı bir şirketin %5'inde %25 vergi kesilir. İştirak bu oranın altında ise vergi kesintisi %12.5'dir.⁹¹ "

2.2.2.2. Bankaların Yapmış Oldukları İşlemler Açısından Vergilendirilmesi

Diğer üye ülkelerde de gelir vergisi, konusu itibarıyla bankacılık işlemlerinin vergi kapsamına alınmaktadır.

"Avrupa Birliğinde gelir vergisi uygulamalarına bakıldığında, üye ülkelerde oranların uygulandığı dilimler büyük farklılıklar göstermektedirler. Türkiye'de 6 olan dilim sayısı, Danimarka'da 3, İrlanda'da tek bir birey için ve eşler için ayrı olmak üzere 3'er, İtalya'da 9, Lüksemburg'da 22, Hollanda'da 9, İspanya'da 5, Fransa'da 14, Almanya'da 5'dir.

Sözkonusu dilimlere uygulanan oranlarda benzer farklılıklar göstermektedir. Belçika'da geliri 100.000.- BFR'dan az olanlar muafır. Bu miktarın üzerinde artan oranlar uygulanır. En yüksek oran 4 milyon BFR'yi aşan gelire %72 olarak uygulanır.

⁹¹ M.Ziya Suer. a.g.e..s.50-51

Danimarka'da 1 13.400 DKR için %16, diğer 72.700 DKR için %32, kalan ise %44 olarak vergilendirilir. İngiltere'de ise vergi oranları %30'dan %60'a kadar değişmektedir. İtalya'da gelir dilimi %18 ve %65 arasında değişen oranlarda vergilendirilmektedir. İrlanda'da ise oranlar %35- %60 arasında, Hollanda'da %16-%72, Lüksemburg'da %0-%57, Fransa'da %0- %65, Yunanistan'da %10- %63, arasında görülmektedir.

Öte yandan üye ülkelerde indirim uygulamalarında da farklılıklar görülmektedir. Gelir vergisi uygulamasına sosyal bir ağırlık kazandırmak amacıyla, gelirin belli bir miktarının vergi dışı tutulması AT'ye üye ülkelerde öngörülmüştür. Standart indirimin temel amacı, kişinin insanlık onuru ile bağdaşan asgari bir yaşam düzeyine sürdürmesine yeten gelirin vergi dışı tutulmasıdır.

AT ülkelerinde standart indirim ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Ancak üye 15 ülkede de, her yükümlü için genel bir indirim söz konusudur. Ancak bu indirim, Danimarka, İtalya, Hollanda, İrlanda, İspanya, Portekiz ve İngiltere'de sabit bir rakam olduğu halde, Yunanistan, Belçika ve Lüksemburg'da ise hem sabit bir indirim saptanmış, hem de ilk vergi dilimi (0) oranlı olarak belirlenmiştir.⁹²

2.2.3. Diğer Vergiler

Ülkemizde bankacılık sektöründe BSMV ve Damga Vergisi gibi iki vergi sisteminin uygulanmasının yanısıra Avrupa Birliği ülkelerinde BSMV ve Damga vergisinde bir takım farklılıklar görülmektedir. Ülkemizde BSMV'de verginin oranı uzun bir süreden bu yana %1't indirilmekte ve bu oranın uygulanması ertelenmektedir. %5 oranı özellikle yabancı piyasalarda yapılan işlemler açısından çok yüksek kalmaktadır. Bu verginin varlığı ve oranının yüksekliği uluslar arası piyasalarda her geçen gün gelişerek uygulanmakta olan swop, option, forward gibi işlemlerin yapılabilmesini imkansız bir hale getirmektedir.⁹³

Banka ve sigorta işlemlerinin ya da bu nitelikte oldukları kabul edilerek vergilendirilen işlemlerin vergilendirilmesine yönelik farklı yaklaşımların bulunduğu gözlenmektedir. Banka ve sigorta işlemleri açısından mevcut ilk yaklaşım bu işlemlerin

⁹² M.Ziya Suer. a.g.e.s. 179-180.

⁹³ Ahmet Kırmacı. "Türkiye'de Finans Kesiminin Vergilendirilmesi", İktisadi Araştırma Vakfı, Seminer, İstanbul 1997. s. 99

vergilendirilmesi şeklindedir .Bu hizmetlerin vergilendirilmesinin kredi maliyetlerini artırdığını verginin yansıtılabilir olmasına bağlı olarak üretim maliyetlerine eklendiği ve fiyatların yükselmesine neden olarak talebi düşürdüğü ve sonuçta da istismanın azalmasına yol açtığı gerçeklerini taşıyan bu yaklaşım Dünya bankası tarafından da benimsenmektedir. Banka ve sigorta sektörü tarafından yapılan işlemlerin vergilendirilmesi gerektiği yolundaki yaklaşımda ise birbirinden farklı iki uygulama bulunmaktadır. Bunlardan iki banka ve sigorta işlemlerinin hizmet temeli nedeniyle alım hizmetleri kapsamına gereken katma değer içerisinde vergilendirilmesi konuya ilişkin ayrı bir vergi ile gerçekleştirilmesi yönündedir.

Söz konusu işlemlerin vergilendirilmesi açısından benimsenmesi gerekse esasını saptanmasından önce konuya ilişkin Avrupa Birliği uygulamaların da ele alınmasında gereklilik vardır. Avrupa Birliği uygulamasına bakıldığında katma değer vergisi uygulamasına ilişkin olarak yayınlanan altı direktifte (77/388) dolaylı vergilerden kamu katma değer vergisinin karakterini taşımayanların üye ülkeler tarafından uygulanması hususunda serbest tanındığı banka ve sigorta işlemlerinin de serbest vergilendirme kapsamında yer aldığı gözlenmektedir. Bu düzenleme uyarınca bankalarca ifa edilen işlemlerin ve sigorta ile mükerrer sigorta işlemlerinin katma değer vergisi içerisinde vergilendirebilmesine katma değer vergisi içerisinde düzenleme konusu edilmekle birlikte istisna kapsamında ele alınabilmesi ayrı bir düzenleme getirmek suretiyle vergilendirebilmesine ya da hiçbir şekil vergilendirilmemesine imkan tanınmakta konuya ilişkin tercih üye devlete bırakılmaktadır.

Topluluk üyesi Ülkelerin kendilerine tanınan bu imkanları kullanma biçimlerine bakıldığında İspanya dışındaki ülkelerin banka işlemlerini vergileme dışında tuttıkları görülmekte bunu ise örneğin İngiltere'nin katma değer vergisi kapsamına almakla birlikte vergi oranı (0) sıfır olarak saptanmakla süratiyle. Almanya'nın ise katma değer vergisi istisnaları arasına almak suretiyle vergilendirmemeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu noktada finansal işlem kavramının tanımının yapılması, büyük önem taşımakta finansal işlem kavramı. Temelde Bankacılık işlemlerinin de içerisine alan bir üst kavram olma özelliğine sahip bulunmakta. Vergilendirilecek işlemler yada uygulanacak istisnalar buna göre saptanmaktadır.

Avrupa Topluluğu'nda Banka işlemlerinden vergi alınmamasının en büyük nedeni bu verginin kredi maliyeti üzerindeki olumsuz etkiden kaynaklanmaktadır.

Ülkemiz uygulamasına bakıldığında yarım asır aşkın bir süreden bu yana uygulanmakta olan banka ve sigorta muameleleri vergisinin özünde bu şekli ile Avrupa Birliği esaslarına uyumsuzluk göstermediği, bu tür işlemlerin vergilendirilmesine ilişkin olarak üye ülkelere tanınan seçeneklerden birisi olduğu gözlenebilmektedir. Bununla birlikte kabul etmek gerekir ki, çok uzun süreden bu yana hemen hemen önemli bir değişikliğe uğramaksızın uygulanan vergisel bir düzenlemenin özellikle dünya piyasalarındaki işlem ve hizmet çerçevesine ayak uydurabilmek için büyük çaba gösteren banka ve sigorta sektörünün hizmetlerini gereği gibi kavrayabilmesi imkanından bahsedilmesi mümkün bulunmamaktadır. Vergisel kaynaklı bütçe gelirlerine olan ihtiyaca bağlı olarak vergi iradesinin uygulamada esnek davranmasına da dikkate alındığında düzenlemenin eksikliği ile birlikte bu iki unsurun söz konusu hizmetler üzerindeki umulan gelirin çok üzerinde gerçekleşmektedir.

Öncelikle Banka ve sigorta işlemlerinin katma değer vergisi dışında başka bir düzenleme ile vergilendirilmesi şeklindeki uygulama modern vergilendirme ilkeleri ve Avrupa Birliği düzenlemeleri ile bu yıl içerisinde olmakla birlikte harcamalar üzerinden . Vergilendirme yapılması esasının tüm işlemler için katma değer vergisine endekslediği bir halde özü itibariyle bu verginin kapsamında ele alınması gereken banka ve sigorta hizmetleri için ayrı bir vergilendirmeye gidilmesi temellinde vergi sisteminden sapma anlamını taşımaktadır bunun yanı sıra banka ve sigorta muameleleri vergisi ile katma değer vergisi arasında hukuki bağ kurulmamış olduğundan harcamalar üzerinden alınan bu iki verginin birbirine mahsup edilmesi imkanı bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile harcamalar üzerinden vergilendirme yapılmasına öngören bu vergiler arasında her aşamada katılan katma değer vergilendirilmesi esasına dayanan ve bir önceki aşamada ödenen katma değer verginin bir sonraki aşamada indirilmesini öngören sistem çalışmamaktadır. Buna bağlı olarak banka ve sigorta mükellefleri bu vergiyi öderken satın aldıkları mal ve hizmetlere bağlı olarak ödedikleri katma değer vergilerini nihai tüketici olarak yüklenmekte ve mahsup imkanı bulunmadığından gider olarak kaydetmektedirler. Bu belirlemelere bağlı olarak ortaya çıkan ilk sonuç, banka ve sigorta muameleleri vergisinin sistem içindeki yerinde ve katma değer vergisi ile olan ilişkilerinde sorun bulunduğuudur. Konuya ilişkin ikinci önemli nokta ise bu verginin özellikle banka ve sigorta işlemlerinin maliyetleri üzerinde yarattığı olumsuz etkidir.

Bilindiği gibi yansıtmalı bir vergi olmasına bağlı olarak banka ve sigorta muameleleri vergisi hizmetten yararlananlara ödedikleri bedel üzerinden hesaplanmak suretiyle aktarılmaktadır.⁹⁴

Yukarıda yapılan açıklama ışığında, günün gelişen koşullarını dikkate almayan ve özellikle son on yılda ülkemiz bankacılık ve sigortacılık faaliyetlerindeki çeşitlenmeyi gözardı eden bir düzenlemenin getirdiği verginin gereksizliğinden söz edilmesi kaçınılmaz bir olgu karşımıza çıkmakta ve belirlemenin dışında finansal hareketlerdeki maliyetlerin aşağı çekilmesi temel amacına sahip gelişmiş ülke düzenlemelerinde böyle bir vergilendirmeye gidilmiyor olması banka ve sigorta muameleleri vergisinin neden kaldırılması konusunu daha açıklayıcı bir etki yapmaktadır.

"Yapılan açıklamalarda görüldüğü üzere özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde, BSMV uygulamasında olduğu gibi harcamalar üzerinden alınan vergiler uygulamasında KDV dışındaki vergiler için bir sınırlama bulunmamakta ve dolayısıyla damga vergisinin uygulanmasında yasal bir sınırlamadan bahsedilmektedir. Bu yasal sınırlama istisna ve muafiyetlerdir. Dolayısıyla aşağıda örneklenen ülkelerde damga vergisi uygulaması yapılmaktadır. Bununla birlikte gözden kaçırılmaması gereken en önemli husus, vergilendirmenin kapsamı ve de oranının çok düşük olmasıdır.

Örneğin İngiltere'de sınırlı sayıda olmak üzere aktiflerin devri üzerinden taşınmaz, hisse senedi ve bir bölüm menkul kıymetler bazı kiralardan damga vergisi yine düzenlenen kayıtlara bağlı olarak alınmaktadır. İtalya, Danimarka, İspanya, Portekiz, Norveç, İsveç'te de bunun benzer şekildedir. İsviçre'de ise daha geniş kapsamlı bir uygulama yapılmaktadır.⁹⁵

3.AVRUPA BİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERDE UYGULANAN SİSTEM İLE TÜRKİYE'DE UYGULANAN SİSTEMİN KARŞILAŞTIRILMASI

İncelemekte olduğumuz bankacılık sistemi üzerinde uygulanan vergilerin, Avrupa Birliği üye ülkeler ile Türkiye arasında ki farklılıklarının ortaya konulması uyumlaştırma sürecinde ele alınması gereken noktalar konusunda bize daha iyi ışık tutacaktır.

⁹⁴ Ahmet Kırman "Banka ve sigorta muameleleri vergisi neden kaldırılmalı?" *Dünya Gazetesi* 25.07.1995

⁹⁵ Ahmet Kırman, a.g.e., s. 102

- Kurumlar Vergisi

Bankacılık işlemlerinin bütün ülkelerde kurumlar vergisine tabi olduğunu ancak uygulamada farklılıklar bulunduğunu görmekteyiz. Ülkeler arasında uyumlaştırma çalışanları olmasının yanı sıra yine de oransal olarak farklılıklar bulunmaktadır. Kurumlar vergisinde en yüksek oranın Almanya'da en düşük oranın da Danimarka'da uygulandığı görülmektedir. İki ülke arasındaki oran farkı yüksekliği nedeniyle göze çarpmaktadır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Almanya'da oranın bu derece yüksek olmasına rağmen Kurumlar vergisi istisna ve muafiyetlerinin daha fazla mevcut olduğunu bilmekteyiz. Bu nedenle oranların ülke içerisindeki yüküne bakmak konuyla ilgili daha net yorum yapma şansını doğuracaktır.

Avrupa Birliği üye ülkelerinde vergi oranlarının yansıtacağı farklılıkları ortadan kaldırmak için vergi düzenlemelerine gidilmektedir. Çünkü vergi kanunu alanında Avrupa Birliği ülkelerinde tam olarak uyum sağlanmadan ekonomik birlikten söz edilemez.

Türkiye ve Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki oranların karşılaştırmasına baktığımızda; Ülkemizde uygulanan oranın orta seviyede yer aldığını görmekteyiz. Üye ülkelerde uygulanan oran mı yoksa Türkiye'deki oran mı daha etkin olacaktır, sorusuna aranacak cevap, kanımca sistemin incelenmesine yönelik olmalıdır. Çünkü ülkemiz ekonomisine baktığımızda vergi sisteminin iki önemli boyutu olduğunu görmüş , özellikle bankacılık sektöründe hem teşvikin hem de vergi alımının etkin olmasının gerekliliği üzerinde durmuştuk.

Dolayısıyla seçilecek oranın her iki dengeyi bozmayacak düzeyde olması gerekmektedir. Çünkü vergi oranının arttırılmasının ülkemizde yatırım üzerindeki teşviki azaltacaktır. Kurumlar vergisinin bankacılık sektörü üzerindeki payının önemi göz önüne alındığında, gelişmekte olan bir ülke olarak bu oranın daha fazla arttırılması ekonomimiz üzerinde olumsuz etki yaratacaktır.

-Gelir Vergisi

Aynı şekilde Gelir vergisine de baktığımızda ülkemizde olduğu gibi üye ülkelerde de artan oranlı usulün uygulandığını gömlekteyiz. Yine bu oranın arttırılması kişilerin yapacakları işlemleri daha sınırlandırmasına yol açmaktadır.

Bankaların mükellefiyet açısından gelir vergisine tabi olmaları sonucu elde edilen gelir vergisinin ülke ekonomisi içindeki payı tartışılmaz bir önem arz etmektedir. Bu nedenle vergilendirme sisteminin sağlam temellere oturtulmuş olması mükellefleri teşvik edici bir unsur olacaktır. Ancak günümüz uygulamasına baktığımızda "bankaların enflasyon muhasebesine göre bilanço açıkladıkları; verginin ise, mevzuat gereği, bankaların enflasyondan arındırılmamış bilançoları üzerinden alındığı görülmektedir. Bu ise sistemde çarpıklığa neden olmaktadır. Bunun en güzel örneğini Sabancı Holding Yönetim Kurulu Başkanı Sakıp Sabancı'nın şu açıklamasında görmekteyiz; "Mantığı olmayan öyle düzenlemeler var ki... Bir şirketim var, 100 trilyon kar etmiş. Ama şirketimin vergisi 115 trilyon çıkmış. Olur mu yav?" Sabancı'nın işaret ettiği şirket Akbank idi. Eğer vergi enflasyon muhasebesine göre düzenlenmiş bilançodan alınmış olsaydı, Akbank devlete 500 trilyon değil, 300 trilyon liraya yakın vergi ödeyecekti. Bu çarpıklık bankalar zarar etmiş olsa bile, vergi vermelerine yol açıyor.⁹⁶

-Diğer Vergiler

BSMV'de Avrupa Birliği üye ülkeleriyle Türkiye arasında farklılıklar yaşandığını görmekteyiz. Vergi üzerinde yıllar itibarıyla değişiklikler ve düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Ancak bunların gelişen koşullara hemen ayak uydurması ve günün bankacılık işlemlerine uygulanabilmesini beklersek imkansız olacaktır. Bu nedenle bankacılık sistemi harcamalar üzerinden alınan bir vergi ile vergilendirilirken yeni ve çağdaş düzenlemelere gidilmesi gerekli olacaktır.

Damga vergisinin konusu itibarıyla; yani bankaların yapmakta oldukları işlemlerin hemen hepsinde yazılı sistemlerin yer alması ve kredi işlemlerinin gerçekleştirilmesi esnasında bu verginin alınması önemli bir yer teşkil ederek gereklilik arz etmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde de uygulanmakta olan Damga vergisinde önemli olan tek konu yapılan bazı işlemlerin elektronik ortamda yapılıyor olması ve bu şekilde Damga vergisine tabi tutulmamasıdır. Bu nedenle de damga vergisinde gelişen teknolojik koşullara uygun bir takım düzenlemelerinin yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

⁹⁶ 25.02.2003 Tarihli Sabah Gazetesi, Sayfa: 7.

SONUÇ

Bu araştırmada, Türk Bankacılık sisteminin geçmişten günümüze nasıl bir yol çizdiği incelenmiş ve bankacılık sektörünün vergilendirilmesi üzerinde durulmuştur. Konumuz Avrupa Birliği üyeliğinin gündemde olduğu bir dönemde Türk bankacılık sisteminin vergilendirilmesi ile Avrupa Birliği Ülkelerinde vergileme karşılaştırma yapılarak da ele alınmıştır.

Türk Mali Sisteminin en gelişmiş sektörünü oluşturan, geniş hizmet yelpazesi ve kaynak birikimi ile ülke kalkınmasında oldukça önemli ve etkin bir yere sahip Türk Bankacılık Sistemi, 1980'lerden itibaren gelişme kaydetmiş ve uluslararası sistem ile bütünleşme sürecinde hızla ilerlemiştir.

Genel olarak Türk bankacılık sistemi mevduat bankacılığa ağırlıklı, oligopolistik piyasa koşullarında faaliyet gösteren, büyümeye yönelik politikalar yerine kar artışı, ve aktif kalitesinin yükseltilmesi amacıyla yeniden yapılanma politikaları uygulayan, bir yapıya sahip, dinamik ve yeniliklere açık özellikler sergilenmektedir. Bunun yanısıra kaynak yapısı, karlılık ve özkaynak yeterliliği açılarından bankacılık sektörü 1994 krizinden çok olumsuz etkilenmiş olup bu krizin etkileri halen devam etmektedir.

Türk Bankacılık Sistemi incelenirken, iki yönden sektörü etkileyen vergilendirme üzerinde durulmuştur. İncelemede Türk Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde uygulanan kurumlar vergisi, gelir vergisi, BSMV ve Damga vergisi ele alınmıştır. Araştırmada görüyoruz ki ülke ekonomisinde tartışılmaz bir payı olan vergilendirmenin bankacılık sektörü üzerinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bankalar anonim şirket olmaları dolayısıyla Kurumlar vergisine , mükellefleri açısından incelendiğinde de gelir vergisine ve yapmış oldukları işlemler üzerinden BSMV ve Damga vergisine tabidirler.

Bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde, mevzuatımız açısından ele aldığımız bu vergilerin ülke ekonomisi içindeki payının önemli olduğunu görmekteyiz. Ancak Türkiye ekonomisinin gelişmekte olan bir ekonomi olduğunu göz önüne alacak olursak; vergilendirme sisteminin etkin bir şekilde işlemesi en önemli olgu olarak karşımıza çıkacaktır. Çünkü sağlam bir temel oturtulmamış ya da sistemin gereklilikleri doğrultusunda işlemeyen bir yapı sonuçla sektöre zarar verecektir. Bu tür çarpıklıklar sektörü geriye doğru itecektir. Avrupa

Birliğine tam üyelik sürecinde olan bir ülke olarak, üye ülkelerle vergi sistemi açısından da uyum sağlanmalıdır: Daha öncede bahsedildiği gibi bu noktada uyum süreci incelenirken ele alınması gereken önemli noktalar vardır.

Bunlardan ilki, bir takım oransal düzenlemelere gidilmesidir. Ancak ülkeler arasındaki oranların birbiriyle aynı olmasını beklemek imkansızdır. Aynı zamanda üye ülkelerdeki oransal farkların çok yüksek olduğunu da gömlekteyiz. Öyleyse karşımıza çıkan önemli unsur oranların ne olduğu değil ülke üzerine etkisidir. Yapılacak uyum çalışmasında vergi oranlarının gayrisafı milli hasıla içerisindeki yükü incelenerek etkin bir sonuca varılabilir. Ülkemizde uygulanan vergi oranlarına baktığımızda vergi yükünün ağır olduğunu görürüz. Bu ortamda bankalar sermaye arttıramadıkları için yeni kredi açmakta zorlanmaktadırlar. Sonuçta bankalar sermayelerine göre risk aldıklarından vergi yükünün ağır olması sektörü olumsuz etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bankacılık sektörünü teşvik edici, teşvik uygulamalarıyla ileriye yönelik olumlu gelişmeler kaydetmeye çalışılması gerektiğini söylemek doğru olacaktır.

İkinci olarak da sektörün yapısal olarak günün koşullarına ayak uydurabilecek düzeyde bir gelişme kaydedebilmesidir. Türk bankacılık sektörü yapısal açıdan ele alındığında günümüze gelene kadar çok önemli bir yol katederek önemli gelişmeler sağlamıştır. Sektör gelişme sürecinde hızla yol alırken 1994 krizi sonucu etkisi hala devam etmekte olan önemli bir duraklama yaşamıştır. Bunların yapısal gelişimini incelerken 1990Mı yıllarda ülkemizde yaşanan enflasyon baskılarının yanısıra bir de banka enflasyonunun eklendiği dikkat çekmektedir. Oysaki sektörün etkin çalışımını gösteren ve sağlayacak olan, çok sayıda işletmenin olması değil, organizasyon ağı kuvvetli, hızlı iletişim sistemine sahip, günün koşullarını ve teknolojik gelişmeleri yakalayabilen yapıda işletmelerin mevcut bulunmasıdır.

Bunun sağlanabilmesi için etkin bir denetim mekanizmasının olması ve sağlıklı işlemesi gerekmektedir. Günümüz bankacılığına baktığımızda bir dönem yaşanmış olan bankacılık enflasyonunun geriye çekildiği ve aynı zamanda sistemi güvenilir kılarak etkin çalışmasını sağlayan bir denetim mekanizmasının işlendiğini görmekteyiz. Bu yapılanmanın en önemli etkisi ülkemizin yaşadığı 2001 krizi sonrasında daha net olarak görülmüştür. Yapılan denetlemeler sonucu bir çok bankaya el konulmuş ve sektörü geriye iten bir çok nedenin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yapısal açıdan bakıldığında Türkiye'de Avrupa

lkelerinin çok gerisinde kalan bir bankacılık sektörünün olmadığı, ancak teknolojik gelişmelerin daha hızlı takip edilmesinin gerektiği sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Güneri. **Kamu Ekonomisi** Ankara, 2000
- Akdoğan, Abdurrahman. **Verilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**. Ankara, 1994
- Akgül, Figen. "Repo İşlemleri, Reponun Vergisel Yönü ve Karşılaşılan Bir Sorun", **Vergi Sorunları Dergisi**, 117, Haziran, 1998
- Akgül, Öztin. **Banka ve Ekonomik Yorumlar**. 36 : 8, Eylül 1999
- Aksoy, Tamer. **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslar Arası Bankacılık**. Ankara, 1998
- Altındağ, Mehmet. "Gayrimenkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi", **Yaklaşım Dergisi**, 71, Kasım, 1998
- Aydın, Fazıl. "Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi", **Vergi Sorunları Dergisi**, 143, Ağustos, 2000
- Aytekin, Haluk. **Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi**, 30 : 16 - 19, İstanbul, 1999.
- Bağdınlı, İbrahim Halil. "Menkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi", **Vergi Sorunları Dergisi**, 150, Mart, 2001.
- Balikal, Sabahattin ve İtiler Müftüoğlu. **Yeni Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi**. 2000: 25-41, İstanbul : İTO Yayınları. 1998.
- Bilici, Nurettin. **Vergi Hukuku**. Ankara, 2000.
- Bulutoğlu, Kenan. **Kamu Ekonomisine Giriş**. Ankara 1998
- Cassou, Pierre Henri. "Avrupa Bankacılık Mevzuatı", **Bankacılar Dergisi**. 16 Mayıs 1996
- D. P. T. Özel İhtisas Komisyonu, **Vergi Raporu**. Ankara 2001

Eren, Kasım. **Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık**. İstanbul 1996

Erginay, Akif. **Vergi Hukuku**. Ankara 1995

-----.. **Kamu Maliyesi**. Ankara 1994

Erol, Ümit.. "2000'e Doğru Türk Finans Dünyasının Genel Görünümü Sorunlar ve Yapısal Bozukluklar", **İktisat Dergisi**. 18 : Nisan 1998.

Eyüpgiller, Servet. **Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği**, Türkiye İş Bankası Yayınlan. Ankara, 1997

Gürboğa, Erkan. "Gayrimenkul Sermaye İratlarının Tevkif Yoluyla Vergilendirilmesi", **Vergi Sorunları**. 129 : 16, Haziran 1999

Güzeldal, Ömer. "Repo ve Ters Repo İşlemlerinin Vergilendirilmesi", **Vergi Dünyası Dergisi**. 235 : Mart 2001

İçer, Hüsamettin. "Mevduat Nedir ?, Vadeli Mevduatın Vergi Usül Kanunu'nun Değerleme Hükümleri Karşısındaki Durumu", **Vergi Dünyası Dergisi**. 216 : Aralık 1999

İpekoğlu, Ayla. "Menkul Sermaye İratlarının ve İktisadi İşletmeye Dahil Menkul Kıymetlerin Vergilendirilmesinde 4369 h Kanunla Yapılan Değişiklikler", **Vergi Dünyası Dergisi**. 211: Mart 1999

Kahraman, Abdülkadir. "Menkul Kıymetlerden Elde Edilen Kazançların Beyanı ve Vergilendirilmesi", **Vergi Dünyası Dergisi**, 223 : Mart 2000

Kartaloğlu, Recai. "1980 Sonrası Türk Bankacılığım Analizi", **Dünya Gazetesi**. 21 Nisan 1992.

Kırlı, Halil. "Sermaye Piyasası Mevzuatında Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar", **Vergi Sorunları Dergisi**. 123 : Aralık 1998.

Kırman, Ahmet. **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi**. Ankara 1995

-----"Vakfa Dayalı Menkul Kıymetler ve Vergilendirme", **Bankacılar Dergisi**.

9 : Temmuz 1992.

Kızılot, Şükrü. **İnşaat Muhasebesi Vergilendirilmesi Mevzuatı ve Ölçümleme**. Ankara 1994.

----- **Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar**. Ankara 1989

-----**Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar**. Ankara 1993 .

----- **Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması**. C. 4. Ankara 1994.

Korkmaz, Fehmi Hasan. "Yıllara Yaygın İnşaat İşlerinde Elde Edilen Faizler ve Kur Farklarının Vergilendirme Dönemi", **Vergi Dünyası Dergisi**. 166 : 44-51, Haziran 1995

Maç, Ahmet. **Kurumlar Vergisi**. İstanbul 1995

Orhaner, Emine. **Kamu Maliyesi**. Ankara 1997.

Öncel, Mıalla., Nami.Çağan ve Ahmet Kumrulu. **Vergi Hukuku**. Ankara 1999..

Örmeci, Musa. **Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Beyanname Düzenleme Esasları**.

İstanbul Mart 1999

----- **Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulama Esasları**. İstanbul 1995

Özbalcı, Yılmaz. **Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**. Ankara : Oluşum Yayınları, 1998,677.

Kırlı, Halil. "Sermaye Piyasası Mevzuatında Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar", **Vergi Sorunları Dergisi**. 123 : Aralık 1998.

Kırman, Ahmet. **Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi**. Ankara 1995

-----"Vakfa Dayalı Menkul Kıymetler ve Vergilendirme", **Bankacılar Dergisi**.

9 : Temmuz 1992.

Kızılot, Şükrü. **İnşaat Muhasebesi Vergilendirilmesi Mevzuatı ve Ölçümleme**. Ankara 1994.

-----**Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar**. Ankara 1989

-----**Vergi Sorunlarıyla İlgili Danıştay Kararları ve Muktezalar**. Ankara 1993

----- **Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulaması**. C. 4. Ankara 1994.

Korkmaz, Fehmi Hasan. "Yıllara Yaygın İnşaat İşlerinde Elde Edilen Faizler ve Kur Farklarının Vergilendirme Dönemi", **Vergi Dünyası Dergisi**. 166 : 44-51, Haziran 1995

Maç, Ahmet. **Kurumlar Vergisi**. İstanbul 1995

Orhaner, Emine. **Kamu Maliyesi**. Ankara 1997.

Öncel, Mualla., Nami.Çağan ve Ahmet Kumrulu. **Vergi Hukuku**. Ankara 1999..

Örmeci, Musa. **Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Beyanname Düzenleme Esasları**. İstanbul Mart 1999

----- **Kurumlar Vergisi Kanunu ve Uygulama Esasları**. İstanbul 1995

Özbalcı, Yılmaz. **Gelir Vergisi Kanunu Yorum ve Açıklamaları**. Ankara : Oluşum Yayınları, 1998,677.

Pala, Fikri. **Banka Muhasebesi ve Maliyet Sistemi**. Bursa, 1995

Parasız, İlker. **Modern Bankacılık, Teori ve Uygulama**. Ankara 2000.

Reisoğlu, Seza. **Bankalar Kanunu Şerhi**. Ankara, 1998

Sarılı, Mehmet Ali. "Menkul Sermaye İratlarının Beyanı ve Vergilendirilmesi", **Vergi Dnyası Dergisi**. 235 : Mart 2001.

Süer, M. Ziya. **Avrupa Birliği'nce Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerine Etkileri**. Ankara 1999.

Sungur, Turgut. "Bankacılar İçin Banka Tekniği", **Türkiye İş Bankası Yayınları**. İstanbul 1999

-----"Banka ve Sigorta Sektörleri", **Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Temmuz 1996.

Tanör, Reha. **Türk Sermaye Piyasası**. C : 1, İstanbul 1999.

Taşçıoğlu, Abdullah. **Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunu İle İlgili Yasal Düzenlemeler**. İstanbul : T. B. B. Yayınları, 1998

T. O. B. B. **Bankalarımız**. 2000 - 25, İstanbul 1994

Tulay, Burçak ve Ebru Akgönül. **T. B. B. Bankacılar Dergisi**. 28 : 44, Mart, 1999

Türk, İsmail. **Maliye Politikası**. Ankara 1998.

Uğur, Oktay. "Bankalararası Mevduat İşlemleri ve BSMV", **Vergi Dnyası Dergisi**. 227 Temmuz 2000.

Uluatam, Özhan. **Makro İktisat**. Ankara 1995.

Üçal, Tezer ve Ö. Faruk Çolak. **Finansal Sistem ve Bankalar**. 109 : 110, Ankara, 1999

Üçal, Tezer. **Türk Banka Sistemi**. Ankara 1992

Vural, Mahmul. "Finansal Hizmetlerin Değerlendirilmesi", **Active Dergisi**. Ekim - Kasını 1998

Yetim, Sedat. **Repo, Ters Repo ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri**. 73 : C. 1, Ankara, SPK Yayınları. 1997

Yıldız, A. Mahmut. Gayrimenkul Sermaye İratlarının Hesaplanması ve Beyanı, **Vergi Sorunları Dergisi**. 130 : 36 - 37, Temmuz 1999.